

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Obor: Španělština

RIGORÓZNÍ PRÁCE

**Prostituce v *Celestině* a její společenský
kontext**

**The prostitution in "The Celestine" and its social
context**

Autor rigorózní práce:

Markéta Švecová

Vedoucí rigorózní práce:

Dr. Juan Antonio Sánchez Fernández

Rok podání práce:

2011

*„Prohlašuji,
že jsem rigorózní práci vypracovala samostatně
a že jsem uvedla všechny použité prameny a
literaturu.“*

V Praze dne 1. února 2011.

Podepsána: _____.

OBSAH

1. Úvod.....	1
1.1. Téma	1
1.2. Metodologie	4
1.3. Zdroje	5
2. Prostituce v pozdním středověku ve Španělsku	7
2.1. Historický kontext	7
2.2. Zákony o prostituci	12
2.3. Typy prostituce	17
2.4. Místa spjatá s prostitucí.....	21
2.5. Kuplířky a prostředníci	23
3. Téma prostituce v <i>Celestině</i> a jeho literární tradice	25
3.1. Tajná prostituce a Salamanca	25
3.2. Tajná prostituce a <i>Celestina</i>	27
3.3. <i>Las Siete Partidas</i> a <i>Celestina</i>	33
3.4. Literární prameny použité v <i>Celestině</i>	35
3.5. Parodie na sentimentální fikci?.....	39
4. Problematika ženské svobody (Celestina, Elicie, Areusa a Lukrecie).....	48
4.1. Žena středověká.....	48
4.1.1. Manželka	49
4.1.2. Služebná v domácnosti	50
4.2. Ženské postavy v <i>Celestině</i>	53
4.2.1. Celestina	54
4.2.2. Elicie	61
4.2.3. Areusa.....	65
4.2.4. Lukrecie.....	70
5. Melibea v souvislosti s prostitucí.....	75
5.1. Kontrasty a paralely mezi Melibeou a Areusou	77
5.2. Celestininy přesvědčovací schopnosti nebo kouzlo?	82
5.3. Proč se v díle neuvažuje o manželství jako o možném řešení?.....	95
6. Vliv <i>Celestiny</i> na pozdější literaturu	99
6.1. Vliv <i>Celestiny</i> všeobecně.....	99
6.2. Vliv <i>Celestiny</i> v souvislosti s prostitucí	101
6.2.1. Imitace	102
6.2.2. Postavy v imitacích.....	103
6.2.3. <i>La Lozana andaluza</i>	107
6.2.4. <i>Dorotea</i>	108
7. Závěr	109
8. Resumé	113
8.1. Resúmen : La prostitución en <i>La Celestina</i> y su contexto sociológico	113
8.2. Resumé: Prostituce v <i>Celestině</i> a její společenský kontext.....	118
8.3. Abstract: The prostitution in “The Celestine” and its social context.....	120
9. Keywords.....	122
10. Bibliografie.....	123

1. Úvod

1.1. Téma

Tématem naší práce jsme zvolili právě *Celestinu*, protože je jedním ze stěžejních děl, která vyznačují počátek španělské renesance. Původně bylo vydáno pod titulem *Komedie o Kalistu a Melibeji* (*Comedia de Calisto y Melibea*), jeho rozšířená verze nesla název *Tragikomedie o Kalistu a Melibeji* (*Tragicomedia de Calisto y Melibea*), ale časem bylo překřtěno na *Celestinu* (*La Celestina*). Kniha je zajímavá tím, že i po více než pěti stech letech od jejího vzniku a přes veškerý zájem literárních kritiků nad ní stále ještě visí mnoho otazníků.

Prvním rozporuplným bodem je sám žánr díla, jak výstižně shrnují Bělič a Forbelský: „je psáno v dialozích a rozděleno na akty, ale ke scénickému předvádění se nehodí, jednak pro neobvykle vysoký počet aktů, jednak pro velikou rozmanitost epizod a jejich rychlé střídání“.¹ Není to však ani román, ačkoli se mu svým členěním blíží spíše než dramatu. Kritici se vesměs shodují na tom, že autor si reprezentaci díla představoval jako přednes či hlasitou četbu před skupinou posluchačů.

Tajemstvím zůstává také to, kdy *Celestina* vlastně vznikla, historikové soudí, že v posledním desetiletí patnáctého století, ale konkrétní rok se jim nepodařilo určit. Nejstarší známé vydání bylo vytištěno roku 1499 v Burgosu pod názvem *Komedie o Kalistu a Melibeji*, ale soudí se, že to se vší pravděpodobností není vydání první. Druhé známé vydání pochází ze Sevilly z roku 1501 a má taktéž pouze šestnáct aktů. Další sevillské vydání hned z následujícího roku (1502) je již jednadvacetiaktové, tedy takové, jaké ho známe dnes.²

---

¹ BĚLIČ, O., FORBELSKÝ, J. *Dějiny španělské literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 45.

² Cf. *Ibid.*, s. 46.

Dále je tu otázka autorství, která je přímo záhadou, již se nejspíš nikdy nepodaří rozluštit. Usuzuje se, že autor nebyl jeden, ale minimálně dva, spíše tři a více. K této domněnce přispívá fakt, že dílo nevyšlo ihned v definitivní podobě, první vydání sestávají z šestnácti aktů, pozdější vydání jich obsahují jednadvacet. Navíc v knize samotné se tvrdí, že bakalář Fernando de Rojas, který je v akrostychu uveden jako autor, našel první akt již napsaný a dílo na jeho základě pouze dokončil. Podle tohoto tvrzení by tedy byl tvůrcem prvního aktu neznámý autor a tvůrcem zbylé části knihy Rojas. K tomu bychom navíc mohli přičíst teorii založenou na časovém odstupu a jistých stylistických odlišnostech *Comedie* a přidaných aktů *Tragikomedie*, která předpokládá zásah dalšího autora či autorů. Ale jak jsme již zmínili, otázka autorství je velmi komplikovaná, názory kritiků v souvislosti s ní nejsou vůbec jednotné, a proto se zde nebudeme pokoušet o její zodpovězení.

Dějová linie *Celestiny* není nikterak komplikovaná. Urozený mladík Kalisto plane láskou k Melibeji, krásné dívce z bohaté rodiny, ona ho však nechce vyslyšet. Kalistův sluha Sempronio navrhne vyhledat pomoc staré kuplířky Celestiny. Ta se za Melibeou vypraví a svou obratnou výřečností dosáhne toho, že dívka ztratí zábrany a k dostaveníčku s Kalistem svolí. Nezůstane jen u jedné tajné schůzky, milostných radovánek si užívají zhruba jeden měsíc. Mezitím Kalistovi sluhové Sempronio a Parmeno žádají Celestinu o podíl z odměny, kterou dostala od jejich pána za prokázanou službu. Kuplířka však popírá, že by jim byla něco slíbila, a oni ji v návalu vzteku zavraždí. Ještě téhož rána jsou zatčeni a popraveni. Dvě tajné prostitutky, kterým Celestina v jejich řemesle pomáhala a které navíc byly milenkami popravených mladíků, viní z celého neštěstí Kalista a chtějí se na něm pomstít smrtí. Vykonáním pomsty pověří Centuria, známého rufiána a povaleče, který sice na oko souhlasí, v duchu je však rozhodnut nepřidělavat si

zbytečné problémy a Kalista jenom postrašit. Jednoho večera, kdy je Kalisto opět na dostaveníčku, vypraví se Centuriova banda k Melibejině zahradě a napadne Kalistovy sluhy Sosiu a Tristana, kteří před zahradní zdí čekají na svého pána. Jakmile Kalisto zaslechne hluk šarvátky, spěchá sluhům na pomoc, ale při přelézání zdi spadne ze žebříku a zabije se. Melibea v návalu zoufalství vystoupá na věž svého domu, odtud se svému otci vyzná z nešťastné lásky a pak před jeho zraky spáchá sebevraždu.

Vzhledem k době, kdy *Celestina* vznikla, jsou některé její prvky ještě středověké, jako například prototyp postavy kuplířky nebo údajný záměr díla, který je formulován v úvodní pasáži knihy následovně: „[...] sepsaná na výstrahu před podvody kuplířek a špatných a podlízavých sluhů“.³ Z těchto slov by se mohlo zdát, že *Celestina* byla pojata ve středověkém duchu mravoučně. Ale tento záměr, ať už míněný upřímně, nebo jako zástěrka kvůli inkvizici, zcela ustupuje do pozadí. I tragický konec milenců vyznívá spíše jako osudový zákon lidské existence než jako boží trest, sebevražda navíc pro křesťanství nikdy nebyla přijatelným řešením. Místy se z dialogů na první pohled může zdát, že dílo se řídí filozofií „carpe diem“. Podíváme-li se však podrobněji, zjistíme, že vyzdvihováním smyslových a tělesných potěšení a požitků se vždy jedna postava snaží přesvědčit druhou, aby se zachovala podle jejího přání.

Motivace a záměr díla jsou tedy další nevyřešenou otázkou v souvislosti s *Tragikomedii*. Názory kritiků můžeme v tomto ohledu rozdělit do dvou základních skupin. Jedni, jako například Marcel Bataillon⁴, vidí v díle křesťansky didaktický záměr a svou teorii podporují mravoučnými prvky, které se v knize vyskytují, a také jejím tragickým závěrem. Skutečnost, že ke konci knihy umírá kuplířka, sluhové, kteří jí pomáhali,

---

³ ROJAS, F. de. *Celestina*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956, s. 45.

⁴ Cf. BATAILLON, M. *La Célestine selon Fernando de Rojas*. Paris: Librairie Marcel Didier, 1961, s. 17-24.

i oba milenci, je podle těchto kritiků trestem za prohřešky proti křesťanské morálce a zároveň tedy i varováním pro všechny zamilované, aby se střežili tělesných vášní, špatných sluhů a prolhaných kuplířek. Druhá skupina, do níž patří například Stephen Gilman⁵, spatřuje v díle silně agnostické a pesimistické prvky, možná podnícené rozporem, který v Rojasovi vyvolával jeho židovský původ a jeho katolická přítomnost. Tito kritici nepopírají jisté didaktické náznaky, ale vysvětlují je jako zástěrku pro kritiku křesťanské morálky. Svoji teorii odůvodňují tím, že postavy se v díle odvolávají na Boha, jen pokud jim to může pomoci k dosažení jejich cílů. V závěrečném Pleberiově monologu pak slyší hlas samotného autora, který se vyznává ze svého absolutního pesimismu a nihilismu.

1.2. Metodologie

V této práci necháme všechny výše zmíněné nezodpovězené otázky týkající se *Celestiny* stranou a zaměříme se jen na téma prostituce a ženské svobody. Hned zpočátku je nutno zdůraznit, že *Celestina* není literatura faktu. Naopak, je to geniálně propracovaná literární fikce. Nepodává informace o době, v níž byla napsána, tak, jak to činí úřední či soudní záznamy, ačkoli byla, stejně jako mnohá jiná beletristická díla, kromě literárních vzorů do jisté míry ovlivněna i skutečnými událostmi, kterých byl její autor svědkem a které se promítly do výběru tematiky a přístupu k ní. Věříme, že k velkolepému čtenářskému ohlasu, který dílo vzbudilo, přispěla - vedle jiných kvalit, kterými dílo oplývá - i věrohodnost, s níž ztvárňuje právě tematiku prostituce.

Abychom mohli posoudit, zda se dílo soudobým čtenářům mohlo jevit věrohodným, musíme nejprve zjistit, alespoň

---

⁵ Cf. GILMAN, S. *La España de Fernando de Rojas: panorama intelectual y social de "La Celestina"*. Madrid: Taurus, 1978, s. 21-28.

přibližně, jaký vlastně byl tehdejší svět. Proto hned zpočátku naší práce prozkoumáme život nevěstek a kuplířek z hlediska historického. Dále se zaměříme na literární předchůdce a inspirace *Celestiny*, jelikož, jak jsme již řekli, žádné dílo není úplně oproštěno od literární databáze, která byla do té doby vytvořena. Stěžejní část práce pak věnujeme rozboru knihy samotné, tedy především jejích ženských postav. Pokusíme se zjistit, zda jsou situace, ve kterých se nacházejí, a slova, jež pronášejí, v souladu s představou, jakou jsme si na základě dobových zákoníků, notářských zápisů a jiných oficiálních dokumentů udělali o životě prostitutek a žen vůbec, nebo zda jí odporují. Dále taktéž nastíníme, jakým způsobem toto dílo ovlivnilo pozdější literaturu, přičemž největší důraz budeme klást na tematiku tělesné lásky. V závěru práce pak vyhodnotíme poznatky, ke kterým jsme dospěli, a shrneme, jak kniha pojímá téma prostituce a ženského světa vůbec, v čem je přínosem, v čem je jedinečná a v čem spočívá její kouzlo.

Na závěr bychom chtěli ještě upozornit, že dále v textu budeme o Fernandu de Rojasovi pro zjednodušení hovořit jako o autorovi celé knihy. Tím ovšem nenaznačujeme, že bychom se k některé z teorií o autorství přikláněli více nežli k jiné. Jen jednoduše nechceme v tomto ohledu zabíhat do detailů, protože jsou pro náš výzkum nepodstatné a nemají žádný vliv na jeho výsledky.

1.3. Zdroje

Základním materiálem pro tuto práci nám byl především španělský originál a český překlad *Celestiny*, významné monografie, záznamy z kongresů a sborníkové a časopisecké příspěvky z prostředí studia španělské pozdně středověké a raně renesanční literatury. Pro úvodní dějepisně laděnou část práce jsme využili zdrojů z prostředí historického výzkumu,

založeného na dobových zákonících a notářských a soudních zápisech, které nepřímo podávají důkaz o společenské morálce a jednání lidí, jedny varováním před přestupky proti normě a druhé záznamem přestupků již provedených. Většinu použitých materiálů jsme našli ve Španělské národní knihovně (Biblioteca Nacional Española), do níž nám byl na základě doporučení vedoucího diplomové práce a potvrzení Karlovy Univerzity umožněn přístup.

2. Prostituce v pozdním středověku ve Španělsku

2.1. Historický kontext

Všichni zajisté dobře víme, že prostituce není záležitostí výlučně středověkou. Existuje již od samých počátků lidské civilizace, někdy se dokonce žertuje o tom, že je to vůbec první historicky zaznamenané řemeslo. Na Iberském poloostrově je prostituce doložena dávno před příchodem křesťanství a jeho morálních a etických zásad. Již za dob fénické kultury panovala značná sexuální volnost, která přetrvala i za časů římského impéria. Vpádem Vizigótů, kteří zakázali všechny typy prostituce pod hrozbou trestů, jakými byly například kastrace či vyhoštění ze země, však byla tato volnost přerušena. Nicméně s příchodem islámských kmenů na jih Španělska přísná kontrola mravů skončila a prostituce začala být znovu svobodně praktikována. V období reconquisty se tedy musely křesťanské zvyky, především na území bývalé Al-Andalus, vypořádat s muslimskými praktikami.⁶ Nechápejme to ovšem špatně, existenci prostituce ve Španělsku nelze považovat za následek přítomnosti muslimů. Takovou domněnku snadno vyvrátí srovnání s jinými oblastmi Evropy, kde k žádnému muslimskému vlivu nedocházelo a prostituce tam přesto vzkvétala. Důvod jejího rozkvětu, nebo, chcete-li, její větší viditelnosti, lze hledat spíše v růstu měst. Jak Rossiaud říká, když ve svém díle pojednává o situaci na jihu Francie v 15. století:

V každém případě se právě v městském prostředí prostituce šířila nejvíce, nabývala rozličných podob a institucionalizovala se. Na jihovýchodě existoval veřejný nevěstinec snad v každém městě. Byl postaven, spravován a držen příslušníky veřejnosti, knížectva či obecního zastupitelstva [...]. Ale v každém velkém městě existovaly,

---

⁶ Cf. ABRIL-SÁNCHEZ, J. "Una familia de meretrices: prostitutas públicas y privadas, cortesanas, ramerás y putas viejas en *La Celestina*". *Celestinesca*, 2003, núm. 27, s. 7.

kromě oficiálního nevěstince, četné neoficiální veřejné domy, takzvané „étuves“. Dokonce se zdá, že i veřejné lázně, alespoň podle toho, kam až bylo možné nahlédnout do jejich činnosti, byly vlastně nevěstince nebo sloužily současně dvěma účelům: jednomu počestnému a druhému neřestnému.⁷

Důkazem všudypřítomnosti prostituce a žen lehkých mravů jsou mimo jiné i díla antických klasiků, jak řeckých, tak římských, a není náhodou, že zmínky o ní nechybí ani v Bibli. O daném tématu mluví autoři středověcí a stejně tak i ti dnešní. Je samozřejmé, že v závislosti na historickém období, a tedy i na smýšlení lidí, se mění úhel pohledu, s jakým autoři tuto problematiku prezentují. Ale téma jako takové zůstává v průběhu staletí téměř nezměněno.

Nelze říci, že by se nevyskytly snahy o vymýcení prostituce, ale žádné z opatření nedosáhlo kýženého výsledku. Zdá se tedy, že něco takového je zhora nemožné, že prostituce je až příliš svázána se společností samotnou a že s ní žije v určité symbióze. Ale vraťme se zpátky k období středověku, které tvoří historický rámec naší práce.

Už jsme se zmínili o tom, že prostituce ve Španělsku existovala odedávna, ale na sklonku středověku zde došlo, podobně jako v jiných zemích, k jisté inovaci - státem reglementované prostituci. To ovšem neznamená, že by snad předtím tato činnost nepodléhala vůbec žádným pravidlům. Již dříve někteří panovníci vykazovali prostitutky z veřejných prostranství do míst pro ně určených, tedy do nevěstinců. Činil tak například již Alfons X. ve svých dílech *Fuero Real*

---

⁷ “In ogni caso, era in ambiente urbano che la prostituzione si diffondeva maggiormente, si rivestiva di forme complesse e si istituzionalizzava. Nella maggior parte della città del Sud-Est esisteva un *prostibulum publicum*, costruito, mantenuto e retto dalle autorità pubbliche, principesche o municipali [...]. Ma in ogni grande città esistevano, oltre al bordello pubblico numerose case di tolleranza, le «étuves»; infatti, dovunque se ne possa scoprire il funzionamento si riscontra que i bagni pubblici erano postriboli o servivano contemporaneamente a due fini: uno onesto e l'altro disonesto.” ROSSIAUD, J. *La prostituzione nel Medioevo*. Roma-Bari: Editori Laterza, 1995, s. 7-10. Uvádíme italský překlad díla, jelikož k francouzskému originálu jsme neměli přístup.

a *Partidas*⁸, o nichž ještě bude řeč později. A tyto veřejné domy, stejně jako každé jiné místo, kde spolu musí žít a vycházet větší počet osob, potřebovaly jistý řád. Rossiaud k tomu říká následující:

Nevěstinec, který byl povětšinou postaven za kolektivní náklady (s využitím obecních financí) byl pronajat „abatyši“ nebo nějakému vlastníkovi, který tak teoreticky získal monopol na danou profesi. To on měl za úkol najímat nová děvčata (ať již schválená soudním úředníkem či nikoli), dohlížet, aby byla respektována jistá pravidla, a v každém případě dosáhnout toho, aby v oné malé ženské komunitě vládl pořádek.⁹

Nelze tudíž říci, že by do 15. století pro prostituci neexistovala vůbec žádná nařízení a pravidla. Změna spočívá tedy v tom, že se Katolická veličenstva rozhodla na danou problematiku dohlížet sama. Za tím účelem ji však potřebovala centralizovat, proto byly stanoveny předpisy a začaly být organizovaně vybírány poplatky. Plán kompletního dohledu nad prostitucí vycházel z předpokladu, že pouze veřejné nevěstince by pojaly a zmonopolizovaly všechny typy prostituce, které byly tou dobou provozovány ve městech zemí španělských, a že by tak za ně bylo možno vybírat daně. Ale vymýcení starých zvyků není věc nikterak lehká a cíle tudíž nebylo tak úplně dosaženo. Odedávna pěstovaná forma prostituce, kdy schůzky domlouvá nějaký prostředník, ať už je to kuplířka, kuplíř nebo muž, kterého bychom v dnešní době nazvali ošklivým slovem „pasák“¹⁰, ačkoli i v češtině existuje pojem rufián (španělsky

---

⁸ Cf. VÁZQUEZ GARCÍA, F., MORENO MENGÍBAR, A. *Poder y prostitución en Sevilla*, vol. II. Sevilla: Universidad de Sevilla, 1996, s. 62-63.

⁹ “Il *prostibulum*, che il più delle volte era stato costruito a spese della collettività –impiegando cioè il denaro pubblico– era dato in affitto ad una «abbesse» o ad un tenentario, i quali in teoria avevano il monopolio della professione. Essi avevano il compito di reclutare le ragazze –accettate o no da un ufficiale giudiziario–, di far loro rispettare determinate regole, talvolta di mantenerle e, in ogni caso, di far regnare l’ordine nella piccola comunità femminile.” ROSSIAUD, J. *La prostituzione nel Medioevo*. Ed. cit., s. 8.

¹⁰ “Pasák = ochránce nevěstek jimi vydržovaný”. HALLER, J. *Český slovník věcný a synonymický*, vol. II. Praha: SPN, 1969, s. 552, heslo 2176. Dále v textu budeme ovšem používat pouze termín rufián.

rufián), nezmizela tak úplně ze scény, jen se stala nenápadnější, lépe maskovanou.

Středověk nebyl zrovna obdobím, které by skýtalo optimální podmínky pro život. Panovala veliká chudoba, která se dotýkala žen ještě více než mužů. Chudý lid se zprvu soustřeďoval kolem hradů či klášterů a jeho hlavním zdrojem obživy byla zemědělská činnost. Avšak postupem času, když nastal rozmach průmyslu a obchodu, se lid začal stěhovat z venkova do měst a vytvářela se tak na svou dobu velká urbanistická centra, která umožnila vznik nové sociální třídy: buržoazii. Obyvatelé těchto „moderních“ měst již nesdíleli nereálné rytířské ideály ani náboženský asketismus svých předchůdců:

Vysmívají se zamilovanému romantismu rytířů i zaryté střídmosti pobožných, žijí v souladu s prospěchářskou morálkou, v níž prohnanost není viděna jako nedostatek, ale jako vlastnost potřebná k boji o přežití. Z toho důvodu občas na postoje, které nesdílejí, reagují s náznakem škodolibého humoru. Proto je satira typicky buržoazním žánrem [...].¹¹

Lidé pozdního středověku se tedy, jak jsme již řekli, sdružují v poměrně velkých městských centrech, už nepracují výhradně na polích a žijí podle své prospěchářské morálky. A to vše jen přispívá k rozkvětu prostituce.

Ženy, kterým život zkomplikovalo jejich sociální postavení, chudoba, etnický původ či nepřízeň osudu, bývaly snadno kuplířkami, řediteli nevěstinců nebo rufiány zataženy do „této nikterak vznešené profese prostitutek, souložnic, poběhlic, nevěstek, metres, atp.¹², jak bývaly (téměř vždy

---

¹¹ “Sonríen ante el romanticismo amoroso de los caballeros o la áspera renuncia del religioso, y viven de acuerdo con una moral utilitaria en la que la astucia no es considerada como un defecto, sino una cualidad necesaria para la lucha por la vida. De ahí que en ocasiones reaccionen con una nota de humor malicioso frente a actitudes que no comparten. La sátira es por ello un género eminentemente burgués [...]” GARCÍA LÓPEZ J. *Historia de la literatura española*. Barcelona: Ediciones Vicens-Vives, S. A., 2003, s. 6.

¹² Přesných dobových ekvivalentů španělských termínů bychom se dnes těžko dohledali, a proto volíme variantu stanovení vlastní „pracovní“ terminologie, které se budeme držet v celé této práci. Jako zdroj jsme použili:

s despektem) nazývány ženy, které prodávaly své tělo"¹³. Jak lze očekávat, společností, zejména nejvyššími vrstvami a moralisty, byly zavrhovány. Na druhou stranu však nesmíme zapomínat, že prostituce byla výnosnou činností, vzhledem k tomu, že převážná většina žen, které ji provozovaly, patřila do té regulované skupiny. Prostituce v souladu s buržoazní morálkou dané doby vlastně neznamenal žádnou újmu na cti pro toho, kdo ji požíval nebo se na ní obohacoval, důkazem toho je mimo jiné i fakt, že veřejné domy velmi často patřily významným rodinám.

Pro ženy bylo sice prodávání svého těla záležitostí hříšnou, leč ekonomicky velmi výnosnou, alespoň v určitém období jejich života. Je však nutno podotknout, že i přes její lukrativnost nebývalo uchýlení se k prostituci spontánním rozhodnutím dané ženy, ale že k němu bývala dohnána nejčastěji rodinnými důvody spojenými s ekonomickými problémy. Hodně prostitutek se rekrutovalo z řad osiřelých či ovdovělých dívek a žen, jelikož při ztrátě mužského člena se ekonomická situace rodiny zpravidla citelně zhoršila. Jindy, pro vylepšení rodinného rozpočtu, byly ženy k prostituci nuceny přímo svými příbuznými:

Jindy je to přímo rodina, kdo přivádí své dcery do světa prostituce. [...] Tímto způsobem se snažili zvýšit rodinné příjmy nebo se zbavit tíživého břemene, jakým byl pro rodiny se skromnými příjmy velký počet dětí.¹⁴

HALLER, J. *Český slovník věcný a synonymický*, vol. II. Ed. cit., s. 547, hesla: 2161, 2165 a s. 552, heslo 2176. Termíny *prostitutka*, *lehká žena*, *nevěstka* a *poběhlice* označují v podstatě to samé, a sice ženu oficiálně se živící prostitucí, které je za její služby placeno v penězích či naturáliích. Pokud tuto činnost provozuje tajně a nikoli v oficiálních nevěstincích, pak ji nazýváme *tajná nevěstka*. *Metresa* je udržovaná milenka, jakýsi typ „lepší“ nevěstky - ve vyšších kruzích, například u dvora, by se jí říkalo *kurtizána*. *Souložnice* je vlastně družka, která s mužem žije v jedné domácnosti, aniž by spolu byli oddáni, jinými slovy je to konkubína; na veřejnosti bývá zpravidla prezentována jako služebná či hospodyně.

¹³ “[...] esta nada noble profesión de prostitutas, mancebas, meretrices, rameras, enamoradas y tantos otros nombres con los que, casi siempre despectivamente, se designaba a la mujer que vendía su cuerpo”. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Málaga: CEDMA, 2003, s. 10.

¹⁴ “Otras veces es la misma familia la que introduce a sus hijas en el mundo de la prostitución. [...] De esta forma pretendían aumentar los ingresos familiares o librarse de la pesada carga que suponía un elevado número

Ojedinělé nebyly ani případy, kdy ženě po znásilnění nezbyla jiná možnost, než se uchýlit k této profesi. Její čest už totiž byla stejně pošpiněná, i když se tak stalo bez jejího přičinění a dokonce proti její vůli:

Následky znásilnění byly konec konců stejné jako ty, které přinášelo pochybné či nepočetné chování. Oběť měla téměř vždy zkaženou pověst a jen s velkými obtížemi se znovu začleňovala do společnosti a dokonce i do své rodiny. Byla-li svobodná, její naděje na manželství se stala téměř nulovou; byla-li vdaná, mnohdy byla manželem opuštěna. [...] Znásilněná žena viděla, jak citelně se zmenšila vzdálenost, která ji dělila od veřejných ženštin. Byla psychicky i fyzicky zraněná a nemohla rozhodně očekávat, zůstala-li i nadále v tomtéž městě, že nabude zpět své ztracené cti.¹⁵

2.2. Zákony o prostituci

„Ve středověku byly, stejně jako dnes, peníze, moc a sexualita úzce spjaty a prostitute tvořila jejich průsečík“.¹⁶ Ve 13. století začíná fenomén prostituce vystupovat více do popředí, zajisté v souvislosti s nárůstem měst. Soudíme tak proto, že nacházíme větší množství textů, které poukazují na její přítomnost ve městech, a to především, i když ne výlučně, v těch univerzitních. Z pohledu katolických kněží je na prostituci nejzákeřnější onen klam, jehož se prodejné ženy

---

de hijos para las familias con escasos recursos económicos.” PERIS, M. C. “La prostitución valenciana en la segunda mitad del siglo XIV”. *Revista d’Història Medieval*. 1990, núm. 1, s. 190.

¹⁵ “Le conseguenze nello stupro, in fin dei conti, risultavano identiche a quelle di una condotta discutibile o disonorevole. La vittima, quasi sempre diffamata, incontrava forti difficoltà a reinserirsi nella società e addirittura nella famiglia. Se era nubile, il suo valore nell’ambito del mercato matrimoniale diveniva minimo; se era sposata, talvolta veniva abbandonata dal marito. [...] La donna violentata vedeva diminuire notevolmente la distanza che la separava dalla donna pubblica. Resa vulnerabile dal punto di vista psicologico e da quello fisico, non poteva certo sperare, se rimaneva nella città, di riconquistare il suo onore.” ROSSIAUD, J. *La prostituzione nel Medioevo*. Ed. cit., s. 41-42.

¹⁶ “En la Edad Media, del mismo modo que hoy, el dinero, el poder y la sexualidad se hallaban estrechamente relacionados y la prostitución constituía un punto clave de contacto.” LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit., s. 23.

na mužích dopouštějí, jelikož předstírají lásku a přitom jim jde pouze o požitek a zisk. Proto také ve 13. století církev předepíše nošení charakteristických rozlišovacích znaků na oblečení. Muži tak na první pohled poznají, s kým mají tu čest, a snadno odliší prostitutky od počestných žen, ke kterým se musí chovat s respektem. To se zdá být ze strany institucí prvním krokem ke kontrole prostituce. Nicméně tyto normy zřejmě neměly velký účinek, vzhledem k tomu, že byly opětovně zdůrazňovány i v nařízeních z následujících století.¹⁷

Místo původních snah o vymýcení prostituce přikročili i panovníci k cestě kontroly stanovením předpisů. Konkrétní datum, kdy si tak začali počínat, není úplně snadné určit. Ve skutečnosti byl totiž tento proces v jednotlivých evropských městech započat různě, povětšinou však v průběhu 14. století.¹⁸ Změna přístupu k prostituci byla nutná, jelikož pokusy o vyhnání lehkých žen v mnoha městech, jako například v Boloni, Benátkách, Modeně či Montpelier¹⁹, naprosto selhaly. Od reglementace si panovníci slibovali mnohem lepší výsledek. Výchozím bodem pro dosažení úspěchu byla segregace prostitutek v některé části města, a to v uzavřeném prostoru určeném speciálně pro ně.

Ve středověkém Španělsku začaly být městské nevěstince zaváděny ve 14. století. Podle všeho se tak dělo v království aragonském dříve než v tom kastilském.²⁰ Města jako Valencie nebo Barcelona disponovaly králem schválenými nevěstinci v prvních desetiletích 14. století, zatímco v Kastilii byl proces řešení otázky prostituce pomocí reglementace a výstavby nevěstinců o něco pomalejší, ačkoli snahy o její vymýcení

---

¹⁷ Cf. LACARRA, M. E. "El fenómeno de la prostitución y sus conexiones con 'La Celestina'". In *Historias y ficciones: coloquio sobre la literatura del siglo XV*. Valencia: Universitat de València, 1992, s. 268.

¹⁸ Cf. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit., s. 24.

¹⁹ Cf. BRACKETT, J. K. "The Florentine Onestà and the Control of Prostitution, 1403-1680". *Sixteenth Century Journal XXIV/2* (1993). Kirksville, Missouri: The Sixteenth Century Journal Publishers Inc., s. 277.

²⁰ Cf. LACARRA, M. E. "La evolución de la prostitución en la Castilla del siglo XV y la mancebía de Salamanca en tiempos de Fernando de Rojas". In *Fernando de Rojas and Celestina: Approaching the Fifth Centenary*. Madison: I. A. Corfis and J. T. Snow (eds.), 1993, s. 40.

vyhošťováním prostitutek by se dalo vystopovat již v kastilských právních dokumentech ze 13. století,²¹ což je důkazem, že i v Kastilii prostituce existovala. Dalším důkazem je pak vyhláška, vydaná roku 1337 panovníkem Alfonsem X., která prostitutkám zakazovala pracovat mimo úředně schválené nevěstince.²²

Je však nutno poznamenat, že politika systematické segregace a nucení lehkých žen pracovat v oficiálních nevěstincích nezačala v Kastilii dříve než v patnáctém století, přičemž k završení procesu došlo na počátku století šestnáctého.²³ Nejproduktivnějším obdobím co do udělování královských oprávnění k provozování veřejných nevěstinců byla poslední třetina 15. století. Je doloženo, že v té době existovaly veřejné domy ve všech koutech království. Například v Salamance se první zmínka o „veřejném nevěstinci datuje k 17. červenci 1497, kdy princ Juan, syn katolických veličenstev, udělil královské oprávnění k provozování tamního nevěstince urozenému pánovi ze dvora krále Ferdinanda, Garcíovi de Abarrastigui“.²⁴

Jinak řečeno, co se sexuality a prostituce týče, už od 13. století se ve Španělsku postupně vytvářela křesťanská doktrína, která prostituci sice shledávala hříšnou, ale nutnou, jelikož pomáhala vyhnout se horším zlům v absolutně patriarchální společnosti. Od 14. století v Aragonsku a od 15. století v Kastilii se k tomu navíc přidala výstavba panovníky schválených nevěstinců. Proto tedy, když byla roku 1492 reconquista završena připojením Granady ke kastilské koruně, měly legalizované nevěstince v mnoha městech a vesnicích středověkého Španělska již dlouholetou tradici. Srovnáme-li to

---

²¹ Cf. DILLARD, H. *La mujer en la Reconquista*. Madrid: Nerea D. L., 1993, s. 235.

²² Cf. VÁZQUEZ GARCÍA, F., MORENO MENGÍBAR, A. *Poder y prostitución en Sevilla*. Ed. cit., s. 62-63.

²³ Cf. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit., s. 24-25.

²⁴ “[...] la mancebía pública data del 17 de julio de 1497, cuando el Príncipe Juan, hijo de los Reyes Católicos, concedió la merced real de explotar la mancebía de esa ciudad a mozo de ballesta del rey Fernando, García de Abarrastigui”. LACARRA, M. E. “La evolución de la prostitución en la Castilla del siglo XV y la mancebía de Salamanca en tiempos de Fernando de Rojas”. Ed. cit., s. 40.

se zeměmi středověkého západu, zjistíme, že v mnoha z nich měly nevěstince spravované městy či panovníkem tradici ještě delší, někde i téměř dvěstěletou.²⁵

Ačkoli, jak jsme již řekli, si lidé ve středověku byli do jisté míry vědomi toho, že pro správné fungování jejich společnosti byla prostituce nutným zlem, nechovali se k lehkým ženám zrovna vstřícně. Snad proto s odstupem několika staletí považují kritici postoj tehdejší společnosti za ryze negativní. Tak například Moore chápe proces reglementace prostituce a separace lehkých žen v nevěstincích jako výsledek vytváření represivní společnosti v západním křesťanství, kde byly prostitutky, stejně tak jako lidé postižení leprou či židé, segregovány a nuceny nosit vnější znaky, které je odlišovaly od ostatních občanů.²⁶ Prostituce byla chápána jako činnost neřestná, obraz lidské slabosti, špatně zvolená cesta, která vede muže a ženy k hříchu. I přes tento všeobecný názor však byla, jak se zdá, pro společnost přijatelnější nežli například nemanželské soužití. Takto ve svém článku shrnuje dobový názor na prostituci Carmen Peris:

Nicméně její kontrolovaná existence může zabránit horším zlům, v některých případech může i zachránit chod manželství. Příležitostně navštěvovat nevěstinec není považováno za zavrženíhodné chování; každopádně tělesný styk s veřejnými ženami je upřednostňován před nevěrou, konkubinátem či jakoukoli jinou formou soužití, která není stvrzena svazkem manželským.²⁷

---

²⁵ Cf. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit., s. 25.

²⁶ Cf. MOORE, R. I. *La formación de una sociedad represora. Poder y disidencia en la Europa occidental*. Barcelona: Crítica, 1989, s. 114-118.

²⁷ “No obstante, su existencia controlada puede evitar males mayores llegando incluso en algunos casos a convertirse en salvaguarda para el orden matrimonial. Frecuentar el burdel ocasionalmente no se considera una forma de comportamiento reprochable; en todo caso, es preferible la relación carnal con las mujeres públicas al adulterio, concubinato o cualquier otra forma de convivencia sexual distinta del matrimonio.” PERIS, M. C. “La prostitución valenciana en la segunda mitad del siglo XIV”. Ed. cit., s. 181.

Dobový pohled na manželství a nevěru je vůbec velice zajímavý. Pro zákonodárce a pro církevní moc je nevěra typicky ženským přestupkem a je třeba tvrdě ji trestat. Zatímco občasné úlety mužů jsou přirozené a snad dokonce pro manželství i přínosné. Tehdy se věřilo, že z fyziologického hlediska je muž založen na bázi slunečních sil, které ho svádí k zamilovanosti, což je vlastně nemoc, která nutí k sexuálnímu vybití. Společnost proto nepohlíží na muže a na ženy stejně, když mají nemanželské sexuální styky. Od muže, o kterém je veřejně známo, že je podváděn, se očekává, že učiní něco, aby znovu získal ztracenou autoritu a pomstil svou pošramocenou čest. Je z něho postava, která se v literatuře pohybuje mezi tragičnem (manžel, který mstí svou čest) a komičnem („paroháč“, který si to nechá líbit). Naopak od ženy se očekává, že pochopí a odpustí.²⁸

Kanovnická a právní legislativa mluví poměrně dost o předpisech a trestech týkajících se prostituce, ale velmi málo o její právní ochraně. Ze spisů je zřejmé, že nevěstky postrádaly veškerá základní práva, která požívaly ženy „počestné“, proto ti, kteří se vůči nim dopouštěli bezpráví, se těšili naprosté beztrestnosti.²⁹ Zda žena byla či nebyla očima zákona viděna jako prostitutka, určovalo veřejné povědomí o ženině promiskuitě. „Podle většiny zákoníků stačilo prokázat, že daná žena spala s pěti muži, aby byla považována za *nevěstku*“.³⁰ Navíc ti, kteří se na tajné prostituci obohacovali, dostávali stejné či dokonce menší tresty než jaké si musely odpykat prostitutky. Oproti tomu trestem pro kuplířky, které k tajné prostituci zlákaly ženy počestné, bylo většinou upálení na hranici. Svedení totiž docilovaly podvody a úskoky a navíc tak ničily instituci manželství, základ,

---

²⁸ Cf. GARCÍA HERRERO, M. del C. “Las mujeres en Zaragoza en el siglo XV”. *Cuadernos de Zaragoza* 62. Zaragoza: Ayuntamiento de Zaragoza, 1990, s. 284-285.

²⁹ Cf. LACARRA, M. E. “La evolución de la prostitución en la Castilla del siglo XV y la mancebía de Salamanca en tiempos de Fernando de Rojas”. Ed. cit., s. 34.

³⁰ “En la mayoría de los fueros bastaba probar que una mujer había yacido con cinco hombres para que fuera considerada *mujer del siglo*”. Ibid., s. 34.

na němž byl postaven celý společenský a ekonomický řád země.³¹ Později, v patnáctém století, se zákonodárna moc začala snažit tajnou prostituci kontrolovat na všech jejích frontách, rufiány nevyjímaje, jelikož jejich aktivity bývaly spojeny nejen s prostitucí, ale také s veřejnými nepořádky, nepokoji a „s bitkami ve službách městské šlechty výměnou za její podporu a ochranu“³², a těm chtěli panovníci samozřejmě zamezit.

2.3. Typy prostituce

Až dosud jsme hovořili téměř výhradně jen o zákonně provozované prostituci, ale je třeba mít na vědomí, že ta byla pouze „špičkou ledovce tohoto obrovského sociálního fenoménu, který prostupoval středověká města“.³³ Tento jev byl těsně spjat s opuštěnými a chudými ženami bez rodinného či sociálního zázemí, o něž by se mohly opřít, a které se stěhovaly do měst ve snaze nalézt nějaký způsob, jak přežít. Tato dosti nepříjemná situace je v mnohých případech dohnala k prostituci, aniž by to hned nutně znamenalo, že všechny vkročily rovnýma nohama přímo do schválených nevěstinců nebo že hned byly považovány za nevěstky.

Právě naopak, kuplířky a prostituce provozovaná mimo oficiální nevěstince ve středověkém Španělsku nadále existovaly, i přes veškeré snahy mít tuto hříšnou profesi naprosto pod kontrolou. Veřejné nevěstince měly být těmi jedinými místy oprávněnými ukojit sexuální potřeby přespolních i místních svobodných mužů. Bylo ale třeba uspokojit také sexuální potřeby klientely skládající se z mužů považovaných za počestné, a ti nemohli jen tak vejít do nějakého nevěstince, protože to byla místa zpustlých mravů,

---

³¹ Cf. Ibid., s. 35.

³² “[...] las luchas banderizas al servicio de la nobleza ciudadana, a cambio de su apoyo y protección”. Ibid., s. 38.

³³ “[...] la punta de iceberg de un fenómeno social más amplio que fue progresando en las ciudades bajomedievales”. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit., s. 26.

jež navštěvovaly osoby špatné pověsti. Proto se i nadále ve městech zdržovaly takzvané metresy či tajné nevěstky. Ty, alespoň zezачátku, na rozdíl od lehkých ženštin z oficiálních nevěstinců, žily samy, bez společnosti rufiána.

Zajisté si všichni dokážeme představit, co byla taková nevěstka, alespoň tedy ta, která pracovala ve veřejném domě. Tajná nevěstka se od ní příliš nelišila, také nabízela své služby výměnou za platbu v penězích či naturáliích. Rozdíl spočíval v tom, že vzhledem k přísným trestům za nezákonnou prostituci musela své povolání dobře skrývat, a proto nemohla mít tak širokou klientelu. Musela se snažit mít spíše stálé zákazníky a udržovat je pokud možno v iluzi, že jsou jejími jedinými, aby ji případně ze žárlivosti nebo ze vzteku neudali úřadům. Tím vším se dost přiblížila způsobu obživy prostitutek zvaných metresy, od kterých se ve výsledku lišila snad jen vyšším počtem klientů, kteří pocházeli zejména z nízkých vrstev společnosti.

Metresa byla, podobně jako kurtizána, vydržovaná milenka, jen se nepohybovala v tak vysoké společnosti. Její klientelou byli obchodníci, kapitáni, královští úředníci, atp. Její práce neměla stanovenou peněžní taxu, která by jí posléze byla vyplacena, jak tomu bylo u lehkých žen pracujících ve veřejných domech. V jejím případě celá věc probíhala následovně: byly jí nabídnuty dárky, které byly přijaty, a výměnou za ně podlehla celkem snadno a rychle mužovu svádění „s cílem dosáhnout toho, aby ji její nový přítel či milenec nabídl společné soužití s jistými zárukami, jakými mohlo být například udělat z ní svoji konkubínu”.³⁴ Konkubinát, ačkoli neznamenal konec žití v hříchu, přeci jen pomáhal dostat se z ekonomických problémů a zároveň pod záštitu nějakého muže. Bylo to prakticky nejlepší postavení, jakého prostitutky mohly dosáhnout, jelikož naděje stát se něčí manželkou byla dosti

---

³⁴ “[...] con la intención de conseguir que el amigo o enamorado le hiciera una oferta de vida en común con ciertas garantías, como podía ser convertirla en su manceba”. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit., s. 228.

mizivá. Zbývá jen pro úplnost dodat, že z ekonomických a sociálních důvodů „byl konkubinát skrýván za povolání služebné nebo hospodyně“.³⁵

I situace původně relativně soběstačných tajných nevěstek a metres se však díky zavádění předpisů o prostituci stále více zhoršovala. Mnohé z nich, aby se cítily více chráněny, si našly nějaké stálé společníky, často z řad úředníků justice.³⁶ Takže ilegální prostituce nejenom nebyla vymýcena, ale dokonce se i rozrostla a usadila se ve městech jako něco, co k nim naprosto patří. Kromě toho se veřejné nevěstince už téměř od samého počátku dostaly do povědomí lidí jako místa špatné společnosti, ovládaná zhýralci, padouchy a mizery. Mezitím městská ilegální prostituce rostla úměrně s rostoucí emigrací, bezradností mnohých žen a jejich ekonomickými obtížemi jak osobními, tak rodinnými.

Navíc ilegální prostituce, na rozdíl od té oficiální, nebyla výlučně městského charakteru. Jejích služeb bylo možné využít například i ve venkovských hostincích:

V zájezdních hostincích umístěných na hlavních komunikačních tazích byla běžná přítomnost jedné či více žen, které kromě vykonávání domácích prací také nabízely své služby poutníkům, kteří se tam ubytovávali. Nejspíše byly k prostituci nuceny svými zaměstnavateli, již tak chtěli dosáhnout větší výnosnosti podniku.³⁷

Vymýcení nezákonné prostituce také nikterak nenapomáhalo, že městští radní záviděli soukromým vlastníkům nevěstinců, což zpravidla bývaly osoby blízké panovníkům (ne nutně přímo příslušníci šlechty). Veřejné domy bývaly dost lukrativní

---

³⁵ “[...] el amancebamiento se ocultaba bajo la figura de la sirvienta o ama”. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit., s. 239.

³⁶ Cf. *Ibid.*, s. 224.

³⁷ “En las posadas situadas en las principales vías de comunicación era habitual la presencia de una o varias mujeres que además de realizar las tareas domésticas ofrecían sus servicios a los viajeros que se hospedaban allí. Probablemente eran obligadas por sus dueños a ejercer la prostitución con el fin de hacer más rentable el negocio.” PERIS, M. C. “La prostitución valenciana en la segunda mitad del siglo XIV”. Ed. cit., s. 187.

podniky, z toho důvodu úředníci justice zaujali poněkud laxní postoj k tajné prostituci, která se odehrávala mimo schválené nevěstince.

Ženy věnující se prostituci byly v různých středověkých městech nazývány různými způsoby podle toho, zda se prostituci věnovaly veřejně nebo utajeně. López Beltrán ve své knize o prostituci v království granadském uvádí některá z tehdy užívaných pojmenování:

Například ve Valencii se jako protějšek k termínům *fembra pública*, *fembra putana* a *fembra peccadriu*, uváděla *dona enamorada* nebo *fembra escusere*; v Murcii vedle *mujer mundaria* nebo *mujer pública* existovala *mujer cantonera*; v Córdobě pobývala nejen *puta pública*, ale taky *mujer encubierta*; v Málaze zase vedle *mujeres públicas*, *mujeres del partido* nebo *mujeres del mundo*, byly známy i výrazy jako *mujeres enamoradas* a *rameras*. Pro radní, zodpovědné za udržování pořádku ve městech, byl rozdíl mezi jedním a druhým typem prostitutek dán definicí, která za nevěstky (*mujeres públicas*) považovala „ženy od řemesla, které si vydělávaly po hostincích a hospodách a jiných místech“. Jednalo se tedy o ženy, které nebyly z daného místa, které přijížděly do měst, aniž by nějak skrývaly své povolání, a které byly povinny platit biřicům *derecho de perdices*, což bylo chápáno jako poplatek za ochranu, která jim byla poskytována.³⁸

Ve výše uvedené citaci je, kromě pojmenování lehkých žen, zmíněn také poplatek zvaný „*derecho de perdices*“, který byl

---

³⁸ “En Valencia, por ejemplo, a la *fembra pública*, *fembra putana* y *fembra peccadriu*, se oponía la *dona enamorada* o la *fembra escusere*; en Murcia, a la *mujer mundaria* o *mujer pública*, se oponía la *mujer cantonera*; en Córdoba, a la *puta pública*, se oponía la *mujer encubierta*; en Málaga, a las *mujeres públicas*, *mujeres del partido* o *mujeres del mundo*, se oponían las *mujeres enamoradas* y las *rameras*. Para las autoridades concejiles, responsables de mantener el orden en la ciudad, las diferencias entre unas prostitutas y otras se establecían a partir de la definición que se hacía de las *mujeres públicas*, considerando como tales “a las mugeres del partydo que ganavan por las tavernas e bodegonas e otras partes”. Se trataba, por tanto, de mugeres ajenas a la comunidad que llegaban a cualquier ciudad sin ocultar su ocupación y que estaban obligadas a pagar a los alguaciles del lugar el derecho de perdices en concepto de la protección que se les dispensaba.” LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit, s. 60-61.

jistým druhem daně a jehož výše a četnost odvádění byla postupem času v celém království ujednocena. První, kdo na „prostopášné ženy“ uvalil daň, byl Jindřich III. Stalo se tak roku 1398 u soudu ve městě Toro. Nicméně již dříve musela existovat jistá forma zpoplatnění, čemuž napovídá soud v Briviesce svolaný Juanem I. roku 1387, kde bylo veřejným konkubínám kleriků, jež zákonodárná moc chápe stejně jako prostitutky, přikázáno zaplatit jednu stříbrnou marku.³⁹ U soudu v Madrigalu, roku 1476, byl vydán zákon všeobecné platnosti, který zavazoval biřice ke každoročnímu vybírání dvanácti maravedíků od všech lehkých děv a od konkubín dvacet čtyři, jelikož se předpokládalo, že jejich výdělký musely být zákonitě vyšší než ty, kterých dosahovaly ženy pracující ve veřejných nevěstincích.⁴⁰

A nyní si to celé zrekapitulujme, aby bylo naprosto zřejmé, jak moc byla v pozdním středověku prostituce důležitá pro městské finance. Jak lehké ženy, tak i kurtizány musely platit určitý druh daně jakožto poplatku za ochranu, kterou jim město poskytovalo. Pronajímatelem domů či hostinců určených za nevěstince byla také radnice. Navíc kromě vybírání poplatků od prostitutek byly v případě veřejných nepokojů pokutovány nejen lehké děvy, ale i všichni zúčastnění.

2.4. Místa spjatá s prostitucí

Veřejné nepořádky byly sice pro město ekonomicky výhodné, ale značně obtěžovaly občany, kteří často museli snášet i dosti nepříjemné situace. Dělo se tak především v těch případech, kdy prostitutky žily mezi počestnými lidmi a dávaly tudíž špatný příklad ostatním. Tím se dostáváme zpět ke snaze dát prostituci nějaký řád zaváděním veřejných nevěstinců

---

³⁹ Cf. LACARRA, M. E. “La evolución de la prostitución en la Castilla del siglo XV y la mancebía de Salamanca en tiempos de Fernando de Rojas”. Ed. cit., s. 38.

⁴⁰ Cf. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed.cit., s. 61.

autorizovaných přímo hlavou státu. Na jihu Španělska byly zpočátku zřizovány na místech, kde původně pobývaly muslimské prostitutky. Nicméně zakrátko obecní úřady nařídily jejich přemístění do okrajových čtvrtí nebo vůbec za humna měst či obcí, aby se tak zabránilo morálním újmám počestných občanů.⁴¹

K povyku, krádežím a jiným nepříjemnostem docházelo také v hostincích, hospodách a krčmách, což byla místa, která byla s prostitucí spjata odedávna, ale obzvláště pak po zavedení státních nevěstinců, kdy se ulice pro ilegální prostitutky staly příliš nebezpečnými. Z toho důvodu bylo vydáno nařízení, které lehkým ženám zakazovalo na takových místech pracovat a které jim ukládalo vydělávat si daným způsobem pouze v místech justicí k tomu určených. Například v Málaze takovéto nařízení vyšlo v srpnu 1492.⁴² Salamanská vyhláška byla dokonce ještě podrobnější:

[...] krčmáři a hostinští byli povinni označit svůj podnik cedulí a měli pod pohrůžkou trestu zakázáno nechat vstoupit „jakoukoli ženu, která si vydělává svou osobou, ať již veřejně či skrytě, nebo která žije pohoršujícím způsobem, ani ji nesměli v podniku trpět, i kdyby tvrdili, že je to pro jejich osobní služby“ [...].⁴³

Nicméně, i přes všechny tyto příkazy a zákazy, hospody, hostince a krčmy zůstávaly i nadále místy, ve kterých se provozovala nebo domlouvala nezákonná prostituce. Lze o tom najít důkazy nejen v úředních dokumentech, ale i v beletrii:

Zatímco takto hodoval, objevil se náhodou před krčmou miškář prasat, a sotva přišel, zapískal čtyřikrát

---

⁴¹ Cf. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit., s. 104.

⁴² Cf. *Ibid.*, s. 68.

⁴³ “[...] obligaban a venteros y mesoneros a anunciar su negocio con una tabla y les prohibían acoger “muger que gane con su persona ni publica ni secretamente, ni biua escandalosamente, ni la consientan, aunque digan que es para su servicio”, bajo penas [...]” LACARRA, M. E. “La evolución de la prostitución en la Castilla del siglo XV y la mancebía de Salamanca en tiempos de Fernando de Rojas”. Ed. cit., s. 43.

či pětkrát na rákosovou píšťalu, což utvrdilo dona Quijote v domněnce, že je v nějakém skvělém hradě, že mu při hostině vyhrávají, že solená treska je plno pstroužků, chléb nejbělejší, že lehké holky jsou velké dámy a krčmář mocný kastelán [...].⁴⁴

2.5. Kuplířky a prostředníci

Kromě lehkých žen s prostitucí úzce souviseli také její zprostředkovatelé. Právě dohazovači, kuplířky a rufiáni byli těmi, kdo si odnášeli největší podíl zisku. Podle způsobu a místa výkonu práce je můžeme rozdělit do několika skupin.

Snad nejrozšířenější formou bylo rufiánství. Tento typ mohl být závislý jak na oficiálních prostitutkách tak i na těch tajných. Rufiáni zpravidla bývali zároveň milenci či druhy lehkých žen a žili na jejich účet. Výměnou za to je zachraňovali ze spárů justice tím, že za ně platili pokuty, zastupovali je v soudních procesech a bránili je při častých výhrůžkách.⁴⁵ Postava rufiána se podobně jako předtím postava prostitutky také stala předmětem široké řady nařízení. Ale nemylme se, snahy vyhnat je nesouvisely s tím, že by lehkým ženám komplikovali život, ale s tím, že ho komplikovali počestným občanům, jelikož „se podíleli na falešných hrách, krádežích, různých nepokojích a pouličních šarvátkách, a někdy dokonce i na bitkách zneprátených městských band“.⁴⁶

Druhým důležitým typem zprostředkovávání prostituce bylo kuplířství nebo dohazovačství. Tato varianta byla justicí stíhána nejvíce, jelikož byla považována za hlavního šířitele

---

⁴⁴ CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Přeložil Zdeněk Šmíd. Praha: Svoboda, 1982, s. 36. “Estando en esto, llegó acaso a la venta un castrador de puercos, y así como llegó sonó su silbato de cañas cuatro o cinco veces, con lo cual acabó de confirmar Don Quijote que estaba en algún famoso castillo, y que le servían con música, y que el abadejo eran truchas, el pan candeal, y las rameras damas, y el ventero castellano del castillo [...]” CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *El ingenioso hidalgo Don Quijote de La Mancha*. Madrid: Edimat Libros, S. A., 2005, s. 44.

⁴⁵ Cf. PERIS, M. C. “La prostitución valenciana en la segunda mitad del siglo XIV”. Ed. cit., s. 193.

⁴⁶ “[...] participando en garitos, robos, tumultos y reyertas callejeras, o ya incluso en las luchas de bandos en las ciudades”. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Ed. cit., s. 201.

ilegální prostituce. A kuplíři vskutku spolupracovali především se ženami, které se prostituovaly tajně, a potřebovaly tudíž nějakého komplice. Tím bývaly povětšinou vdovy či vdané ženy středního nebo pokročilého věku. I když muži kuplíři se také občas vyskytli, žen bylo přeci jen více, jelikož bývalé prostitutky se na sociálním žebříčku jen stěží vyhouply na vyšší příčku, a tak jim nezbývalo než žebrat, krást nebo dělat dohazovačky, případně skloubit všechna tato tři povolání.

Za kuplířkou chodili muži i ženy a žádali ji o pomoc při realizaci svých milostných setkání. Ona následně začala jednat s dotyčnou ženou či mužem, objektem žadatelovy vášně. Domlouvala schůzky, které se většinou uskutečňovaly v jejím vlastním domě. Výměnou za své služby a za mlčenlivost obdržela jistý obnos, šperk nebo jiný cenný předmět. Ke své práci využívala celou řadu prostředků a pomůcek, například připravovala lektvary lásky a zaříkadla, kterými se údajně snažila zmocnit vůle člověka, jemuž byly určeny, aby tak snáze dovedla svou misi do zdárného konce. Proto byly tyto ženy často zároveň považovány za čarodějnice. Jak již vyplývá z toho, co bylo řečeno výše, služeb kuplířek nevyužívaly výhradně jen lehké ženy, mezi jejich klienty patřili i „počestní“ občané (ženatí, ovdovělí či svobodní), ženy i muži, laici i příslušníci církve - prostě všichni ti, kdo udržovali zakázané styky, které bylo záhodno utajit.⁴⁷

A poslední variantou zprostředkovávání prostituce je již dříve zmiňované přičinění rodinných příslušníků, ke kterému se lidé uchýlovali za účelem vylepšení rodinného rozpočtu nebo aby se zbavili odpovědnosti alespoň za některé ze svých často velmi početných dětí.

---

⁴⁷ Cf. PERIS, M. C. “La prostitución valenciana en la segunda mitad del siglo XIV”. Ed. cit., s. 195-196.

3. Téma prostituce v *Celestině* a jeho literární tradice

3.1. Tajná prostituce a Salamanca

V předchozí kapitole jsme kromě jiného mluvili také o povoleních, která udělovala Katolická veličenstva k výstavbě veřejných nevěstinců ve významných městech Kastilie. Začátkem 16. století bychom tyto veřejné nevěstince našli ve městech jako "Cuenca, Toledo, Valladolid, Logroño, Madrid, Medina del Campo, Córdoba, Sevilla, v mnohých městech Granadského království, včetně Málagy, a také v Salamance"⁴⁸. Pro nový systém kontroly prostituce, založený nejen, jak tomu bývalo dříve, na vydávání příkazů a zákazů, ale i na důsledném dohledu nad jejich plněním, bylo zakládání veřejných nevěstinců klíčové, jelikož se tím vytvářela infrastruktura, která králům onen dohled usnadňovala.

Aby byl efekt těchto snah o kontrolu prostituce co největší, bylo třeba nemilosrdně potírat její tajné varianty. Všechny prostitutky se měly přemístit do oficiálních nevěstinců, místa, kde dříve praktikovaly své povolání, měla být zavřena, a kdo by neuposlechl, měl být přísně potrestán. Byly zpřísněny také tresty pro prostředníky a kuplíře, kteří od té chvíle svojí činností riskovali až trest smrti. Kromě toho měli muži zakázáno mít v nevěstinci takzvanou „veřejnou přítelkyni“,⁴⁹ čímž je myšleno, že by se ženami z nevěstince neměli udržovat jiné styky, než ten řádně smluvený a zaplacený, což je očividná snaha vymýtit rufiánství, které se na prostituci odedávna přižívalo.

Přes všechna tato opatření se však stále nedařilo tajnou prostituci vymýtit. To znepokojovalo nejen panovníky, ale i církve. U některých variant této zakázané činnosti totiž

---

⁴⁸ “[...] Cuenca, Toledo, Valladolid, Logroño, Madrid, Medina del Campo, Córdoba, Sevilla, numerosas ciudades del reino de Granada, incluida Málaga, y también en Salamanca”. LACARRA, M. E. “El fenómeno de la prostitución y sus conexiones con ‘La Celestina’”. Ed. cit., s. 272.

⁴⁹ Cf. *Ibid.*, s. 272.

docházelo ke klamání klienta simulováním opravdového vztahu, jako v případě „tajných nevěstek“ nebo „metres“. To bylo nepřipustné, jelikož vztah mezi mužem a ženou byl vyhrazen pouze pro instituci manželskou. Tajná prostituce nadále kvetla především díky prostředníkům, kuplířům a rufiánům, kteří z ní měli největší zisky, ale kterým také v případě odhalení hrozily nejvyšší tresty.

Také v Salamance zajisté dělal rozkvět tajné prostituce radním starosti. Ve městě žilo hodně příslušníků kléru a ještě více studentů, kteří chodili na tamní univerzitu. Z toho důvodu bylo nezbytně nutné postavit v Salamance oficiální nevěstinec. Proces jeho zřizování přehledně shrnuje María Eugenia Lacarra v jednom ze svých článků:

[...] máme zprávy o tom, že 17. července 1497 princ Juan, předčasně zesnulý syn Katolických veličenstev, udělil Garcíovi de Abarrategui, správci kuší krále Ferdinanda, povolení postavit v Salamance nevěstinec na místě, které salamanští radní určí. Nicméně po princově smrti městská rada, zřejmě kvůli obavám, že nebude mít podíl na ziscích, apelovala na veličenstva, která jí 3. května 1498 udělila oprávnění nechat veřejně ohlásit prodej nevěstince pod podmínkou, že kupující odškodní Garcíu de Abarrategui 100 000 maravedíky, že dá 15 000 maravedíků městu jako trvalou rentu a slíbí postavit nevěstinec v dané lhůtě. Prodej byl vyhlášen se slevou 5 000 maravedíků z renty a dům byl připsán Juanu Ariasovi Maldonadovi, salamanskému občanovi a městskému radnímu, příslušníkovi významné rodiny San Benitů. Potřeba zprovoznit nevěstinec v krátké době musela být velká, jelikož již 6. října 1498 Katolická veličenstva vydala osvědčení a 19. listopadu téhož roku zaplatil Juan Arias renty. Hranice území, na kterém byl nevěstinec vystavěn, jsou zmíněny v místní kronice z 18. století. [...] Nacházel se „na předměstí za mostem“, vedle koželužny, naproti vodnímu mlýnu. Podléhal nařízením obce Salamanky až

do roku 1570, kdy Filip II. rozšířil na celé Španělsko platnost obecních nařízeních, která byla roku 1553 stanovena ve městě Sevilla.⁵⁰

Vidíme, že zřízení oficiálního nevěstince v Salamance proběhlo zhruba ve stejné době, do níž je datován vznik Rojasova díla *Komedie o Kalistu a Melibeji*, které podle názoru odborníků bylo napsáno v posledním desetiletí 15. století, čemuž nasvědčuje její první dochované vydání z roku 1499. A zároveň je nám zřejmé, že nevěstinec začal fungovat ještě dříve, než byla napsána rozšířená verze knihy nazvaná *Tragicomedie o Kalistu a Melibeji*,⁵¹ jejíž první dochované vydání je z roku 1502 a v níž je svět prostituce vykreslen ještě podrobněji než ve verzi původní.

3.2. Tajná prostituce a *Celestina*

Fernando de Rojas jakožto obyvatel Salamanky musel být jistě obeznámen s pro město tak významnou událostí, jakou bylo zřizování nevěstince. Navíc jako student práv měl dostatečné znalosti na to, aby si byl vědom i právnických otázek spojených s touto záležitostí. Zdá se tedy, že kuplířství a tajná prostituce se v jeho díle neobjevují náhodou, ale že tou

---

⁵⁰ “[...] tenemos noticia de que el 17 de julio de 1497 el príncipe don Juan, el malogrado hijo de los Reyes Católicos, concedió la merced de establecer una casa de mancebía en Salamanca, en el lugar que el Concejo salmantino señalase, a García de Abarrategui, mozo de ballesta del rey Fernando. Sin embargo, muerto el príncipe, el concejo municipal, quizás temeroso de no participar en sus beneficios, apeló a los reyes, quienes el 3 de mayo de 1498 le otorgaron la facultad para anunciar la casa a pregón, siempre que indemnizara a García de Abarrategui en 100.000 maravedís, diera 15.000 maravedís al municipio en censo perpetuo, y se comprometiera a edificar la mancebía en tiempo preciso. Sacado el pregón con una rebaja de 5.000 maravedís del censo, fue adjudicada a Juan Arias Maldonado, vecino y regidor de Salamanca y perteneciente al importante linaje de los San Benito. La necesidad de establecerla en breve plazo parece haber sido grande, pues ya el 6 de octubre de 1498 los Reyes Católicos expidieron la cédula de aprobación y el 19 de noviembre del mismo año Juan Arias se obligó a pagar los censos. Los linderes del terreno en que edificaron la Casa de la Mancebía se mencionan en el Becerro del siglo XVIII [...] Estaba situada “en el arrabal allende la puente”, junto a las tenerías y frente a la aceña. Se rigió por ordenanzas municipales propias hasta 1570, año en que Felipe II hizo extensivas a toda España las ordenanzas municipales que en 1553 se habían establecido para la ciudad de Sevilla.” LACARRA, M. E. “El fenómeno de la prostitución y sus conexiones con ‘La Celestina’”. Ed. cit., s. 273-274.

⁵¹ “*Tragikomédie*” je oproti původní “*Komedii*”, kromě jiných drobných doplnění a úprav, rozšířena o pět jednání, takže z původních šestnácti se dostáváme na výsledných dvacet jedna tak, jak ji známe dnes.

dobou to byla velmi aktuální témata, a proto mají pro vývoj děje a vykreslení prostředí takový význam.

Mezi klienty Celestiny figurují ponejvíce příslušníci kléru a řemeslníci, stejně jako v soudobých soudních zápisech o prostituci. Také obtíže, se kterými se zřejmě po zřízení oficiálního nevěstince kuplířky potýkaly, se odrážejí v ekonomickém úpadku Celestiny, které ze všech jejích děvčat věnujících se tajné prostituci nakonec zbyla jen jediná.⁵² To víme, jelikož v devátém jednání reaguje na Lukreciina slova následovně:

CELESTINA: [...] Bien parece que no me conociste en mi prosperidad, hoy ha veynete años. ¡Ay, quien me vido y quien me vee agora, no sé cómo no quiebra su corazón de dolor! Yo vi, mi amor, a esta mesa donde agora están tus primas assentadas, nueve moças de tus días, que la mayor no passava de dieziocho años, y ninguna avía menor de quatorze. (IX, 234).⁵³

(CELESTINA: [...] To je vidět, žes mě neznala v době blahobytu, před dvaceti lety. Ach, kdo mě viděl tenkrát a kdo mě vidí teď, tomu jistě puká srdce bolestí. Viděla jsem, má milá, u tohohle stolu, kde teď sedí tvoje sestřenice, devět děvčat tvého věku: nejstarší nepřekročila osmnáct let a žádné nebylo méně než čtrnáct. (IX, 230-231)).⁵⁴

Dále je zajímavé i to, že Rojas místo původního Celestinina domu situuje do blízkosti koželužny. Hranice salamanského nevěstince totiž procházely právě podél koželužny. A vyhláška jasně říká, že, majitelé hostinců, hospod a podezřelých domů nacházejících se v okolí nevěstinců,

---

⁵² Cf. LACARRA, M. E. "El fenómeno de la prostitución y sus conexiones con 'La Celestina'". Ed. cit., s. 274-275.

⁵³ ROJAS, F. de. *La Celestina*. Edición de Dorothy S. Severin, 4^a edición. Madrid: Cátedra, 1990, s. 234. V závorce za textem uvádíme římskými číslicemi číslo jednání a za ním arabskými číslicemi číslo strany. Všechny další španělské citace jsou z tohoto vydání.

⁵⁴ ROJAS, F. de. *Celestina*. Ed. cit., s. 230-231. V závorce za textem uvádíme římskými číslicemi číslo jednání a za ním arabskými číslicemi číslo strany. Všechny další české citace jsou z tohoto vydání.

tedy i toho salamanského, musejí zavřít své obchody a přemístit se do odlehlejších míst, aby tak nevytvářeli konkurenci.⁵⁵

Rojas také naznačuje, že kuplířkám a tajným prostitutkám neustále hrozilo prozrazení, a tudíž i zákonitý trest. To je patrné například z Celestiniých obav, když má jít do Pleberiova domu, nebo z jejího velmi opatrného vstupu do domu Areusy, kdy se snaží předejít tomu, aby si jich sousedky nevšimly. Areusa je návštěvou poplašena, taktéž se strachuje, aby je nezaslechly sousedky, protože pak by její činnost byla vyzrazena a ona by mohla být obviněna. Její strach je naprosto oprávněný. Podle dobových dokumentů soudě, bývalo totiž svědectví spoluobčanů klíčovým.

Přes nehezkou pověst, kterou prostitutky měly, jsou Rojasovy postavy, jak Celestina, tak Areusa, v díle na své povolání paradoxně hrdé. Vysvětlení snad můžeme hledat v Areusině monologu, kde vyzdvihuje výhody svého povolání oproti situaci služebných a je pyšná na nezávislost, kterou jí poskytuje. Vzhledem k tomu, že je tajnou prostitutkou, a je tudíž závislá na pomoci nějakého kuplíře či kuplířky, můžeme k jejím silným slovům o nezávislosti přistupovat dvěma způsoby. Buď jednoduše přehání, aby se její povolání zdálo ostatním postavám hezčí a neklesla kvůli němu v jejich očích, což by se dalo chápat jako součást komiky díla. Nebo mohlo být její postavení v dané době opravdu viděno jako lepší než postavení služebné, a to ani ne tak proto, že by se měla výrazně dobře, ale spíš proto, že služebné na tom byly ještě hůř.

Celestina obhazuje svoji profesi ještě procítěněji než Areusa. Prohlašuje, že žije počestně ze svého řemesla, které je vlastně službou pro veřejnost. Tím manipuluje a překrucuje ospravedlnění nutnosti prostituce pro veřejné blaho, jež uváděly autority té doby. Dnes již víme, že to byly právě

---

⁵⁵ Cf. LACARRA, M. E. "El fenómeno de la prostitución y sus conexiones con 'La Celestina'". Ed. cit., s. 275.

„ženy jako ona, které názorně dokazovaly rozpory v reglementárním systému a které nakonec zapříčinily jeho konec, když Filip IV. roku 1630 přikázal zavřít všechny nevěstince a započal období prohibice“.⁵⁶

Rojas ve svém díle zachycuje hrozbu, kterou kuplířky znamenaly pro morálku celé společnosti, ale především pro počestnost žen. Názor, že všechny ženy jsou potenciální nevěstky, jelikož za závojem cudnosti skrývají neukojitelný sexuální apetit, se projevuje v chování Melibey. Tak alespoň vyznívají Celestinina slova ke Kalistovi, který považuje Melibejinu rozzuřenou reakci na kuplířčinu první návštěvu za špatné znamení:

CELESTINA: [...] Que a quien más quieren, peor hablan, y si assí no fuesse, ninguna diferencia avría entre las públicas, que aman, a las escondidas donzellas, si todas dixiessen sí a la entrada de su primer requerimiento, en viendo que de alguno eran amadas. Las cuales, aunque están abrasadas y encendidas de bivos fuegos de amor, por su honestidad muestran un frío exterior, un sossegado vulto, un aplazible desvío, un constante ánimo y casto propósito, unas palabras agras que la propia lengua se maravilla del gran sofrimiento suyo, que la hazen forçosamente confessar es contrario de lo que sienten. (VI, 179).

(CELESTINA: [...]) Protože čím více koho milují, tím hůře o něm mluví. A kdyby tomu tak nebylo, nebyl by žádný rozdíl mezi veřejnými děvčaty k milování a těmi slečnami pod dozorem, kdyby všechny řekly ano na první požádání, když by viděly, že je někdo miluje. Ty urozené, i když jsou stravovány a zapáleny prudkým ohněm lásky, navenek ukazují kvůli své počestnosti chlad, klidný vzhled, přívětivou vyhýbavost, neochvějnost a cudné chování, pronášejí ostrá slova, že se sám jejich jazyk diví svému

---

⁵⁶ “[...] eran mujeres como ella quienes precisamente ponían de manifiesto las contradicciones del sistema reglamentarista y quienes dieron finalmente al traste con él, cuando Felipe IV ordenó la clausura de todas las mancebías en 1630, e inició el período del abolicismo.” Ibid., s. 276.

velkému utrpení, neboť ho násilím nutí vyjadřovat opak toho, co cítí. (VI, 158)).

Úzký vztah mezi prostitucí a násilnostmi, což je další položka, kterou zmiňují dobové úřední dokumenty, je v Rojasově díle taktéž znázorněn. Je patrný už v *Komedii*, ale až v *Tragikomedii*, kde se objevuje postava Centuria a jeho nohsledů, získává opravdový význam. Z knihy nabýváme dojmu, že prostitutky, kuplířky, rufiáni a nájemní zabijáci jsou přirozenými spojenci ve zločinech a podvodech, kterými narušují veřejný pořádek města.

Celkově se dá tedy konstatovat, že všechny postavy vystupující v *Celestině* jsou, dříve či později, nějakým způsobem ovlivněny tajnou prostitucí, jejíž síť zasahuje do všech sociálních vrstev a narušuje veřejný pořádek, společenské hodnoty a bezpečí ve městě. Rojas nám svým dílem ukazuje, že korupce postihuje všechny vrstvy společnosti a také každého jednotlivce, který tuto společnost spoluutváří. Neubrání se jí ani příslušníci vyšších vrstev, Kalisto, Melibea, Pleberio a Alisa, ani jejich sluhové, ani kuplířka navyklá na staré způsoby platné před reglementací prostituce a před zřízením oficiálního nevěstince. Pouze tajné prostitutky přežijí víceméně bez úhony tragédii, ve kterou děj vyústí. Jen se budou muset naučit používat jiné prostředky a lsti, aby mohly dále provozovat svoje řemeslo ve společnosti, která změnila svůj postoj k danému fenoménu. A vlastně ani rufiáni nedojdou v díle žádného trestu. Takový typ lidí, jakým byli právě rufiáni, nájemní zabijáci a rváči, bylo jen stěží možné z měst vymýt. Místní významní obyvatelé je totiž často využívali pro své šarvátky a boje o moc a výměnou za jejich služby jim poskytovali ochranu.

Dalo by se říci, že v Rojasově díle se objevuje celkem pět ženských subjektů spojených přímo či nepřímo s tajnou prostitucí: Celestina, Elicie, Areusa, Melibea a Lukrecie.

Celestina je bývalá prostitutka, „stará běhna“ („puta vieja“), pokud bychom chtěli použít přímo autorova slova. Aby její obchod prosperoval a ona mohla dostávat dividendy, potřebuje, aby se ženy tomuto řemeslu věnovaly i nadále. Elicie, Areusa, Lukrecie a Melibea jí takovým či onakým způsobem napomáhají vydělávat peníze, takže by se s jistou mírou nadsázky dalo říci, že pro ni pracují.

Z výše jmenovaných spolupracovnic je Elicie nejklasičtějším příkladem tajné prostitutky. Pracuje v Celestinině domě a snaží se získávat si přízeň sluhů. Patří mezi ten typ dívek, které jak jednou ztratily svou čest, už se nedokážou vymanit z tohoto prostředí.

Oproti tomu Areusa se blíží více modelu „kurtizány“, což znamená, že ekonomicky závisí jen na jednom muži. Takovým prostitutkám se říká buď kurtizány, pokud je vydržují významní muži, nebo metresy, stýkají-li se s muži nepříliš význačnými. V případě Areusy jde o metresu. Zpočátku není pod Celestininým dozorem, žije ve vlastním domě v dobré čtvrti, ale kuplířka ji postupně vtahuje do komunity prostitutek, které sama řídí.

Ještě dále od všeho dění se drží Lukrecie, která se objevuje jen v klíčových momentech, a to jako svědek nebo jako komplic. Nemůžeme ji úplně zařadit do „rodiny“ prostitutek, jelikož z díla nemáme žádný důkaz o tom, že by s některou z postav měla sexuální styk. Mohli bychom ji však považovat za jakousi adeptku na prostitutku, jelikož se tomuto umění učí prostřednictvím rad staré kuplířky a prostřednictvím jednání své paní, jejichž milostných setkání s Kalistem bývá svědkem.

Označit Melibeu za prostitutku je taktéž velmi problematické. Existují kritici, kteří raději volí jako vysvětlení Melibejina pádu do Kalistovy náruče zaklínadlo lásky, kterého stará kuplířka užije, aby mladou dámu přiměla šlechtice vyslyšet. Jsou však i tací, kteří tento vývoj děje přisuzují spíše vzájemné přitažlivosti obou mladých lidí.

3.3. *Las Siete Partidas a Celestina*

Hlavní postava tragikomedie, Celestina, je sice nazývána „starou běhnou“, ale živí se především jako kuplířka. A právě o dohazovačích hovoří již Alfonso X. ve svém díle *Fuero Real* a podrobněji pak v díle *Las Siete Partidas*, ze kterého vám nabízíme úryvek, v němž jsou klasifikovány jednotlivé typy kuplířství:

Prvním druhem jsou mizerové, kteří střeží nevěstky, jež jsou veřejně v nevěstinci, a berou si pro sebe část z toho, co ony vydělají. Druhým jsou ti, kteří chodí jako dohazovači a za něco, co od mužů dostanou, prostituují ženy, jež jsou ve vlastních domech. Třetím je, když mají muži ve svých domech otrokyně nebo jiné dívky vědomě držené, aby páchali špatnosti na jejich tělech a aby od nich brali to, co si takto vydělají. Čtvrtým je, když je muž tak mrzký, že dohazuje svoji ženu. Pátým je, když někdo svolí, aby nějaká vdaná žena nebo žena z dobré rodiny, smilnila v jeho domě za něco, co mu dají, i kdyby do věci nezasáhl dohazovač. Protože kvůli jejich špatnosti mnohé ženy, které jsou pořádné, stanou se špatnými. A dokonce i ty, které již pochybily, stávají se jejich přičiněním horšími. A navíc hřeší kuplíři sami na sobě tím, že se na těchto činech podílejí, a nutí hřešit ony ženy tím, že je navádějí, aby dělaly špatnosti se svými těly; jsou tak připraveny o čest, a tudíž, ale i bez tohoto důvodu, zapřičiňují jejich činy šarvátky a mnohé neshody a dokonce smrt osob.⁵⁷

---

⁵⁷ “La primera es de los vellacos malos que guardan las putas, que estan publicamente en la puteria tomando su parte de lo que ellas ganen. La segunda es de los que andan por trujamanes alcoholando las mugeres que estan en sus casas para los varones, por algo que dellos resciben. La tercera es, quando los omnes tienen en sus casas catiuas, o otras moças a sabiendas, para fazer maldad de sus cuerpos tomando dellas lo que assi ganaren. La quarta es, quando el ome es tan vil, que el alcahueta a su muger. La quinta es, quando alguno consiente que alguna muger casada, o otra de buen lugar, faga fornicio en su casa, por algo que le den, maguer non ande trujaman entre ellos. Ca por la maldad dellos muchas mugeres que son buenas se tornan malas. E aun las que ouiessem començado a errar fazense con el bollicio dellos peores. E demas yerran los alcahuetes en si mismos andando en estas malas fablas, e fazen errar las mugeres, aduziendolas a fazer maldad de sus cuerpos: e fincan despues deshonoradas por ende, e aun sin todo esto, leuantanse por los fechos dellos peleas, e muchos

Ve výše uvedené citaci sice autor hovoří celou dobu v mužském rodě, ale v závěru kapitoly doplňuje svůj popis poznámkou, že: „to, co jsme uvedli v tomto oddílu má své místo u žen, které pracují v kuplířství“.⁵⁸ Text je tedy platný pro obě pohlaví.

Když před sebou vidíme toto Alfonsovo dílo, začíná se nám vtírat myšlenka, že Rojasova kniha byla opravdu zamýšlena jako morálně didaktické poučení, jak je to uvedeno v díle samotném: „[...] avisos muy necesarios para mancebos mostrándoles los engaños que están encerrados en sirvientes y alcahuetas“⁵⁹, ([...] sepsaná na výstrahu před podvody kuplířek a špatných a podlízavých sluhů)⁶⁰. Zdá se, jako by Rojas vzal tento výčet typů kuplířství a každému z nich dal konkrétní ztvárnění ve svém díle. Tedy, přesněji řečeno, všem kromě čtvrtého typu, který Celestina vykonávat nemůže, jelikož není muž.

Mohli bychom oprávněně namítnout, že dílo *Las Siete Partidas* nebylo v době Rojasova pobytu v Salamance zrovna novinkou na trhu. Ovšem na druhou stranu Alfonsovy zákoníky byly na poli práv velmi významným počinem, a je proto nelogické předpokládat, že by s nimi student práv nebyl obeznámen.

Navíc postavy vystupující v *Celestině* se v mnoha bodech podobají výčtu žen, které podle zákoníku bývaly oběťmi kuplířů. Nenajdeme v ní jen příklad ženy, která by byla veřejně zaměstnána v nevěstinci. Historicky se totiž pohybujeme v době výstavby nevěstinců autorizovaných panovníky, a tudíž i v době, kdy bylo nutné jakoukoli jinde provozovanou prostituci přísně tajit. Ačkoli Celestinin popis

---

desacuerdos, e otrosi muertes de omnes“. *Códigos antiguos de España, I.* Ed. M. Martínez Alcubilla. Madrid: J. López Camacho, Impr., 1885, Partida VII.XXII.II, Códigos 650.

⁵⁸ “[...] lo que diximos en este título ha lugar en las mugeres que se trabajan en fecho de alcohoteria”. *Ibid.*, Partida VII.XXII.II, Códigos 650.

⁵⁹ ROJAS, F. de. *La Celestina*. Ed. cit., s. 67.

⁶⁰ ROJAS, F. de. *Celestina*. Ed. cit., s. 45.

zašlých časů jejího mládí, kdy měla v domě na starosti devět dívek, se takovému menšímu domácímu nevěstinci dosti podobá.

Příkladem ženy hříšné, která ovšem není známa jako prostitutka, je Areusa. Elicie je zase dívka, jež je nucena se prostituovat, jelikož je ekonomicky závislá na Celestině a žije v jejím domě. Dále tu máme Melibeu, představitelku slečen z dobré rodiny, která pod Celestininým špatným vlivem začne hřešit. V průběhu děje navíc dochází i k oněm „šarvátkám a mnohým neshodám“ a v závěru knihy kvůli všemu tomu kuplížství a podvodům umírají lidé.

3.4. Literární prameny použité v Celestině

Za největší přínos *Celestiny* bychom nejspíš mohli považovat podrobný a živoucí obraz soudobé společnosti, který svým čtenářům nabízí, o to více nás překvapuje množství literárních vzorů, jež jsou v knize použity. Škála těchto pramenů sahá od antiky přes středověká díla až po renesanční tvorbu a zahrnuje i díla soudobých španělských autorů. Vliv rozličných literárních vzorů můžeme vystopovat v hlavní dějové zápletce, v jednotlivých postavách a situacích, ba dokonce i v použitých větách a rčeních.⁶¹

Menéndez y Pelayo⁶² prostudoval podrobně zdroje *Celestiny* a zjistil, že Rojas začleňuje do svého díla velkou část dědictví klasických literatur: Hérakla, Aristotela, Horácia, Persia, Juvenála, Vergilia, Seneku, Publia Sira, Boecia; dále také Bibli a křesťanské spisovatele jako Origena a Svatého Petra Chrysologa; slavné představitele italské renesance Petrarku a Boccaccia; španělské spisovatele jako Alfonse X. Moudrého, Juana Ruize, kancléře Ayalu, arcikněze z Talavery, Menu, Rodriga Cotu, Manriqueho, Carvajala a mnohé další.

---

⁶¹ Cf. ALBORG, J. L. *Historia de la literatura española I-IV*, vol. I, 2ª edición. Madrid: Editorial Gredos S. A., 1970, s. 560.

⁶² Cf. MENÉNDEZ Y PELAYO, M. *Orígenes de la novela*, vol. III. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1943, s. 216-242.

Množství a rozmanitost zdrojů použitých v *Celestině* je tak velké, že se nabízí myšlenka, že se Rojas nechal inspirovat příručkami frází, které v té době kolovaly na salamanské univerzitě a které zajisté byly dosažitelné i pro studenty práv.⁶³

Nesporný je především vliv *De amore* Andrease Capellana, *Filocola*, *Filostrata* a *Fiammetty* Giovanniho Boccaccia, stejně jako antických komedií autorů Plauta a Terencia, středověkých elegických komedií 12. a 13. století vznikajících především v Itálii a ve Francii (z nichž některé jsou kompletně dialogizované, jako *Pamphilus* nebo *De Vetula*, jádro nejdelšího a nejznámějšího příběhu z *Knihy pravé lásky*, jiné používají dialogu jen místy⁶⁴) a italské humanistické komedie.

S výše zmiňovanými typy komedií má *Celestina* společné jak některé jazykové prvky, vypůjčené především z antické komedie, tak umístění děje do městského prostředí, typy postav, popisované situace, milostný námět, vkládání slov pronášených „pro sebe“ a monologů a také celkové dialogizované provedení díla. Po vzoru elegické komedie přenáší *Celestina* děj do soudobého prostředí, přetváří zažitě antické typy postav, ubírá intrik služebnictva a dává hlavní dívčí postavě, snadnému cíli nevázaného mladíka, přímější spoluúčast na vývoji milostné zápletky. Stejně jako v elegické komedii už sluhové nejsou naprosto loajální ke svému pánovi, naopak jsou proradní a sebestřední, stávají se tedy samostatnými postavami - tato inovace nabývá v *Celestině* obzvláště velkého významu.⁶⁵ Volba kuplířky jako prostředníka může sledovat jak vzoru antické komedie, ve které spojení světa milenců s lidmi ze spodních společenských vrstev nebývalo ničím zvláštním, tak i elegické komedie, kde také bývá zprostředkovatelem kuplířka, a konečně i italské humanistické komedie.⁶⁶

---

⁶³ Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Madrid: Ediciones Júcar, 1990, s. 38.

⁶⁴ Cf. ALBORG, J. L. *Historia de la literatura española I-IV*, vol. I. Ed. cit., s. 560.

⁶⁵ Cf. ALBORG, J. L. *Historia de la literatura española I-IV*, vol. I. Ed. cit., s. 560-561.

⁶⁶ Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 59.

Humanistická komedie vzniká ve 14. století v Itálii. Soudí se, že první díla tohoto žánru vzešla z pera Petrarcky, i když se žádné nedochovalo. V této nové dramatické formě se snoubí antická komedie s elegickou a navíc se středověkým náboženským divadlem. Situace se s odlišnými nuancemi opakují, děj příběhu, povětšinou velmi prostý, je zdržován introspektivami a epizodami ne nezbytně nutnými, ale cennými pro pochopení důvodu vývoje událostí. Díky tomuto přístupu zachycují humanistické komedie soudobou skutečnost, každodenní život italských měst, jejich sociální třídy, úředníky, obřady a zábavy, postoj k práci a k oddanosti. Co se postav týče, odstraňují zavedené konvence v rodinných vztazích, především mezi rodiči a dětmi, ještě více rozvádějí nezávislost hlavní hrdinky, kterou zavedla již elegická komedie. Zamilované hrdinky dávají najevo svou vášeň a protestují proti společenským konvencím, které se snaží uzamknout jejich city do výrazů patřících spíše do dvorského románu (tento princip vykreslení postavy pozorujeme i u Melibey). Díky četným odbočkám zpomalujícím děj je nám čtenářům umožněno více se přiblížit jednotlivým postavám, ať už je jejich sociální zázemí či morální pohnutky jakékoliv, což je velmi význačný posun, který je v *Celestině* ještě výraznější.⁶⁷

Existují však i četné rozdíly mezi *Celestinou* a komediemi, které jí sloužily za inspiraci. Tak například „antická komedie se soustřeďuje především na dějovou zápletku a jen málo se zabývá prostředím a postavami, nešetří humornými scénami, ačkoli jen vzdáleně souvisí s dějem a více než láska samotná jí zajímají úskoky použité k jejímu dosažení“⁶⁸. V *Celestině* je podstatné podrobné vykreslení vášní jednotlivých postav, s celým jejich logickým vývojem a s vyústěním v tragédii, tím se postavy vzdalují od svých prototypů a nabývají vlastní

---

⁶⁷ Cf. LIDA DE MALKIEL, M. R. *Dos obras maestras españolas: El Libro de buen amor y La Celestina*, 2ª edición. Buenos Aires: Eudeba, 1968, s. 66-68.

⁶⁸ “[...] la comedia romana atiende con preferencia al enredo, apenas cuida del ambiente y de los caracteres, prodiga las escenas cómicas aunque apenas se integran en la fábula y más que el amor mismo le interesan los ardides para lograrlo”. ALBORG, J. L. *Historia de la literatura española I-IV*, vol. I. Ed. cit., s. 560.

entity. Navíc, jak se domnívá Lida de Malkiel, Rojas velmi bohatě využívá dramatických prostředků, které se jen zřídka objevují v dílech, z nichž čerpal.⁶⁹

Poukazuje se také na vliv díla *Consolatione Philosophia* od Boecia, což bylo jedno z nejčtenějších děl středověké literatury, které v patnáctém století mělo již přinejmenším tři překlady do kastilštiny a jeden do katalánštiny.⁷⁰ Dalšími nespornými inspiračními zdroji byli pro Rojase Seneca a Petrarca. Zejména z Petrarkových děl si Rojas často vypůjčuje, a to především z díla *De remediis utriusque fortunae*, na čemž se jednohlasně shodují Deyermond⁷¹ i Gilman⁷², i radikální pesimismus *Celestiny* by se dal přisoudit vlivu tohoto díla.

A konečně i soudobá španělská literatura na Rojase působí, i když způsoby značně rozličnými. Kromě konkrétních autorů, jakými jsou například Cota, Alfonso Martínez de Toledo nebo Alfonso de Madrigal, ovlivňují *Celestinu* také dosti různorodé žánry, od literatury didaktické po literaturu milostnou, ať již poetickou či narativní, idealizovanou nebo žertovnou, učenou či lidovou.⁷³ Z těch všech je třeba vyzdvihnout především dva žánry, které vznikly v průběhu patnáctého století: doktrinální traktáty o lásce a sentimentální fikce. A nesmíme ani zapomenout jmenovat *Knihu pravé lásky* od Arcikněze z Hity, kde se objevuje postava „klášterejdy“⁷⁴ (*trotaconventos*), což je kuplířka, která se zaměřuje především na mnichy a jeptišky v kláštorech.

---

⁶⁹ Cf. LIDA DE MALKIEL, M. R. *La originalidad artística de "La Celestina"*. Buenos Aires: Eudeba, 1962, s. 142.

⁷⁰ Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 39.

⁷¹ Cf. DEYERMOND, A. D., "Divisiones socio-económicas, nexos sexuales: la sociedad de *Celestina*". *Celestinesca*, VIII, 2 (1984), s. 3-10.

⁷² Cf. GILMAN, S. *La España de Fernando de Rojas: panorama intelectual y social de "La Celestina"*. Ed. cit., s. 35-41.

⁷³ Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 39-40.

⁷⁴ RUIZ, J. *Knihu pravé lásky*. Praha: Odeon, 1979, s. 161.

3.5. Parodie na sentimentální fikci?

V předchozím oddíle jsme zmínili zásadní vliv doktrinálních traktátů o lásce a sentimentální fikce na *Celestinu*. Nyní se podíváme na to, v čem tento vliv spočívá. Nejprve se zaměříme na naučné traktáty.

Studium filozofických kořenů lásky v salamanských aulách podnítila především díla Alfonse Fernándeze de Madrigal, zvaného El Tostado, který několik let vedl katedru poezie na umělecké fakultě. El Tostado podtrhl dialektiku milostných vášní ve svých naučných výkladech o erotické lásce. Ve svých dílech zastává názor, že nutnost tělesného spojení pro zachování druhu stejně jako požitek, který takové spojení přináší, jsou součástí vůle boží. Ovšem odmítá, aby se z takových předpokladů došlo k závěru, že lidské bytosti jsou dominovány sexuálním instinktem zachování rodu, jelikož schopnost racionálního uvažování jim umožňuje ovládat své primární impulsy. Ačkoli připouští, že síla milostné vášně je velká, zůstává ortodoxní a tvrdí, že muž a žena jí dokáží odolat silou rozumu a měli by tedy tak činit. Téma lásky se však komplikuje, když ho prezentuje z individuální perspektivy, tedy když ho aplikuje na konkrétní případy. Výčet slavných mužů, kteří podlehli síle lásky, měl za cíl ukázat čtenářům jak odolat, zdůraznit, jak obtížné je před ní utéci. Měl tedy sloužit jako morální lekce. Tyto konkrétní příklady však zároveň byly často brány jako doklad a tiché ospravedlnění vlastního podlehnutí. Navíc onen výčet obsahoval misogynický prvek, jelikož se mužovy obtíže vymanit se ze spárů lásky přisuzovaly schopnostem žen klamat a svádět. Možnost dvojího vysvětlení El Tostadovy doktríny brzy vedlo k překrucování jeho závěrů a ke konstatování, že je nemožné vášni utéci. V dílech, která zastávala tento přístup, se zdůrazňovala nezbytnost lásky pro člověka a nemožnost dosáhnout jí bez vášně. Takže se v nich vlastně burleskním

způsobem obhajoval názor, že sexuální instinkt je silnější než rozum, a proto kdo miluje vášnivě, nehřeší.⁷⁵

I v *Celestině* vidíme vliv těchto názorů. Zaznívají k nám především ústy samotné Celestiny, která hned několikrát přejímá slova anonymního dílka *De cómo al hombre es necesario amar y si ama que se turbe*, nejprve když svádí Parmena a pak v případě Melibey. Těmito teoriemi je ovlivněn i rozhovor Kalista se Semproniem v prvním dějství. Na Kalistovo vyznání se z lásky k Melibeji reaguje slavným misogynickým proslovem.⁷⁶ Kalisto nicméně varování odmítá a hájí se tím, že když Adam, Šalamoun, David, Aristoteles i Vergilius, kteří jsou větší osobnosti než on, ženám podlehli, on sám nebude moci uniknout:

SEMPRONIO: [...] Lee los yestoriales, estudia los filósofos, mira los poetas. Llenos están los libros de sus viles y malos exemplos, y de las caídas que levaron los que en algo, como tú, las reputaron. Oye a Salomón do dize que las mujeres y el vino hazen a los hombres renegar. Conséjate con Séneca y verás en qué las tiene. Escucha a Aristóteles, mira a Bernardo. Gentiles, judíos, christianos y moros, todos en esta concordia están. [...] Por ellas es dicho: arma del diablo, cabeça de peccado, destrucción de paraíso. ¿No has rezado en la festividad de San Juan, do dize: ésta es la mujer, antigua malicia que a Adam echó de los deleytes de paraíso, ésta el linaje humano metió en el infierno; a ésta menospreció Helías propheta, etc.?

CALISTO: Di pues, esse Adam, esse Salomón, esse David, esse Aristóteles, esse Vergilio, esos que dizes, como se sometieron a ellas, ¿soy más que ellos? (I, 96-98).

(SEMPRONIO: [...] Jen si přečti historiky, studuj filosofy, podívej se do děl básníků! Knihy jsou plné takových hanebných a špatných příkladů o pádech těch, kdo si jako ty žen vážili. Poslyš Šalomouna, jak říká, že ženy a víno

---

⁷⁵ Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 40-41.

⁷⁶ Cf. *Ibid.*, s. 41.

přivádějí muže k odpadlictví. Jdi na radu k Senekovi a uvidíš, zač je považuje. Vyslechni Aristotela, přihlédni k Bernardovi! Pohané, židé, křesťané i Mauři - všichni se v tomhle shodují. [...] O nich bylo řečeno: zbroj ďáblova, hlava hříchu, zkáza ráje. Nečetl jsi Zjevení svatého Jana, kde se říká: Toto je žena, stará zloba, která vyhnala Adama z rajských radovánek; ta uvrhla lidské pokolení do pekla; tou opovrhoval prorok Eliáš atd.?

KALISTO: Pověz tedy, jak to, že ten Adam, ten Šalomoun, David, Aristoteles, Vergilius, všichni ti, o kterých mluvíš, jak to, že jim podlehli? Jsem snad já něco více než oni? (I, 58-60)).

Jak bylo řečeno výše, kromě doktrinálních traktátů měl na *Celestinu* vliv také žánr sentimentální fikce, což jsou milostná vyprávění autobiografického či alespoň pseudoautobiografického charakteru. Tento žánr byl velmi populární zejména v rozmezí od poloviny 15. století do poloviny 16. století a jeho největší rozkvět nastal v devadesátých letech 15. století, kdy byla vydána díla Diega de San Pedra a Juana de Flores. Z těchto sentimentálních dílek, zvláště tedy z díla *Cárcel de amor*, si Rojas vypůjčuje některé výrazové obraty. Také je využívá ke zpochybnění a k parodizování idealizovaného literárního vidění lásky, které svým čtenářům nabízejí. Proti pojetí lásky, jak ji vidí sentimentální literatura, Rojas staví na jedné straně svoji humoristickou a často i cynickou vizi podobnou humanistickým komediím, a na druhé straně naprosté odsuzování lásky, jak je prezentováno v didaktické literatuře, jak tomu činí například Arcikněz z Talavery ve svém *Corbachovi*.⁷⁷

V prvním dějství *Celestiny* je nám nastíněna situace podobná té v sentimentálních románech. Stejně jako v nich na manželství nikdo nepomýšlí jako na možné řešení a láska přivádí hlavního mužského hrdinu k zoufalství. V těchto

---

⁷⁷ Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 41.

základních rysech by se tedy *Celestina* podobala sentimentálním románům, ale liší se vykreslením a konkretizováním materiálních prvků, na kterých stojí společnost, v níž zamilovaný pár žije, a také se liší vývojem milostné zápletky. Děj *Celestiny* se neodehrává v Makedonii jako *Cárcel de amor*, ani prostor, který dělí oba zamilované, není nehmotný a mlhavý jako v případě vězení Lerianova a hradu Laureoly.⁷⁸ Podobně jako je tomu v humanistických komediích, jsme svědky dynamického spádu příběhu, kde se city projevují navenek a kde mnohým příhodám dominuje žertovný až lechtivý tón, který se vtírá dokonce i do nejvíce vypjatých a tragických momentů. Děj se odehrává v bouřlivě žijícím městě, kde se vztahy mezi postavami řídí zájmem o sex a obchodem s ním, kde žijí jak prostitutky a kuplířky, tak střežené panny, jak uznávaní spoluobčané, tak jejich služebnictvo. A všichni mají jako svoji hlavní kratochvíli získávání potěšení a rozkoše prostřednictvím tělesné lásky. Milostná motivace je důležitým elementem ve vývoji děje, jednotlivé hrdiny pojí i rozděluje, nikdo nezůstává mimo její vliv, jelikož kdo nemůže uspokojit svoji touhu, jako *Celestina*, alespoň se obohacuje na touze jiných.

Celestina tedy obsahuje prvky sentimentální fikce, humanistické komedie, milostné poezie lidového typu, didaktické literatury, zvláště naučných výkladů, přírodovědných teorií o lásce a jistě i mnohé další. Spojení různých úrovní jazyka, kontrast, kterého je mezi nimi docíleno, a zkrácení, kterému jsou podrobeny, mají za následek parodii způsobu prezentace milostného tématu v sentimentální literatuře. „Stejně jako přechod od dvorské lyriky k sentimentální novele odkrývá nepřekonatelný rozpor mezi milostnými přáními jednotlivce a společenskými normami, dává to, že autor *Celestiny* použil dramatického žánru, vyniknout pokrytectví a vyumělkovanosti dvorské lásky

---

⁷⁸ Cf. SAN PEDRO, D. de. *Cárcel de amor*. Ed. de K. Whinnom. Madrid: Clásicos Castalia, 1971.

a odhaluje, jak neodlučitelná je její požitkářská stránka".⁷⁹ Parodie sentimentálních příběhů je tím dovršena, nepostihuje totiž pouze základní zápletku a hlavní hrdiny, ale také jejich prostředníky, rodiče, jazyk, kterým jednotlivé postavy hovoří, časový a prostorový rámec díla i samotný koncept lásky.

V sentimentálních dílech byla postava vypravěče klíčovou, protože se vždy ztotožňovala s autorem a měla za úkol dokázat pravdivost vyprávěných událostí a dovést čtenáře ke správné interpretaci díla. *Celestina* je z hlediska konstrukce textu naprosto odlišná. Vzhledem k tomu, že je postavena výlučně na dialogu, postava vypravěče schází. Autor tak nutí diváka, aby posoudil a zhodnotil vyprávěné události sám a následně z nich vyvodil své vlastní závěry. Autor tedy neovlivňuje diváka, aby soucítil s milenci, ale nechává mu prostor k racionálnímu zhodnocení děje. „Podobně jako v antické nebo humanistické komedii bude názor čtenáře-diváka na jednotlivé postavy záležet na jejich činech a přirozeně také na tom, jak je autor prezentuje.“⁸⁰ A vzhledem k tomu, že je od samého počátku zesměšňuje a jejich činy také vypráví humorným způsobem, necítíme se být jakožto čtenáři pohnuti soucitem, ale jsme spíše pobaveni.

Na rozdíl od sentimentální fikce, kde k setkání zamilovaného mladíka s jeho milou dochází až po několika nezdařených pokusech a prostřednictvím nějaké vážené osoby, která schůzce napomůže, *Celestina* již onou schůzkou začíná a Kalisto se hned na ní překotně vyzná ze své lásky. Tím se vlastně cílový bod děje mění v bod výchozí. Melibejino rozzuřené odmítnutí nezapříčiní vyhnanství či smrt zamilovaného muže jakožto rozuzlení příběhu, ale dá mu příslib budoucího usmíření a přízně a zároveň podnět k tomu,

---

⁷⁹ “De la misma manera que el paso de la poesía cortesana a la novelita sentimental revela los conflictos insuperables entre los deseos amorosos individuales y las normativas sociales, la adopción del género dramático por el primer autor señala la hipocrecía y artificiosidad del amor cortesano y desenmascara lo inherente de su carácter lujurioso.” LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 51-52.

⁸⁰ “Como en la comedia romana y en la humanística, la reacción del lector-espectador hacia los personajes dependerá de sus actos y, naturalmente, de cómo los presenta el autor.” *Ibid.*, s. 52-53.

aby vytrval. Navíc způsob, jakým Kalisto žádá Melibeou o lásku, je mnohem výmluvnější než neurčitá laskavost, kterou od svých milovaných žádají hrdinové sentimentálních románů jako nejvyšší stupeň na žebříčku přízní, které od nich chtějí obdržet.

Již od prvního dějství jsou patrné známky parodie na dvorskou lásku. Úvodní dialog sice po jazykové stránce odpovídá jejímu kodexu tak, jak ho známe ze sentimentální fikce nebo z milostné lyrické poezie, nicméně již v tomto prvním rozhovoru Kalista s Melibeou se objevují prvky, jež nás upozorňují na pokřivení, kterému je tento dvorský jazyk vystaven.⁸¹ Slušné mravy a sebekontrola schází na obou stranách. Na jednu stranu Kalisto začíná rozhovor na dvorské zvyky příliš zhurta, na druhou stranu Melibea reaguje příliš rychle, sotva Kalisto vysloví první větu, přerušuje jeho proslov, ale ne slovy odrazujícími, jak by se dalo očekávat, ale otázkou, jež svou podstatou vyzývá k pokračování rozhovoru:

CALISTO: En esto veo, Melibea, la grandeza de Dios.

MELIBEA: ¿En qué, Calisto?" (I, 85).

(KALISTO: V tom spatřuji, Melibea, velikost Boží.

MELIBEA: V čem, Kalisto? (I, 47)).

Tato Melibejina reakce je překvapivá. Je snad úplně naivní? Nezná milostný jazyk? Neprohlédla již od začátku Kalistovi záměry, i přes naprostou zřejmost výrazů, které použil? Nebo naopak chápe moc dobře, je nedočkavá a chová se koketně?⁸² Ale těmito otázkami se budeme podrobněji zabývat až později, v kapitole věnované Melibeji.

V každém případě si však naši přízeň v první scéně nezískává ani jedna z těchto dvou postav. Obě příliš přehánějí. Kalisto vše přikrášluje svým milostným řečením

---

⁸¹ Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 53.

⁸² Cf. *Ibid.*, s. 54.

a Melibea nejdříve zveličuje svoji chytrost a cudnost a pak svůj hněv.

Kalistova milostná posedlost je vlastností, která ho nejvíce spojuje s hlavními hrdiny sentimentálních fikcí. V jeho podání však nabývá parodizujícího nádechu. Kalisto nám připadá směšný, protože se snaží své nemravné úmysly zamaskovat špatně naučenou dvorskou rétorikou. Ale není snad konečným cílem dokonalé mluvy dvorských milovníků získat od své dámy to, co chce Kalisto od Melibeji? Není snad dvorská láska jen jednou z ne vždy nejlépe maskovaných podob zakázané vášně, která útočí na počestnost dámy? To je alespoň to, co ony dámy uvádějí a co také zákony světa sentimentální fikce, které jsou přísnější než skutečná kastilská legislativa 15. století, trestají.

Melibea odhaluje Kalistovy pravé úmysly jím popsané jako „tajná bolest“ („*secreto dolor*“):

MELIBEA: Más desventuradas de que me acabes de oír, porque la paga será tan fiera qual meresce tu loco atrevimiento, y el intento de tus palabras ha seydo como de ingenio de tal hombre como tú aver de salir para se perder en la virtud de tal mujer como yo. ¡Vete, vete de aý, torpe! que no puede mi paciencia tolerar que haya subido en corazón humano conmigo el ilícito amor comunicar su deleyte. (I, 87).

(MELIBEA: Však budeš nešťastný, až mě vyslechneš do konce! Odplata bude totiž krutá, jak zasluhuje tvá šílená opovážlivost. Záměr tvých slov, Kalisto, vyplynul z povahy takového člověka jako ty, vznikl jen proto, aby se zhatil na ctnosti ženy, jako jsem já. Odejdi! Jdi odtud, hanebníku! Vždyť má trpělivost nemůže snést pomýšlení, že do srdce muže vstoupila myšlenka, že nedovolená láska bude se mnou sdílet svou rozkoš. (I, 49)).

Nejinak však činí i Laureola v díle *Cárcel de amor*, když ujišťuje Leriana, že by byla ochotna odvděčit se mu za jeho služby, pokud by žádal platbu z jejího majetku a ne z její cti:

LAUREOLA. [...] El pesar que tengo de tus males te sería satisfacción de ellos mismos, si creyeses cuanto es grande, y él sólo tomarías por galardón, sin que otro pidieses, aunque fuese poca paga, según lo que me tienes merecido, la cual yo te daría, como debo, si la quisieses de mi hacienda y no de mi honra.⁸³

(LAUREOLA. [...] Zármutek, jenž mi způsobuje tvé trápení, by ti byl za něj zadostiučiněním, kdybys věřil, jak moc je velký, a jenom jej sis vzal za odměnu, aniž bys žádal čeho jiného, i kdyby to byla malá splátka toho, co ti přísluší, dala bych ti ji tak, jak se sluší, kdybys ji žádal z mého majetku a ne z mojí cti.).

Ani Melibejini rodiče se nepodobají rodičům ze sentimentálních fikcí. Otec není přísný a ostražitý a matka také není soucitná ani dceři nenapomáhá skrývat pravdu, jak tomu bývalo v takových dílech.⁸⁴ Jsou jen nedbalí, nehlídají dostatečně svoji dceru. Zajímavé je především chování Alisy, Melibejiny matky, která klidně vpustí Celestinu do domu, přestože ji očividně zná z dřívějška, jelikož na Lucrecijino zdráhání se vyslovit byť jen Celestinino jméno reaguje následovně:

ALISA: ¡Hy, hy, hy! ¡Mala landre te mate, si de risa puedo estar, viendo el desamor que debes de tener a essa vieja que su nombre has vergüença nombrar; ya me voy recordando della. Una buena pieça; no me digas más. Algo me verná a pedir; di que suba. (IV, 152).

---

⁸³ SAN PEDRO, D. de. *Cárcel de amor*. Ed. cit., s. 152.

⁸⁴ LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 93.

(ALISA: Hi, hi, hi, ať zajdeš na neštovice, jestli se mohu ubránit smíchu, když vidím, jak je ti asi ta babka protivná, že se stydíš vyslovit její jméno! Už si na ni vzpomínám. Pěkný kousek! Už mi nic neříkej. Jistě mě přichází o něco prosit. Řekni, ať jde nahoru. (IV, 124)).

Vzhledem k tomu, že žádná postava *Celestiny* neunikne Rojasovu humoru, ironii ani kritice, nemůžeme žádnou z nich brát za vzor pro naše činy. Ačkoli všichni mají možnost zachovat se správně, pokud by se opravdu drželi pořekadel či příkladů z knih, které sami citují, nikdo tak nečiní.⁸⁵ Z toho by se dalo usoudit, že jsou to „špatní čtenáři“, jelikož vedení svými nečistými úmysly nebo špatnou pamětí překrucují význam slov a příkladů, které kdysi četli. Kladného hrdinu, jehož činy bychom se mohli inspirovat, tedy nenacházíme. Ovšem odstrašujících příkladů bychom zde našli víc než dost. Pokud bychom to chtěli chápat jako autorův záměr, přiblížila by se *Celestina* svým účelem didaktické literatury tehdejší doby a dalo by se tím vysvětlit, že Inkvizice nepřistoupila k její cenзуře bezprostředně po jejím vzniku.

---

⁸⁵ LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 106.

4. Problematika ženské svobody (Celestina, Elicie, Areusa a Lukrecie)

4.1. Žena středověká

Středověk nebyl obdobím k ženám příliš vlídným. Důkazem toho je rozmach epické literatury, výlučně mužského žánru, který odráží soudobou vojenskou etiku a jehož představitelé a obhájci jsou příslušníci šlechtických vrstev. Středověkou společností jako takovou můžeme vůbec považovat za velmi militaristicky založenou. Uspořádání moci, rozdělení na společenské třídy a vojenská hierarchie spolu úzce souvisely. Kromě vojenského řádu sice existoval také církevní řád, který se snažil pokřesťanštit rytířskou etiku, ale zároveň byl jeho vlastní žebříček hodnot ovlivněn militaristickou ideologií.⁸⁶

Dobová literatura poskytuje svým čtenářům či posluchačům fúzi těchto dvou ideologií, z nichž žádná nevidí ženu v příliš dobrém světle. Z křesťanského pohledu jsou všechny ženy už ze své podstaty hříšné - jsou dědičky Evy, která zapříčinila vyhnání z ráje. A k vojenské službě se jakožto „slabé pohlaví“ také nehodí. Existence žen byla důležitá snad jen díky velkému významu, který mělo manželství ve feudální společnosti. Bylo cílem všech šlechticů, jelikož jenom tak mohli přestat být *juvenis*, získat majetek a vládu nad svým dědictvím a stát se *seniores* založením vlastní rodiny a zplozením potomstva.⁸⁷ Vzhledem k tomu, že manželství bylo tak důležitou institucí, byl správný výběr ženy zásadní a dohled nad jejím sexuálním chováním nezbytně nutný, aby byl zajištěn převod rodinného majetku na mužovy legitimní potomky.⁸⁸

---

⁸⁶ Cf. LACARRA, M. E. “Los paradigmas de hombre y de mujer en la literatura epicolegendaria medieval castellana”. In *Estudios históricos y literarios sobre la mujer medieval*. Málaga: Diputación Provincial de Málaga, Servicio de Publicaciones, D. L., 1990, s. 9-12.

⁸⁷ Cf. DUBY, G. “Los ‘jóvenes’ en la sociedad aristocrática de la Francia del noroeste en el siglo XII”. In *Hombres y estructuras de la Edad Media*. Madrid: Siglo XXI, 1978, s. 132-147.

⁸⁸ Cf. LACARRA, M. E. “Los paradigmas de hombre y de mujer en la literatura epicolegendaria medieval castellana”. Ed. cit., s. 16.

Avšak právě díky militaristickokřesťanské etice doby byl nedostatek mužů vhodných pro manželství. Mužské pohlaví už od mládí decimovala větší úmrtnost: oběti, které si vyžadovaly stálé boje, spory a občanské sváry i nebezpečné obchodní cesty. A pak tu byl ještě celibát vynucovaný na tovaryších a duchovních osobách. Tím vznikl nesouměr mezi počtem mužů a žen. Nadbytek žen byl příčinou jejich velké sociální bídy. Mohly provozovat jen málokterá povolání - kromě vojenských a církevních postů, na které neměly přístup nikdy, byly postupem času vyloučeny i z cechovních řemesel, jelikož se muži silné ženské konkurence začali obávat. Zbývala tedy povolání, která se v očích tehdejších mužů již blížila prostituci: pracovnice v textilním průmyslu, prادلena, číšnice, služebná, atp.; anebo se ženy mohly stát prostitutkami nebo jeptiškami. Ačkoli v 15. století se i tato instituce poněkud zvrhla, také jeptišky se začaly oddávat prostituci, a v úředních spisech byly proto stavěny na roveň nevěstek. Poptávka po prostituci totiž stále rostla, jelikož mimomanželský pohlavní styk s počestnými ženami byl přísně trestán, ale svobodných mužů toužících po sexu bylo mnoho. Proč? Muži se ve středověku ženili většinou až ve vyšším věku a navíc existovalo mnoho celibátníků, kněžích, tovaryšů a studentů. Například řemeslník, pokud se chtěl oženit, musel dokázat, že má vlastní živnost. Tovaryš se tedy zpravidla vůbec oženit nemohl.⁸⁹

4.1.1. Manželka

Středověké manželství nebylo tak úplně stejné jako to dnešní. Byl to spíše velmi seriózní obchod uzavíraný ani ne tak dvojicí samotnou jako spíše jejich příbuznými; manželství z rozumu, do kterého láska nesměla vstoupit. Církev totiž považovala lásku za hříšný a neuspořádaný cit, povolena byla pouze duchovní láska k Bohu, který je vůči nám nesrovnatelně

---

⁸⁹ Cf. NEUMANN, S. K. *Dějiny ženy*, vol. III. Praha: Melantrich, A. S., 1932, s. 41-53.

vysoko. Toto povědomí zasahovalo tak daleko, že dokonce i v koncepci dvorské lásky musela být vytoužená žena vyššího sociálního postavení než její obdivovatel, aby se náhodou nezabředlo do neuspořádané lásky.⁹⁰

Žena byla manželovi naprosto podřízena a musela se chovat cudně, zdrženlivě a ve prospěch mužových zájmů odsunout veškerou svoji činnost do pozadí. Nedodržení těchto pravidel nebo sexuálního kodexu bylo přísně trestáno, někdy i smrtí. Jaký trest shledával přiměřeným humanista Juan Luis Vives můžeme vyvodit z následujícího textu:

Víme, že mnohým dcerám usekli hlavu jejich otcové, sestrám jejich bratři, chovankám jejich poručníci, členkám rodin jejich příbuzní. Takové příklady máme a není jich málo [...] a jestli někdo chce vidět jasně a ne přes řídké plátno, uhlídá, že ženy, které si neumějí uchovat počestnost, zaslouží tolik zlého, že ani celý život nestačí, aby za to zaplatily.⁹¹

4.1.2. Služebná v domácnosti

Notářské zápisy "*cartas de servicio y soldada*"⁹² jsou dokumenty, jež nás nejlépe informují o možnostech placené práce, které středověká společnost ženě nabízela, a také o závazcích a obtížích souvisejících s takovým postavením. Důležitým bodem k pochopení všech souvislostí je především fakt, že byla-li žena hlavou rodiny najata do služby, stávala se vlastně členem rodiny, chápané v tomto případě jako souhrn

---

⁹⁰ Cf. LACARRA, M. E. "Los paradigmas de hombre y de mujer en la literatura epicolegendaria medieval castellana". Ed. cit., s. 16.

⁹¹ "Sabemos de muchas hijas haber sido degolladas por sus padres, hermanas de sus hermanos, pupilas de sus tutores, parientes de sus parientes. Ejemplos desto tenemos y no pocos [...] y si alguno quiere mirar claro y no por tela de cedazo hallará que las mujeres que no saben guardar su castidad merescen tanto mal que no basta la vida para pagallo". VIVES, J. L. *Instrucción de la mujer cristiana*. Madrid: Signo, 1936, s. 40-41.

⁹² LÓPEZ BELTRÁN, M. T. "La accesibilidad de la mujer al mundo laboral: el servicio doméstico en Málaga a finales de la Edad Media". In *Estudios históricos y literarios sobre la mujer medieval*. Málaga: Diputación Provincial de Málaga, Servicio de Publicaciones, D. L., 1990, s. 122.

lidí, kteří spolu žijí pod jednou střechou, a ne jen jako součet pokrevních příbuzných. Smlouva o službě nevyžadovala od ženy žádnou pracovní specializaci, čímž ji, ať již dočasně nebo trvale, stavěla do pozice služebné, děvčete pro všechno (*criada*).⁹³

Zhruba jedno století od vzniku *Celestiny* věnovala Magdalena od Svatého Jeronýma (matka představená, jež zasvětila svůj život potírání prostituce) ve svém díle *Razón y forma de la galera* krátkou kapitolu služebným a děvečkám. Z ní pochází následující úryvek:

Není menší, než jak se říká, všechno zlo a zkáza, které v posledních dvaceti letech nacházíme ve služebných dívkách, děvečkách, jelikož kromě toho, že není takových, které by chtěly sloužit, protože se raději potloukají a žebrají, ty, které sloužit jdou, slouží tak špatně a jsou tak plné neřestí (protože jsou buď konkubíny, zlodějky nebo kuplířky), že je s nimi mnoho práce. A jiné, když už slouží, stanovují si spoustu podmínek, že se zdá, že přicházejí spíše poroučet než sloužit; říkají, že musejí dostat povolení vyjít si ven jednou nebo dvakrát do týdne; ptají se, zda jsou tam děti, hodně schodů, jestli se pere v domě, jestli je venku studna, jestli jsou přibory z cínu⁹⁴, a na podobné věci, kvůli kterým nechtějí v takovém domě být. Dříve když přicházela nějaká služebná či děvečka sloužit do domu, nevyšla z něj, jen na svoji svatbu nebo pohřeb; ale nyní sotva vydrží jeden měsíc a pak jde do jiného domu.⁹⁵

---

⁹³ Cf. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. "La accesibilidad de la mujer al mundo laboral: el servicio doméstico en Málaga a finales de la Edad Media". Ed. cit., s. 122-123.

⁹⁴ Mít přibory z cínu bylo v té době znamením, že rodina není příliš zámožná, opravdoví boháči mívali totiž přibory stříbrné.

⁹⁵ "No ha sido, ni menor que los dichos, el mal y estrago que de los mismos veinte años á esta parte se halla en las donzellas, moças de seruício, porque demás de no auer quien quiera servir, por andarse á la vida de gallofa, las que entran á servir, sirven tan mal y están tan llenas de vicios (porque ó están amancebadas, ó son ladronas ó alcahuetas), que se padece con ellas mucho trabajo. Y otras ya que siruen, piden tantas condiciones que más parece que entran para mandar que para seruir; dizen que se les ha de dar licencia para salir una ó dos noches en la semana; preguntan si ay niños, si ay muchas escaleras, si se laua en casa, si está fuera el poço, si ay peltre, y otras cosas semejantes, con las quales no quieren estar en la tal casa. Antiguamente, si entrua alguna donzella ó moça á seruir en alguna casa, no salía della sino para casarse ó para la sepultura; pero agora, apenas duran un

I přes časový odstup a přes zjevný antifeminismus autorky nám tento text nabízí takový obrázek o ženské službě v domácnosti, jaký bychom těžko vyvodili z historických pramenů.

Nedostatek materiálních prostředků pro zabezpečení základních potřeb vysvětluje, že ženy vstupovaly do služby již v raném věku a z iniciativy svých vlastních rodin. Chudí rodiče se často vzdávali svých dcer jen proto, že je prostě nemohli živit. Ze záznamů se dá usuzovat, že neexistovala žádná norma, která by stanovovala minimální věk pro nástup do služby, nicméně nejčastěji bývalo dívkám mezi pěti a čtrnácti lety. Stejně tak nebylo vydáno ani žádné nařízení týkající se trvání služby. Údaje ve smlouvách oscilují mezi minimem jednoho roku a maximem šestnácti let, přičemž převážná většina se pohybuje mezi šesti a dvanácti lety.

Všechny smlouvy o službě se shodují, že v případě neomluvené absence bude dívce udělen přísný trest, a sice že přijde o všechno, co si až do té chvíle vydělala. Navíc rodina takové dívky měla povinnost vrátit ji do pánova domu v určité časové lhůtě stanovené smlouvou. Pokud tak neučinila, hrozila jí pokuta 10 000 maravedíků, kterou si rovným dílem mezi sebe rozdělili pán dané dívky a justice. Na druhou stranu, jak se dá z dokumentů vysoudit, výše platu za službu zákonem stanovena nebyla. Nezáležela ani tak na věku dívky nebo na délce odpracované služby jako spíše na ekonomické situaci rodiny, u které pracovala. V průběhu služby zaměstnavatel dívkám poskytoval jídlo, nocleh a ošacení. Při jejím ukončení navíc služebné obdržely platbu v penězích nebo ve výbavě, případně obojí. Ve většině případů nemohly dívky tímto svým výdělkem disponovat, dokud jejich služba neskončila. Tato

---

mes, y luego mudan otra casa". SERRANO Y SANZ, M. *Apuntes para una Biblioteca de Escritoras Españolas, desde el año 1401 al 1833*, vol. II. Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1903-1905, s. 309.

praktika odpovídá dobovým zvykům, kdy dívka potřebovala mít nějaké věno, aby se mohla vdát, což byl cíl každé ženy.⁹⁶

4.2. Ženské postavy v *Celestině*

Středověká společnost je sice řízena muži a je patriarchální, ale v rámci této makrospolečnosti najdeme „ženské mikrosocietnosti, které jsou víceméně samostatné a které se dají rozdělit na čtyři hlavní skupiny: klášter, nevěstinec, dům vdovy a dům, jenž je v době manželovy nepřítomnosti dočasně spravován ženou.⁹⁷ Některé z nich mají svá zastoupení i v *Tragikomedii*. Celestinin dům je nejjasnějším příkladem čistě ženské společnosti. S ním souvisí i další dům, ten Areusin. Je pravda, že Celestinina mikrosocietnost je ekonomicky závislá na mužské makrospolečnosti, ale tento vztah je vzájemný, jelikož makrospolečnost potřebuje služby nabízené Celestinou a jejími učednicemi. Tato závislost vyjde najevo po Celestinině smrti, která přináší zkázu nejen jejím vrahům, ale celé mužské společnosti, jež je v díle vykreslena, a sice Kalistovu domu a následně i domu Pleberiovu.⁹⁸

V *Celestině* vystupuje celkem pět ženským postav, které mají větší či menší měrou co do činění s prostitucí nebo alespoň s nemanželskou sexuální aktivitou, ať již jako hlavní aktéři či jako komplicitové: Celestina, Elicie, Areusa, Lukrecie a Melibea. Z těchto pěti žen pouze Melibea spadá do jiné společenské vrstvy, a proto o ní pohovoříme v samostatné kapitole, zatímco ostatní čtyři probereme nyní. Nejprve se zblízka podíváme na postavu Celestiny, starší ženy, jež se svým povoláním užíví bez cizí pomoci, a je tudíž soběstačná.

---

⁹⁶ Cf. LÓPEZ BELTRÁN, M. T. “La accesibilidad de la mujer al mundo laboral: el servicio doméstico en Málaga a finales de la Edad Media”. Ed. cit., s. 124-131.

⁹⁷ “[...] more or less autonomous female microsocieties, which fall into four main groups: the convent, the brothel, the widow’s household, and the court of household temporarily ruled by a woman in her husband’s absence.” DEYERMOND, A. “Female Societies in *Celestina*”. In *Fernando de Rojas and Celestina: Approaching the Fifth Centenary*. Madison: I. A. Corfis and J. T. Snow (eds.), 1993, s. 2.

⁹⁸ Cf. DEYERMOND, A. “Female Societies in *Celestina*”. Ed. cit., s. 8-10.

A pak rozebereme postavy tří dívek, které žijí v podřízeném vztahu k některé z dalších postav. Elicie a Areusa jsou více či méně závislé na Celestinině pomoci a Lukrecie pracuje pro Melibejiny rodiče.

4.2.1. Celestina

Děj knihy zastihuje Celestinu již jako starší ženu, která vykonává povolání kuplířky. Ve svém domě má jedno děvče, Elicii, a druhému, Areuse, jež má svůj vlastní dům, alespoň domlouvá schůzky. I dalším lidem, ať už z vyšších vrstev, jako Kalistovi, nebo z řad kněží, pomáhá zprostředkovávat dostaveníčka s jejich milovanými:

CELESTINA: [...] Cavalleros, viejos [y] moços, abades de todas dignidades, desde obispos hasta sacristanes. En entrando por la yglesia [...] uno a uno [y] dos a dos venían a donde yo estava, a ver si mandava algo, a preguntarme cada uno por la suya. [...] Assí se concertavan sus venidas a mi casa, allí las ydas a la suya. Allí se me offrescían dineros, allí promessas, allí otras dávidas, [...] (IX, 235).

(CELESTINA: [...] Šlechtice staré i mladé, kněze všech hodností od biskupů až po kostelníky. Když jsem vešla do kostela [...] jeden za druhým, dva a dva přicházeli ke mně podívat se, jestli si něco nepřeji, a zeptat se mě každý na tu svou. [...] Tam se domlouvaly jejich návštěvy v mém domě i schůzky s tou jejich, tam mi dávali peníze nebo sliby či jiné dárky; [...] (IX, 232)).

A v neposlední řadě také navrací panenství padlým dívkám. Parmeno ji Kalistovi líčí takto:

PÁRMENO: [...] Ella tenía seys officios, conviene saber: labranderera, perfumera, maestra de hazer afeytes y de hazer virgos, alcahueta y un poco hechizera. Era

el primero officio cobertura de los otros, so color del cual muchas moças destas sirvientes entravan en su casa a labrarse y a labrar camisas y gorgueras y otras muchas cosas. [...] Assaz era amiga de estudiantes y despensores y moços de abades. A éstos vendía ella aquella sangre inocente de las cuytadillas, la cual ligeramente aventuravan en esfuerço de la restitución que ella les prometía. Subió su hecho a más: que por medio de aquellas, comunicava con las más encerradas, hasta traer a execución su propósito, y aquestas en tiempo honesto, como estaciones, processiones de noche, missas de gallo, missas del alva, y otras secretas devociones. Muchas encubiertas vi entrar en su casa; tras ellas hombres descalços, contritos, y reboçados, desatacados, que entravan allí a llorar sus peccados. ¡Qué tráfigos, si piensas, traýa! Hazíase física de niños; tomaba estambre de unas casas; dávalo a hilar en otras, por achaque de entrar en todas. [...] Esto de los virgos, unos hazía de bexiga y otros curava de punto. [...] Hazía con esto maravillas: que, quando vino por aquí el embaxador francés, tres vezes vendió por virgen una criada que tenía. (I, 110-112).

(PARMENO: [...] Měla šestero zaměstnání, byla totiž švadlenou, voňavkářkou, mistrovou ve vyrábění líčidel a v dělání panenských blan, kuplířkou a tak trochu kouzelnicí. První zaměstnání bylo zástěrkou těch ostatních; pod jeho záminkou vstupovalo do jejího domu mnoho služebných děvčat, aby zpracovalo sebe a aby zpracovalo košile a límce a mnoho jiných věcí. [...] Byla náramně zadobře se studenty a spižírniky a kněžskými sluhy. Prolévala jim nevinnou krev těch ubožaček, kterou ony lehkovážně prolévaly, poněvadž věřily, že jim Celestina vrátí panenství, jak slibovala. Šla ale ještě dále, neboť jejich prostřednictvím byla ve styku s dívkami sebelépe hlídanými, dokud neprovedla svůj záměr. S těmi se stýkala v nezávadné době, jako při zastaveních, při nočních procesích, na půlnočních

a jitřních mších a při jiných nočních pobožnostech. Mnoho zahalených žen jsem viděl vstupovat do jejího domu. Za nimi šli muži bosí jako kajícníci a zakuklení, rozepjatí, jako by přicházeli oplakávat své hříchy. Dovedeš si představit, co asi provozuje! Vydávala se za lékařku dětí, brala si přízi z jedněch domů, dávala ji tkát do druhých, čímž měla záminku, aby mohla vstoupit do všech. [...] To napravování panenství prováděla buď pomocí měchýře, nebo sešitím. [...] Dělala s tím zázraky, neboť když tam přišel francouzský velvyslanec, třikrát mu prodala jako pannu jednu svou družku. (I, 75-77)).

O navrácení panenství mluví v souvislosti s Celestinou i Sempronio, když ji Kalistovi navrhuje jako prostřednici pro záležitost s Melibeou:

SEMPRONIO: [...] Entiendo que passan de cinco mil virgos los que se han hecho y desecho por su autoridad en esta cibdad. (I, 103).

(SEMPRONIO: [...] Jistě už dobrým pěti tisícům ženám v tomhle městě svým přičiněním pomohla k panenství nebo je o ně připravila. (I, 66)).

Navíc z jejích vzpomínek a z pojmenování „puta vieja“, které ostatní postavy v souvislosti s ní používají, lze vytušit, že dříve vykonávala i povolání tajné prostitutky, podobně jako Elicie. A stejně jako ona dnes, měla i Celestina tenkrát svoji učitelku kuplířku, a to v nikom jiném než v Eliciině babičce. Zdá se, že je tedy dost paralel mezi těmito dvěma postavami, jak ostatně vyplývá z následujícího úryvku, v němž Celestina hubuje Elicii za to, že sama neobsloužila dívku, která si přišla pro „navrácení“ panenství:

CELESTINA: [...] Por qué tú no tomavas el aparejo y començavas a hazer algo? Pues en aquellas tales te avías abezar y de provar, de quantas vezes me lo as visto

hazer. Si no, aý te estarás toda tu vida, hecha bestia sin officio ni renta. Y quando seas de mi edad, llorarás la holgura de agora, que la mocedad ociosa acarrea la vejez arrepentida y trabajosa. Hazíalo yo mejor quando tu abuela, que Dios haya, me mostrava este officio, que a cabo de un año sabía más que ella.

ELICIA: No me maravillo, que muchas veces, como dizes, al maestro sobrepuja el buen discípulo. Y no va esto sino en la gana con que se aprende; ninguna sciencia es bienempleada en el que no la tiene affición. Yo le tengo a este officio odio, tú mueres tras ello.

CELESTINA: Tú te lo dirás todo; pobre vejez quieres; ¿piensas que nunca has de salir de mi lado? (VII, 209-210).

(CELESTINA: [...] Proč jsi nevezala nářadí a nezačala něco dělat? Na takovéhle věci sis už měla zvykat a dokázat, kolikrát jsi mě to viděla dělat. Jestli ne, budeš žít celý život jako hovádko bez zaměstnání a příjmu. A až budeš v mém věku, zpláčeš nad nynější nedbalostí. Protože zahálčivé mládí připravuje kající a obtížné stáří. Já jsem to dělala lépe, když mě tvá babička, dej jí Pánbůh věčnou slávu, zasvěcovala do tohohle povolání, protože za jeden rok jsem toho věděla víc než ona.

ELICIE: Nedivím se, protože jak se říká, často dobrý žák vynikne nad mistra. A záleží jenom na tom, s jakou zálibou se kdo učí. Žádné vědění není dobře využito u toho, kdo k němu necítí náklonnost. A já tohle povolání nenávidím; ty bys pro ně dala život.

CELESTINA: Však si to jednou řekneš! Chystáš si chudobné stáří. Myslíš si, že ode mne nikdy neodejdeš? (VII, 200)).

Z tohoto rozhovoru vyplývá, že Celestina zamlada dělala to samé, co Elicie nyní, tedy tajnou prostitutku. To, že měla mnoho chlapců, říká v rozhovoru s Areusou:

CELESTINA: [...] Pues avísote de tanto que fuy errada como tú y tuve amigos, [...] (VII, 208).

(CELESTINA: [...] Tak ti tedy sděluju, že za mnou běhali jako za tebou a že jsem měla plno chlapců; [...] (VII, 197-198)).

Postupem času se však od Eliciiny babičky učila i jiná umění a dovednosti, a to především proto, aby ve stáří měla nějakou obživu. Prostitucí se totiž dalo uživit jen do dosažení určitého věku, to alespoň víme z údajů z veřejných nevěstinců. Rossiaud, který ve svém díle pracoval s podklady z nevěstince v Dijonu, zjistil, že věk tamních pracovnic se většinou pohyboval v rozmezí mezi dvaceti a třiceti lety.⁹⁹

Pouze tajnou prostitucí se tedy nedalo živit celý život, takže povolání, jež Celestina vykonává a jemuž se snaží naučit i Elicii, spočívá ve více různých aktivitách povětšinou spojených se sexuálními záležitostmi a víceméně skrytých za oficiální roušku výroby textilií a příze, kterých lze posléze využít jako záminky pro vstup do domů vážených lidí. Podobným způsobem se Celestina vloudí do domu Melibejiných rodičů. Toto jsou slova, která pronáší k Alise, Melibejině matce:

CELESTINA: [...] Con mis fortunas adversas otras, me sobrevino mengua de dinero; no supe mejor remedio que vender un poco de hilado que para unas toquillas tenía allegado; supe de tu criada que tenías dello necesidad. [...] delgado como el pelo de la cabeça, y igual rezio como cuerdas de vihuela, blanco como el copo de la nieve, hilado todo por estos pulgares, aspado y adereçado. (IV, 153).

(CELESTINA: [...] Při vší mé bídě a smůle na mne dolehl i nedostatek peněz. Nevěděla jsem o lepší pomoci než prodat trochu příze, kterou jsem měla přichystanou na několik šátků. Dozvěděla jsem se od tvé služky, že ji potřebuješ.

---

⁹⁹ Cf. ROSSIAUD, J. *La prostituzione nel Medioevo*. Ed. cit., s. 50, poznámka č. 20.

[...] Je jemná jako vlas s hlavy, bílá jako sněhová vločka, celá je upředená těmihle palci, smotaná a srovnaná. (IV, 124-125)).

Celestina měla ještě další učitelku, svou přítelkyni Klaudinu, která vykonávala stejné řemeslo jako ona. Když ji jednou Parmeno nazve starou běhnou, oplatí mu to Celestina tím, že mu řekne, že jeho matka Klaudina byla také taková:

CELESTINA: ¡Pues fuego malo te queme, que tan puta vieja era tu madre como yo! (I, 120).

(CELESTINA: Tak ať tě spálí oheň pekelný, protože tvoje matka byla zrovna taková stará běhna jako já. (I, 86)).

To, že byly s Klaudinou nerozlučná dvojice, vyplývá i z další citace, kterou Celestina pronáší k Semproniovi, když spolu vedou rozhovor o Parmenovi:

CELESTINA: [...] Su madre y yo, uña y carne. Della aprendí todo lo mejor que sé de mi officio. (III, 142).

(CELESTINA: [...] Držely jsme s jeho matkou při sobě jako nehet u masa. Od ní jsem se naučila to nejlepší, co znám ve svém povolání. (III, 111)).

Její slova však musíme brát s rezervou, protože je pronáší ve chvíli, kdy potřebuje Parmena zlákat na svoji stranu a k tomu jí přijde vhod vylíčit svůj vztah s jeho matkou v ryze růžových barvách. V jiných pasážích díla zmiňuje i špatné stránky, které Klaudina měla.¹⁰⁰

Z Celestininých vzpomínek na dobu, kdy pracovala společně s Klaudinou, vyplývá, že byly ve společnosti vážené a že se vždy našel někdo, kdo jim dal jídlo nebo pití. Prostitutky a kuplířky vlastně dělaly společnosti službu, protože

---

¹⁰⁰ Cf. SNOW, J. T. "Celestina's Claudina". In *Hispanic Studies in Honor of Alan Deyermond: a North American Tribute*. Madison: Advisory Board of the Hispanic Seminary of Medieval Studies, 1986, s. 257-277.

překonávaly morální pokrytectví společnosti, v níž se usilovalo o zachování cudnosti a nedotčené cti.¹⁰¹ Z Celestininých vzpomínek na Klaudinu a vůbec na minulost vyplývá, že byly obě častými hosty krčem a hostinců a že měly rády víno:

CELESTINA: [...] Que jamás volvía sin ocho o diez gustaduras un açumbre en el jarro y otro en el cuerpo. Assí la fiavan dos o tres arrobas en vezes, como sobre una taça de plata. Su palabra era prenda de oro en quantos bodegones avía. Si ývamos por la calle dondequiera que ovíssemos sed, entrávamos en la primera taverna. (III: 143)

(CELESTINA: [...] Vždyť okusila vždy takových osm deset jídel a vracela se s jedním korbelem vína ve džbáně a s druhým v sobě. Někdy jí tak svěřili dvě nebo tři arroby, jako by dala zálohou stříbrnou číši. Její slovo bylo zlatou zástavou ve všech hospodách, kde se objevila. Ať jsme šly po ulici a měly jsme žízeň, vešly jsme do první krčmy a hned dala přinést půl korbele, abychom si smočily ústa. (III, 112)).

Alkohol a krčmy byly v dobových dokumentech často skloňovány v souvislosti s kuplířstvím a prostitucí. Před zavedením reglementace a zřízením oficiálních nevěstinců využívaly totiž kuplířky a prostitutky krčmy a hostince k provádění svých obchodů. A spojování vína se sexuálními hrátkami „vychází již z klasické tradice bakchanálií, oslav na počest boha Bakcha, a udržuje se v průběhu celé historie až do dnešních časů. V 18. století, ve svém díle *Ikonologie*, Cesare Ripa¹⁰² představuje tohoto horkokrevného muže, jak se dobře baví na oslavách, protože je veselé povahy. Z charakteristických znaků v jeho popisu vynikají hrozny vína

---

¹⁰¹ Cf. BARBERA, R. E. “A Harlot, A Heroine”. *Hispania*. Walled Lake: American Association of Teachers of Spanish and Portuguese, 1965, vol. 48, núm. 4, s. 796.

¹⁰² RIPA, C. *Baroque and Rococo Pictorial Imaginery*, Hertel Edition. Nueva York: Dover, 1971, s. 18.

umístěné v jeho blízkosti a jehně, obojí symboly sexuálního požitku.¹⁰³ Dobové smýšlení bylo tedy takové, že, jak říká i Sempronio Kalistovi: „las mujeres y el vino hazen a los hombres renegar“ (I, 96-97), (ženy a víno přivádějí muže k odpadlictví (I, 58)).

4.2.2. Elicie

Jak jsme již dříve uvedli, Elicie je typickým příkladem tajné prostitutky. Pracuje v Celestinině domě v blízkosti koželužny a snaží se získávat si přízeň sluhů a podobného typu mužů. Milenců má více, ale každého z nich se snaží, za Celestininy pomoci, udržet v přesvědčení, že je jejím jediným. To poznáme hned v prvním jednání ze scény, kdy Sempronio přichází do Celestinina domu, zrovna když je u Elicie Kritó:

CELESTINA: ¡Albricias, albricias, Elicia: Sempronio, Sempronio!

ELICIA: ¡Ce, ce, ce!

CELESTINA: ¿Por qué?

ELICIA: Porque está aquí Crito.

CELESTINA: ¡Mételo en la camarilla de las aescobas, presto: dile que viene tu primo y mi familiar!

ELICIA: Crito, ¡retráhetes aý; mi primo viene, perdida soy! [...]

SEMPRONIO: ¡Hy, hy, hy! ¿Qué as, mi Elicia? ¿De qué te congoxas?

ELICIA: Tres días ha que no me ves. [...] ¡Guay de la triste que en ti tiene su esperanza y el fin de todo su bien! (I, 104-105).

---

¹⁰³ “Esto ya viene de la tradición clásica de las Bacanales, fiestas en honor a dios griego Baco, y se mantiene a lo largo de la historia hasta nuestros tiempos. En el siglo XVIII, en su *Iconología*, Cesare Ripa representa al hombre sanguíneo divirtiéndose en fiestas por ser de alegre naturaleza. De los elementos que caracterizan su descripción destacan los racimos de uva colocados junto a él y un carnero, ambos símbolos del placer sexual. Además, se creía que el vino era un producto afrodisíaco que despertaba el apetito sexual.” ABRIL-SÁNCHEZ, J. “Una familia de meretrices: prostitutas públicas y privadas, cortesanas, rameras y putas viejas en *La Celestina*”. *Celestinesca*. Ed. cit., s. 8, poznámka číslo 8.

(CELESTINA: Co mi dáš za dobrou zprávu, Elicie?
Sempronio! Sempronio!

ELICIE: Pst, pst, pst!

CELESTINA: Proč?

ELICIE: Protože je tady Krito.

CELESTINA: Vstrč ho do komůrky na koštata! Rychle! Řekni mu, že přichází tvůj bratranec a můj známý!

ELICIE: Krito, schovej se tady! Jde sem můj bratranec! Co si počnu? [...]

SEMPRONIO: Hi, hi, hi! Co je ti, má Elicie? Nad čím se rmoutíš?

ELICIE: Už je to tři dni, co jsi za mnou nepřišel. [...] Běda ubožačce, která má v tobě všechnu svoji naději a cíl všeho blaha! (I, 67-68)).

Celestina jako správná kuplířka je na výsledky své práce hrdá, a chlubí se Areuse, jak dobře Elicii vyučila. V následujícím úryvku opět vidíme, že Elicie drží každého ze svých milenců v přesvědčení, že neexistuje žádný další:

CELESTINA: [...] ¡Ay, ay hija, si viesses el saber de tu prima y qué tanto le ha aprobechado mi criança y consejos, y qué gran maestra está! Y aunque no se halla ella mal con mis castigos, que uno es la cama y otro en la puerta, y otro que suspira por ella en su casa se precia de tener. Y con todos cumple, y a todos muestra buena cara, y todos piensan que son muy queridos. Y cada uno piensa que no ay otro que él solo es el privado, y él solo es el que le da lo que ha menester. (VII, 205).

(CELESTINA: [...] Jéje, děvče, kdybys viděla, co všechno umí tvoje sestřenice a jak jí prospěly mé rady a jak se ve všem vyzná! A ani moje výtky mi nemá za zlé. Vždyť se chlubí, že má jednoho v posteli, jednoho u vrat a jednoho, který pro ni vzdychá ve svém domě. A všechny uspokojí a všem ukazuje přívětivou tvář a všichni si myslí, že je má náramně ráda, a každý z nich si myslí,

že není žádný druhý a že jenom on je její miláček a že jenom on jí dává, co potřebuje. (VII, 193-194)).

Ono utajování bylo nutné, aby si jí její milenci vážili a chovali se k ní slušně, protože kdyby se jeden z nich dozvěděl o existenci dalších, mohl by ztropit povyk, a to zajisté nebylo žádoucí. Ještě pečlivější než sama Elicie je v tomto utajování Celestina, možná díky své dlouholeté praxi, možná díky trestu, který jí při odhalení hrozil (v díle je zmíněno, že Celestina již byla párkrát trestána). Jisté však je, že Celestina ani těsně před svou smrtí neprozradí, že Elicie má milenců více, ba naopak, ujišťuje Sempronia, že dívka je mu věrná:

CELESTINA: [...] Si aquella que allí está en aquella cama me oviesse a mí creydo, jamás quedaría esta casa de noche sin varón, ni dormiriémos a lumbre de pajas. Pero por aguardarte y por serte fiel padescemos esta soledad, [...] (XII, 274).

(CELESTINA: [...] Kdyby mi byla ta, co leží tamhle v posteli, uvěřila, nikdy by nezůstal tenhle dům v noci bez muže, ani bychom nespaly na půl oka; ale protože čekává na tebe, protože je ti věrná, snášíme tuhle osamocenost. [...] (XII, 288)).

Sempronio možná o existenci jiných milenců ví, avšak nikdy o tom nehovoří, protože ke službám nabízeným tajnými prostitutkami patří i navození pocitu exkluzivity. Snad proto Elicie používá při rozhovorech se Semproniem vznešený jazyk a dělá mu žárlivé scény, které jsou typičtější pro opravdový vztah než pro pouhou „obchodní“ transakci nabízenou veřejnými prostitutkami.¹⁰⁴ Ale i kdyby Sempronio o dalších milencích opravdu neměl tušení, ve společnosti tato skutečnost úplně

---

¹⁰⁴ LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 90.

utajena nezůstává, jelikož Sosia po Semproniově a Parmenově popravě říká o Elicii následující:

SOSIA: [...] aquélla es Elicia, criada de Celestina y amiga de Sempronio, una muy bonita moça, aunque queda agora perdida la peccadora porque tenía a Celestina por madre y a Sempronio por el principal de sus amigos. (XIV, 293).
(SOSIA: [...] To je Elicie, služebná Celestinina a přítelkyně Semproniova. Náramně hezké děvče, i když je teď chudinka zničená, protože měla Celestinu jako matku a Sempronia jako hlavního ze svých přátel. (XIV, 312)).

I po Celestinině smrti má její mikrospolečnost oproti té Pleberiově a Kalistově šanci na regeneraci, protože existují následovnice. Tak, jak Celestina pokračovala v tomto řemesle po smrti Klaudiny, budou teď Elicie a Areusa pokračovat i po Celestinině smrti. Každá ovšem trochu jiným způsobem, i když Areusa nabízí Elicii, aby se přestěhovala do jejího domu. Elicie to však odmítá, protože dává přednost tomu zůstat v bývalém Celestinině domě:

AREÚSA: [...] Y tú, Elicia, alma mía, no recibas pena; passa a mi casa tu ropa y alhajas, y vente a mi compañía, [...]

ELICIA: [...] Lo que me dizes de mi venida a tu casa te agradezco mucho, [...] pero aunque lo quiera hazer, por gozar de tu dulce compañía, no podrá ser por el daño que me vernía; [...] que allí, hermana, soy conocida, allí estoy aparrochiada; jamás perderá aquella casa el nombre de Celestina, que Dios aya; siempre acuden allí moças conocidas y allegadas, medio parientas de las que ella crió; allí hazen sus conciertos, de donde se me seguirá algún provecho. (XV, 299-300).

(AREUSA: [...] A ty, Elicie, duše moje, se nad tím nermuť! Přenes do mého domu své šaty a šperky a přijď ke mně, [...]

ELICIE: [...] Za to, co mi říkáš o mém nastěhování do tvého domu, ti velice děkuju. [...] Ale i když bych to chtěla udělat pro potěšení z tvé milé společnosti, nebude to moci být pro škodu, která by mi z toho vzešla. [...] Vždyť tam, sestro, mě každý zná, tam jsou moji zákazníci. Nikdy neztratí ten dům jméno Celestiny, dej jí Pánbůh nebe. Pořád tam přicházejí známé a spřátelené dívky, napůl příbuzné těch, které ona vychovala. Tam si dělají svoje úmluvy a z toho mi vždycky vzejde nějaký zisk. A také těch několik přátel, kteří mi zbývají, neví o jiném bytě. (XV, 321-322)).

A jelikož Celestina našla své následovnice, můžeme očekávat, že Areusa a Elicie je naleznou také a že toto řemeslo bude pokračovat.

4.2.3. Areusa

Pokud bychom si měli vybrat z možných typů tajné prostituce, které jsme uvedli v předchozích kapitolách, shledáme, že Areusa se blíží modelu metresy. Tento typ prostitutky má vybranější a stabilnější klientelu, od které dostává hodnotné dárky, jakými byly v té době například šperky nebo oblečení. Bydlí v dobré čtvrti mezi počestnými občany, a proto zároveň musí více dbát o svoji reputaci, aby nebyla justicí odhalena a přinucena odstěhovat se do okrajovější části města.

Zdá se, že Areusa má zprvu jen jednoho přítele, vojáka. Zmiňuje se o něm, když se zdráhá přijmout Parmena, kterého jí chce Celestina dohodit za milence:

AREÚSA: [...] Sabes que se partió ayer aquel mi amigo con su capitán a la guerra; ¿avía de hazerle ruyndad?

CELESTINA: ¡Verás y qué daño y qué gran ruyndad!

AREÚSA: Por cierto, sí sería, que me da todo lo que he menester; tiéneme honrrada; favoréceme y trátame como si fuese señora. (VII, 203-204).

(AREUSA: [...] Víš, že můj milý odešel včera se svým kapitánem do války. Měla jsem mu provést nějakou špatnost?

CELESTINA: To by toho bylo! To by byla náramná špatnost!

AREUSA: Jistě by to byla špatnost. Vždyť mi dává všecko, co potřebuju, považuje mě za poctivou, prokazuje mi přízeň a zachází se mnou, jako bych byla jeho paní. (VII, 191)).

Areusa není jako Elicie pod Celestininým dozorem, žije v dobré čtvrti, ve svém vlastním domku. Podle svých slov má tedy sice jen jednoho milence, ovšem Celestině nedá až tak velkou práci přesvědčit ji, aby přijala i dalšího. Takže se její prvotní zdráhání nakonec zdá jen součástí jejího povolání, kdy nemůže přijmout hned každého muže, jelikož tak by ztratila nádech výlučnosti a stala by se obyčejnou tajnou prostitutkou, jakou je Elicie. V tomto smyslu by se dala vysvětlit i Celestina slova, když přivádí Parmena k Areuse domů a ona se zdráhá být jeho milenkou:

CELESTINA: [...] por hazerte a ti honesta me hazes a mí necia y vergonçosa y de poco secreto y sin esperiencia y me amenguas en mi officio por alçar a ti en el tuyo. (VII, 208).

(CELESTINA: [...] Abys dělala sebe počestnou, mě děláš hloupou a stydlivou a neznalou tajemství a bez zkušenosti, nebo mě snižuješ v mém povolání, aby ses vyvýšila ve svém. (VII, 198)).

Navíc se z úryvku zdá, že i Celestina rozlišuje mezi svým a Areusiným povoláním, zatímco s Elicíí vždycky jedná jako se svojí žačkou a případnou následovnicí.

Areusa se považuje nebo se alespoň vydává za něco lepšího než za obyčejnou prostitutku, dokládají to její slova k Parmenovi:

AREÚSA: [...] quítate allá, que no soy de aquellas que piensas, no soy de las que públicamente están a vender sus cuerpos por dinero. (VII, 208).

(AREUSA: [...] zadrž, protože já nejsem z těch, jak si myslíš; nejsem z těch, které veřejně prodávají své tělo za peníze. (VII, 197)).

Že Areusu není snadné získat, si myslí i Sempronio, jelikož pochybuje, že Parmeno mluví pravdu, když se mu o svém úspěchu se jmenovanou dívkou svěří. A když mu konečně uvěří, automaticky předpokládá, že to stálo hodně námahy a peněz:

SEMPRONIO: [...] ¿A qué llamas averla alcançado? ¿Estava a alguna ventana, o qué es esso?

PÁRMENO: A ponerla en duda si queda preñada o no.

SEMPRONIO: Espantado me tienes; mucho puede el continuo trabajo; una continua gotera horaca una piedra. [...]

SEMPRONIO: [...] Pero ¿qué te cuesta? ¿Asle dado algo? (VIII, 216).

(SEMPRONIO: [...] A čemu říkáš, žes jí dosáhl? Bylo to u nějakého okna nebo co vlastně?

PARMENO: Tomu, že jsem ji uvedl do pochybností, je-li těhotná nebo ne.

SEMPRONIO: Žasnu nad tebou. Mnoho zmůže vytrvalá práce; vytrvalá kapka vydlabe kámen. [...]

SEMPRONIO: [...] Co tě to ale stojí? Dal jsi jí něco? (VIII, 208-209)).

I Sosia ji Tristanovi popisuje jen jako poloviční nevěstku:

SOSIA: [...] una hermosa mujer muy graciosa y fresca, enamorada, medio ramera, pero no se tiene por poco

dichoso quien la alcança a tener por amiga sin grande escote, y llámase Areúsa. (XIV, 293).

(SOSIA: [...] krásná ženská, moc příjemná a svěží, k pomilování, napůl nevěstka; bude mít ale pořádné štěstí, kdo ji získá za přítelkyni bez velkého nákrčníku; a jmenuje se Areusa. (XIV, 312)).

Areusa je, zdá se, se svým postavením spokojená. Rozhodně by neměnila za povolání služebné. Tak to alespoň vyplývá z rozhovoru, který o služebné Lukrecii vedou s Celestinou. Areusa zastává názor, že sloužit nějaké vznešené paní je nevděčné povolání, protože stejně neplatí poctivě a pořádkem jenom hubují, a že proto se raději živí sama:

AREÚSA: [...] Por esto me bivo sobre mí, desde que mé sé conoser, que jamás me precié de llamar de otrie sino mía. [...] Por esto, madre, he querido más bivir en mi pequeña casa esenta y señora, que no en sus ricos palacios sojuzgada y cativa. (IX, 232-233).

(AREUSA: [...] Proto žiju sama pro sebe od doby, kam až sahá moje paměť. Vždycky jsem si vážila toho, nepatřit nikomu jinému než sobě. [...] Proto, máti, jsem se raději rozhodla žít ve svém domečku, volná a jako svá paní, než v jejich bohatých palácích utiskovaná a zajatá. (IX, 229-230)).

Přestože si Areusa tolik vychvaluje svoji svobodu a samostatnost, není její situace až tak růžová, jak můžeme vidět dále v knize, když se objevuje postava Centuria, který, podobně jako Celestina, své povolání zdědil, a sice po svém vlastním dědečkovi, jenž byl "rufián de cient mugeres" (XVIII, 316), (kuplířem se stovkou žen (XVIII, 342)). Podobně jako Celestina využívala své učednice, využívá i Centurio Areusu. Jejich ekonomické vztahy vycházejí najevo při jedné z hádek, kdy Areusa říká následující:

AREÚSA: Vete de mi casa, rufián, vellaco, mentiroso, burlador, que me traes engañada, bova, con tus ofertas vanas, con tus ronçes y halagos; asme robado cuanto tengo. Yo te di, vellaco, sayo y capa, spada y broquel, camisas de dos en dos a las mil maravillas labradas; yo te di armas y cavallo, púsete con señor que no le merecías descalçar. Agora una cosa que te pido que por mí hagas, pónesme mil achaques. (XV, 294).

(AREUSA: Jdi z mého domu, povaleči, ničemo, lháři, lotře, který mě hloupou vodiš za nos svými prázdnými sliby! Svým nadbíháním a lichocením jsi mě okradl o všechno, co mám. Dala jsem ti, ničemo, kabátec a plášť, meč a štít, dvakrát po dvou košilích nádherně vyšívaných, dala jsem ti zbraně a koně, dostala jsem tě k pánovi, kterého nejsi hoden ani zouvat; a když tě teď žádám, abys pro mě udělal jedinou věc, máš tisíc výmluv. (XV, 314)).

Nevíme, jestli se postavení Areusy v průběhu děje objektivně opravdu změnilo, jak to ve svém článku prezentuje Abril-Sánchez, jenž zastává názor, že si přijetím Parmena pohoršila a že ji od té chvíle sluhové přestali odlišovat od ostatních tajných nevěstek¹⁰⁵. Své tvrzení dokládá slovy Tristana k Sosiovi:

TRISTÁN: [...] Esta mujer es marcada ramera según tú me dixiste; cuanto con ella te passó as de creer que no careçe de engaño; [...] (XIX: 319).

(TRISTAN: [...] Ta ženská je vyhlášená nevěstka, jak jsi mi říkal: musíš myslet, že ve všem, co se ti s ní přihodilo, je nějaký klam. [...] (XIX, 347)).

Tristan se odvolává na to, co mu o Areuse řekl Sosia, ale jak jsme citovali výše, ten ji označil jen za poloviční nevěstku. Takže se spíš zdá, že odlišný názor na dívku je dán tím,

---

¹⁰⁵ ABRIL-SÁNCHEZ, J. "Una familia de meretrices: prostitutas públicas y privadas, cortesanas, rameras y putas viejas en *La Celestina*". *Celestinesca*. Ed.cit., s. 15.

že o ní hovoří jiná postava. Tristan očividně nedělá rozdíly mezi jednotlivými typy prostitutek, všechny jsou pro něj jen plné klamu a nedá se jim věřit.

4.2.4. Lukrecie

Lukrecie je služebnou v domě Melibejiných rodičů. Od ní samotné se o postavení služebných nedozvídáme mnoho, ale Areusa pronáší celkem obšírnou a ohnivou kritiku toho, jak špatně paní zacházejí se svými služebnými. Tato kritika nám připomíná, v obráceném provedení, kritiku chování služebných od Magdaleny od Svatého Jeronýma¹⁰⁶:

AREÚSA: Assí goçe de mí, que es verdad, que éstas que sirven a señoras ni gozan deleyte ni conocen los dulces premios de amor. Nunca tratan con parientes, con yguales a quien pueden hablar tú por tú, [...] Mayormente de estas señoras que agora se usan. Gástase con ellas lo mejor del tiempo, y con una saya rota de las que ellas desechan, pagan servicio de diez años. Denostadas, maltratadas las traen, contino sojuzgadas, que hablar delante [de] ellas no osan, y cuando ven cerca el tiempo de la obligación de casallas, levántales un caramillo que se echan con el moço, o con el hijo, o pídenles çelos del marido, o que meten hombres en casa, o que hurtó la taça, o perdió el anillo; danles un çiento de açotes y échanlas la puerta fuera, [...] (IX, 232-233).

(AREUSA: Na mou duši, je to pravda, že ty, které slouží paním, nemají žádné potěšení ani neznají sladké odměny lásky. Nikdy se nescházejí s příbuznými ani se sobě rovnými, [...] Zvlášt' jaké teď ty paničky jsou. Promrhá se s nimi nejlepší věk, a roztrhanou sukni, kterou samy odložili, platí za desítiletou službu. Urážejí je, špatně s nimi zacházejí, utiskují je, že se děvčata před nimi ani neodvažují promluvit. A když paničky vidí, že se

---

¹⁰⁶ Úryvek z jejího díla uvádíme na začátku této kapitoly.

blíží čas, kdy je musejí vdát, ztropí rámus, že se spouštějí s komorníkem nebo s mladým pánem, nebo na ně žárlí kvůli manželu, nebo jim vyčítají, že si vodí mužské do domu, nebo že ukradly pohár či ztratily prsten; dají jim sto ran holí a vyhodí je za dveře [...] (IX, 228-229)).

Lukrecie se od sexuálního dění v knize drží poměrně daleko. Objevuje se jen v klíčových momentech jako svědek nebo jako komplic. Nemůžeme ji zařadit do rodiny prostitutek, jelikož z díla nemáme žádný důkaz o tom, že by s některou z postav měla sexuální vztah. Mohli bychom ji však považovat za jakousi adeptku na prostitutku, protože živě sleduje milostné vztahy ve svém okolí, navíc jakožto služebná není zajisté nijak bohatá, což je o důvod víc předpokládat, že by se k prostituci byla schopná uchýlit. Zdá se, že ji Celestinou přikrášlený svět prostitutek opravdu láká, protože když starou kuplířku slyší vypravovat o dřívějších dobách, jak se se svými děvčaty mívala dobře, velmi se jí to zalíbí a tak se zasní, že málem zapomene, proč vůbec přišla:

LUCRECIA: Por cierto, ya se me avía olvidado mi principal demanda y mensaje con la memoria de esse tan alegre tiempo como as contado, y assí me estuviera un año sin comer, escuchándote y pensando en aquella vida buena que aquellas moças gozarían, que me paresce y semeja que estó yo agora en ella. (IX, 237).

(LUKRECIE: Opravdu jsem už zapoměla svou hlavní žádost a vzkaz při vzpomínání na tu příjemnou dobu, o které jsi vyprávěla, a stála bych takhle celý rok bez jídla a poslouchala bych tě a přemýšlela o tom radostném životě, jaký vedla ta děvčata, až mi to připadá a zdá se mi, jako bych to teď sama prožívala. (IX, 235)).

Další poznámka, týkající se toho, že Lukrecie taktéž něco ví o sexuálním životě nebo o vztazích mezi muži a ženami, vychází z úst Celestiny:

CELESTINA: [...] que aun a ella algo se le entiende desto que aquí hablamos, aunque su mucho encerramiento le impide el gozo de su moçedad. (IX, 232).

(CELESTINA: [...] Vždyť ona taky rozumí něčemu z toho, o čem tady mluvíme; jenže to, že žije moc zavřená, jí brání, aby využila své mladosti. (IX, 228)).

Nejen z Lucreciiny reakce na Celestinino vyprávění o životě jejích svěřenkyň, ale i z její reakce na Celestininu nabídku kosmetických přípravků, je vidět, že by se chtěla mužům líbit, jinak by nemusela pečovat o svůj zevnějšek:

CELESTINA: ¡Hija Lucrecia, ce!; yrás a casa y darte he una lexía con que pares esos cabellos más que el oro; no lo digas a tu señora. Y aun darte he unos polvos que para quitarte esse olor de la boca que te huele un poco. [...]

LUCRECIA: ¡O, Dios te dé buena vejez, que más necesidad tenía de todo esse que de comer! (IV, 169).

(CELESTINA: Dcerko Lucrecie! Pst! Přijdeš ke mně a já ti dám takový louh, že po něm budeš mít vlasy krásnější než zlato. Neříkej to své paní. A ještě ti dám takový prášek, aby tě zbavil toho zápachu z úst, který je z tebe trochu cítit; [...]

LUKRECIE: Ó, dej ti Bůh spokojené stáří, protože tohle všechno jsem potřebovala víc než jídlo. (IV, 144)).

Je komické, že v obou předchozích úryvcích by Lukrecie klidně ignorovala takovou základní potřebu, jakou je jídlo, a soustředí se na erotickou rozkoš Celestininých svěřenkyň, zvláště pokud si uvědomíme, že Celestina ve svém vyprávění především zdůrazňuje bohatou tabuli.

Navíc se zdá, že chování její paní, její tajná milostná dostaveníčka s Kalistem, v Lukrecii vzbuzují touhu prožít něco podobného. Při jedné z Kalistových návštěv u Melibey ho Lukrecie vítá objetím, což by si nejspíš dívka v postavení

služebné k pánovi z vyšších kruhů dovolovat neměla. Z Melibejiny reakce je zřejmé, že Lukreciino chování nebylo vhodné:

MELIBEA: [...] Lucrecia, ¿qué sientes, amiga? ¿Tórnaste loca de plazer? Déxamele, no me lo despedaces, no le trabajes sus miembros con tus pesados abraços; déxame gozar lo que es mío; no me ocupes mi plazer. (XIX, 323).
(MELIBEA: [...] Lukrecie, co si myslíš, má milá? Pomátla ses radostí? Nech mi jej, neroztrhej mi ho, neunav mu údy svým tíživým objetím. Nech mě vychutnávat, co je moje, neber mi mou radost. (XIX, 352).)

Jakožto Melibejina služebná a její komplic bývá přítomna při utajovaných schůzkách s Kalistem, a všechno tudíž slyší. Očividně své paní to potěšení závidí, a proto její chování při milostných hrátkách komentuje takto:

LUCRECIA: (Mala landre me mate si más lo escucho; ¿vida es esta? Que me esté yo deshaziendo de dentera y ella esquivándose por que la rueguen. Ya, ya, apaziguado es el ruydo; no ovieron menester despartidores; pero también me lo haría yo si estos necios de sus criados me fablassen entre día, pero esperan que los tengo de yr a buscar.) (XIX, 324).

(LUKRECIE (stranou): Nádor ať mě zhubí, jestli je budu ještě poslouchat! Tohle je život? Mně už z toho trnou zuby, a ona se vykrcuje, aby ji prosili! Tak, tak, už se utišil ten hluk: nepotřebovali nikoho, kdo by je odtrhl. Ale já bych to udělala zrovna tak, kdyby na mě ti hlupáci jeho sluhové za dne promluvili; ale oni čekají, že půjdu za nimi. (XIX, 353).)

Je zřejmé, že kdyby měla příležitost, prováděla by s Kalistovými sluhy to, co on s Melibeou. Zdá se, že k tomu, aby podlehla, by stačilo, aby ji nějaký muž oslovil.

Není proto o nic „morálnější“ než ostatní ženské postavy v díle. A proto jsme ji také označili za adeptku na prostitutku.

5. Melibea v souvislosti s prostitucí

Postavě Melibey jsme se rozhodli věnovat speciální kapitolu, jelikož ji nemůžeme spojovat s prostitucí v dnešním slova smyslu, a ani ji tedy nemůžeme stavět na roveň postavám Areusy nebo Elicie. Nicméně její chování nesplňuje požadavky, které byly v 15. století kladeny na mladou ženu z dobře situované rodiny. Taková žena musela oplývat následujícími ctnostmi: počestností (což u vdaných žen znamenalo být věrná manželovi a u svobodných dívek uchovávat si panenství až do svatby), skromností, poslušností, pokorou a střídmostí v jídle, v oblékání a v mluvě.¹⁰⁷ Netvrdíme, že Melibejino chování překračuje všechny tyto dobové normy. Například o jejích stolovacích návycích nemůžeme z díla vyvodit vůbec žádné závěry a, co se oblékání týče, můžeme snad jen konstatovat, že nosí krásné šaty z kvalitních látek, ale to k jejímu postavení patří. S poslušností a pokorou už je to však horší, navenek ji sice svým rodičům projevuje, ve skutečnosti se ovšem rozhoduje tak, jak sama chce. O střídmosti v mluvě nemůže být v jejím případě řeči a na svoji první sexuální zkušenost taktéž nečeká až do svatby, ba co víc, o manželství dokonce ani neuvažuje.

Ačkoli Melibejino jednání neodpovídá dobovým konvencím ani nařízením katolické církve, za nezákonné je považovat nemůžeme. Aby byla justicí viděna jako prostitutka, musela by mít více než jednoho milence a ona má jen Kalista. Na první pohled se tedy zdá být celá záležitost jasná, komplikuje se však tím, že Kalisto za domluvení schůzky zaplatil kuplířce Celestině. Tím se Melibea zařazuje mezi tu spoustu dívek, jejichž prostřednictvím si kuplířka vydělává na živobytí, a dostává se tudíž i do souvislosti s tajnou prostitucí. Autor knihy navíc vytváří mnoho paralel mezi vztahem Melibey

---

¹⁰⁷ Cf. LACARRA, M. E. "Los paradigmas de hombre y de mujer en la literatura epicolegendaria medieval castellana". Ed. cit., s. 17.

a Kalista a těmi, které udržují Elicie a Areusa se svými milenci, čímž zdůrazňuje nevhodnost Melibejina chování, jež se v mnoha ohledech podobá chování těch dvou nevěstek.

Přestože existuje mnoho paralel mezi Melibeou a tajnými prostitutkami, někteří kritici se natolik zdráhají vidět ji ve špatném světle, že raději volí jako vysvětlení Melibejina pádu zaklínadlo lásky (*philocaptio*), jehož stará kuplířka užije, aby mladou dámu přiměla Kalista vyslyšet. Ti ostatní považují za dostatečný důvod pro daný vývoj děje vzájemnou náklonnost obou mladých lidí za drobného přispění Celestinových přesvědčovacích schopností a výřečnosti. Soudě podle historických dokumentů, nebylo nikterak vzácným jevem, že svodům kuplířek podléhaly i dívky a ženy z vyšších vrstev. María Eugenia Lacarra dokonce zahrnuje tuto skutečnost mezi typy prostituce, které uvádí ve svém článku:

Mezi těmi, které se věnují prostituci, najdeme tři typy: nevěstky, které jsou oficiálně v nevěstinci, ženy špatných mravů, jež však nejsou známy jako nevěstky, a ženy, jež jsou vzhledem ke své závislosti na kuplířích nuceny se prostituovat. Zvláštní skupinu pak tvoří ty, které se těší dobré pověsti, manželky, dcery či vdovy po čestných občanech a věřící, které jsou kuplíři ne přímo prostituovány, ale jednorázově sváděny.¹⁰⁸

Podle tohoto schématu nedělí Melibeou od ostatních prostitutek její chování, ale jen její postavení. My bychom však nechtěli být až tak razantní v zařazení Melibey mezi lehké ženy, jelikož, přestože jsou její mravy velmi uvolněné, milence má pouze jednoho.

---

¹⁰⁸ “Entre las que se dedican a la prostitución, nos encontramos con tres tipos: las ‘putas que están públicamente en la putería’, las malas mujeres, pero no conocidas como putas, y las mujeres forzadas a prostituirse por su relación de dependencia con los alcahuetes. Un grupo aparte lo forman las que gozan de buena fama, mujeres, hijas o viudas de vecinos y religiosas, a quienes los alcahuetes no necesariamente prostityen sino que seducen de manera puntual“. LACARRA, M. E. “La evolución de la prostitución en la Castilla del siglo XV y la mancebía de Salamanca en tiempos de Fernando de Rojas”. Ed. cit., s. 37.

5.1. Kontrasty a paralely mezi Melibeou a Areusou

Hned v prvním jednání, při rozhovoru s Kalistem, Melibea nejedná tak, jak by správná cudná dívka měla. Bez přítomnosti třetí osoby by se totiž vůbec neměla s cizím mladíkem bavit, a když už tak činí, měla by alespoň dodržet pravidla střídmosti. Ale Melibea bez okolků skočí Kalistovi do řeči hned po první větě:

CALISTO: En esto veo, Melibea, la grandeza de Dios.

MELIBEA: ¿En qué, Calisto?" (I, 85).

(KALISTO: V tom spatřuji, Melibea, velikost Boží.

MELIBEA: V čem, Kalisto? (I, 47)).

Nejprve projevuje zvědavost, potom Kalistovi zdánlivě přislíbí odměnu, pokud vytrvá, ale hned upřesní, že tou „odměnou“ bude krutý trest za jeho opovážlivost, protože ona je velice počestná žena:

MELIBEA: Más desventuradas de que me acabes de oír, porque la paga será tan fiera qual meresce tu loco atrevimiento, y el intento de tus palabras ha seydo como de ingenio de tal hombre como tú aver de salir para se perder en la virtud de tal mujer como yo. ¡Vete, vete de aý, torpe! que no puede mi paciencia tolerar que haya subido en corazón humano conmigo el ilícito amor comunicar su deleyte. (I, 87).

(MELIBEA: Však bude nešťastný, až mě vyslechneš do konce! Odplata bude totiž krutá, jak zasluhuje tvá šílená opovážlivost. Záměr tvých slov, Kalisto, vyplynul z povahy takového člověka jako ty, vznikl jen proto, aby se zhatil na ctnosti ženy, jako jsem já. Odejdi! Jdi odtud, hanebníku! Vždyť má trpělivost nemůže snést pomyšlení, že do srdce muže vstoupila myšlenka, že nedovolená láska bude se mnou sdílet svou rozkoš. (I, 49)).

Takové prchlivé chování zajisté není vhodné pro mladé slečny, které mají být umírněné a střídmé ve svém jednání i mluvě, jelikož od horkokrevnosti je podle Rojasových současníků už jen krůček k podlehnutí svodům tělesné lásky. V té době se totiž věřilo, že jakákoli přehnaná reakce v sobě skrývá špatně ovládanou vášeň a že přemíra pýchy a víry ve svoji vlastní mravnost často vedou k sebestřednosti a upozorňují tak na možnost snadného sklouznutí k neřestem.¹⁰⁹

To Areusa, přestože je vlastně jen lepší tajná nevěstka, jedná se svým nápadníkem cudněji, než Melibea s Kalistem. Při náhodných setkáních s Parmenem ho jednoduše nenechá ani se přiblížit, natož s ní hovořit, a tím se vyhne jakýmkoli nevhodným tématům, která by se v rozhovoru mohla objevit. Vyplývá to z Parmenovy reakce na Celestinin slib, že zařídí, aby Areusa byla jeho:

PÁRMENO: Yo ya desconfiava de la poder alcanzar, porque jamás podía acabar con ella que me esperasse a poderle dezir una palabra. Y como dicen, mala señal es de amor huyr y bolver la cara [...] (VII, 200).

(PARMENO: Už jsem nedoufal, že ji kdy dostanu, protože jsem od ní nikdy nemohl dosáhnout, aby na mě počkala, abych jí mohl říci jediné slovíčko. A jak se říká, špatným znamením lásky je útěk a odvrácená tvář [...] (VII, 187)).

Z tohoto srovnání vyplývá, že Melibea se v jistém ohledu chová dokonce méně zdrženlivě, než nějaká poloviční nevěstka, jakou je Areusa, protože při svém setkání s Kalistem hned v prvním aktu místo aby jeho řeči ignorovala a odešla, zůstává a nejen, že poslouchá, ale dokonce odpovídá a vyptává se ho.

A aby těch porovnání Melibey s Areusou nebylo málo, můžeme v autorově popisu milostných nocí, které postavy díla prožijí,

---

¹⁰⁹ Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 56.

vystopovat jisté paralely. První noc, jež spolu Melibea a Kalisto stráví, probíhá podobným způsobem, jakým autor popsal první noc Areusy s Parmenem:

PÁRMENO: ¿Amanece, o qué es esto, que tanto claridad está es esta cámara?

AREÚSA: ¿Qué amanescar? Duerme, señor, que aun agora nos acostamos. No he yo pegado bien los ojos, ¿ya avía de ser de día? (VIII, 211).

(PARMENO: To už svítá, nebo co to je, že v téhle místnosti je takové světlo?

AREUSA: Jaképak svítání! Spi, pane, vždyť jsme si teprve lehli! Já jsem ještě ani pořádně nezavřela oči a už by měl být den? (VIII, 202)).

CALISTO: Ya quiere amanecer; ¿qué es esto? No [me] parece que ha una hora que estamos aquí y da el reloj las tres.

(KALISTO: Už jako by se rozednívalo. Co to znamená? Zdá se mi, že tady nejsem ani hodinu, a hodiny bijí tři. (XIV, 304)).

Po společně strávené noci se Parmenovi zdá, že den přišel velice rychle, a zrovna tak i Kalistovi připadají jeho milostné chvíle s Melibeou příliš krátké.

Obě dívky taktéž reagují na nastalou situaci podobným způsobem. Vzhledem k tomu, že prožitá noc se jim taktéž zdála krátká, vybízejí své milence k dalším sexuálním hrátkám a k dalším schůzkám:

PÁRMENO: ¿Pues qué quieres, mi vida?

AREÚSA: Que hablemos en mi mal.

PÁRMENO: Señora mía, si lo hablado no basta, lo que más es necesario me perdona, porque es ya mediodía; si voy más tarde no seré bien recibido de mi amo. Yo verné mañana y quantas vezes después mandares. (VIII, 211-212).

(PARMENO: Co vlastně chceš, má nejdražší?

AREUSA: Abychom mluvili o mé bolesti.

PARMENO: Paní moje, když nestačí to, co jsme už pověděli, dovol mi udělat to, co je potřebnější, poněvadž je už poledne. Jestli půjdu později, nepřijme mě můj pán vlídně. Přijdu zítra a potom kolikrát budeš chtít. (VIII, 203)).

MELIBEA: Señor, por Dios, pues ya todo queda por tí, pues yo soy tu dueña, pues ya no puedes negar mi amor, no me niegues tu vista [de día, passando por mi puerta; de noche donde tú ordenares]. (XIV, 287).

(MELIBEA: Proboha, pane, když teď už všechno patří tobě, když už jsem tvou ženou, když už nemůžeš zapřít mou lásku, neodpírej mi svůj pohled za dne, až půjdeš skrze mou bránu; v noci pak, kdykoli to zařídíš. (XIV, 304)).

Nejvíce je však vzájemná podobnost obou těchto vztahů, a navíc i vztahu Sempronia s Elicíí, patrná ze Semproniových slov, kterými reaguje na Parmenovo oznámení, že má rád jednu dívku (Areusu):

SEMPRONIO: [...] ¿Ya todos amamos? El mundo se va a perder. Calisto a Melibea, yo a Elicia, tú de envidia as buscado con quien perder esse poco de seso que tienes. (VIII, 213).

(SEMPRONIO: [...] Což už jsme všichni zamilováni? To se zboří svět. Kalisto Melibeou, já Elicii a ty sis ze závisti našel nějakou, abys s ní ztratil ten zbytek rozumu, který ještě máš. (VIII, 205)).

Tím, že Sempronio staví na stejnou úroveň druh zamilovanosti či lásky, který je mezi nimi (sluhy) a nevěstkami a mezi Kalistem a Melibeou, dostává se Melibea do stejného světla jako Areusa a Elicie. A navíc nesmíme zapomínat, že Kalisto si Melibeou od Celestiny v podstatě koupil. I když je celá transakce mnohem složitější, než jak je tomu v případě

nevěstek, nesporným faktem zůstává, že za pomoc v jeho milostné záležitosti dává Kalisto Celestině nejprve sto zlatáků a potom zlatý řetěz. A když se Kalistovi zdá čekání na výsledek Celestininy práce příliš dlouhé, Sempronio mu radí, aby měl s celou záležitostí větší trpělivost. Říká mu, že nemůže chtít Melibeu hned, jako by si snad kupoval nějaké zboží, čímž zároveň naznačuje, že až do té chvíle se tak Kalisto choval:

SEMPRONIO: [...] Tus acelerados desseos no medidos por razón hazen parecer claros mis consejos. Quisieras tú ayer que te traxeran a la primera habla amanojada y embuelta en su cordón a Melibea, como si ovieras embiado por otra qualquiera mercaduría a la plaça, en que no oviera más trabajo de llegar y pagalla. Da, señor, alivio al corazón, que en poco espacio de tiempo no cabe gran bienaventurança. (VIII, 220).

(SEMPRONIO: [...] Tvoje překotné touhy, rozumem neřízené, způsobují, že se mé rady zdají plané. Včera bys byl chtěl, aby ti přinesli hned na první pokyn Melibeu zabalenou a převázanou provazem, jako bys byl poslal pro nějaké zboží na trh, kde s ním není větší práce než dojít tam a zaplatit je. Poskytni srdci úlevu, pane, protože velké štěstí se nerozvine v krátkém časovém rozmezí. (VIII, 213-214)).

Toto přirovnání Melibey ke zboží může být chápáno zároveň i jako přirovnání k nevěstkám, jejichž služby se kupují podobným způsobem jako zboží na trhu. Ba co víc, když vezmeme v potaz autorův ironický styl humoru, můžeme i začít přemítat, jestli je zde slovo „*mercaduría*“ použito v jeho běžném významu nebo zda to není nějaký eufemismus pro lehké ženy, které se, jak známo, rády pohybovaly na veřejných prostranstvích, jimiž jsou například náměstí a trhy.

5.2. Celestininy přesvědčovací schopnosti nebo kouzlo?

V souvislosti s čarodějnictvím se o Celestině mluví hned v prvním dějství. Parmeno popisuje, co všechno dělala, když u ní jako chlapec sloužil. Měla prý různé čarodějnické pomůcky a pronášela zaříkadla, ovšem na jejich účinnost má Parmeno dosti skeptický názor:

PÁRMENO: [...] Y en otro apartado tenía para remediar amores y para se querer bien [...] Venían a ella muchos hombres y mujeres, y a unos demandava el pan do mordían, a otros, de su ropa; a otros, de sus cabellos, a otros, pintava en la palma letras con açafrán; a otros, con bermellón, a otros dava unos coraçones de cera, llenos de agujas quebradas, y a otras cosas en barro y en plomo fechas, muy espantables a ver. Pintava figuras, dezía palabras en tierra. ¿Quién te podrá dezir lo que esta vieja hazía? Y todo era burla y mentira. (I, 112-113).

(PARMENO: [...] A ve zvláštní komůrce měla přípravky na vyléčení lásky i na její získání. [...] Chodilo k ní mnoho mužů a žen a od jedněch žádala chléb, do kterého kousali; od jiných vlasy; jiným malovala šafránem na dlaň nějaká písmena; jiným rumělkou; jiným dávala srdce z vosku, plná zlomených jehel, a jiné věci udělané z hlíny a olova a na pohled náramně děsivé. Malovala figury, pronášela slova do země. Kdo ti bude moci říci, co všechno ta bába dělala? A všechno to byla fraška a lež. (I, 77-78)).

Ať už tím Pármeno chce říci, že Celestina tyto čarodějnické úkony předváděla jen jako frašku pro lidi nebo že sama těmto lžím věřila,¹¹⁰ jisté je, že Parmeno jejím magickým schopnostem nevěří.

Naopak jako kuplířka je uznávána i Parmenem. Soudě podle toho, co o Celestině víme z replik ostatních postav, ji můžeme považovat dokonce za velmi zkušenou a zdatnou dohazovačku,

---

¹¹⁰ Cf. ROJAS, F. de. *La Celestina*. Ed. cit., s. 113, poznámka č. 70.

která své řemeslo provozuje již velmi dlouhou dobu. Snad proto nás příliš nepřekvapuje, že si je Celestina od samého začátku téměř jistá, že se jí podaří Melibeu přesvědčit, aby Kalista vyslyšela. Sama to říká v rozhovoru se Semproniem:

CELESTINA: [...] Que aunque esté brava Melibea, no es ésta, si a Dios ha plazido, la primera a quien yo he hecho perder el cacarrear. Coxquillosicas son todas, mas después que una vez consienten la silla en el envés del lomo, nunca querrían holgar [...] Sabe Dios mi buen desseo; cuánto más éstas que hirven sin fuego. Catívanse del primer abraço; ruegan a quien rogó; [...] Son enemigas [todas] del medio; continuo están posadas en los extremos (III, 144).

(CELESTINA: [...] Protože i když je Melibea netýkavka, nebude, dá-li Bůh, první, které jsem zadržela tipec. Všechny jsou nedůtklivé; ale jak jednou snesou sedlo na zádech, už by si vůbec nechtěly odpočinout. [...] A i takhle, jak jsem stará, zná Bůh moji touhu. Tím spíše musejí mít touhy mladice, které věrou bez ohně. Chytí se na první objetí, prosí toho, který předtím prosil je, [...] Jsou nepřítelkyně prostřednosti; proto se vždycky pouštějí do krajností. (III, 113)).

Celestina zná Melibeu natolik, že ví, jakou má povahu, a na základě toho již od samého začátku vkládá do celé záležitosti velké naděje. Takto to objasňuje Semproniovi:

CELESTINA: [...] Su desatino y ardor bastar perder a sí y ganar a nosotros. Esto he sentido; esto he calado; esto sé dél y della; esto es lo que nos á de aprovechar. (III, 144).

(CELESTINA: [...] Nerozvážnost a zanícení stačí, aby zničily Kalista a nám prospěly. Tohle jsem už vycítila, to jsem zjistila, to vím o něm i o ní, to je to, z čeho budeme mít zisk. (III, 113)).

Celestina ví o Melibeji, že je nerozvážná a horlivá, a věří své výřečnosti a svým zkušenostem. I přesto si však chce dobrý výsledek pojistit ještě nějak jinak, a sice zaklínadlem lásky proneseným k Plutonovi, jímž je očarována příze, kterou hodlá dát Melibeji. Později se však zdá, že ačkoli věří v ďáblův přítomnost u svého rozhovoru s Melibeou, nevěří ve stoprocentní účinnost zaklínadla, jelikož když se na ni Melibea rozhněvá za její opovážlivost zmiňovat se před ní o Kalistovi, šeptá si Celestina toto:

CELESTINA: (En hora mala acá vine si me falta mi conjuro. ¡Ea, pues bien sé a quien digo! ¡Ce, hermano, que se va todo a perder!). (IV, 162).

(CELESTINA (stranou): V nevhodnou hodinu jsem přišla, když mi selhává mé zaklínání! Ach ouvej, dobře vím, s kým mluvím! Ticho, bratříčku; všechno je ztraceno! (IV, 135)).

Melibea nadále zuří a nechce dát Celestině odpověď na Kalistův vzkaz a poroučí jí, aby odešla. Celestina se však ještě nevzdává:

CELESTINA: (Más fuerte estava Troya, y aun otras más bravas he yo amansado; ninguna tempestad mucho dura). (IV, 163).

(CELESTINA (stranou): Troja byla silnější a já jsem zkrotila i jiné, větší divošky! Žádná bouřka netrvá dlouho. (IV, 137)).

A vskutku, Melibea nakonec svoluje poslat Kalistovi modlitbičku, jež tiší bolest zubů, což je lest, kterou si Celestina vymyslela pro navození vzájemné komunikace mezi těmi dvěma. Zároveň se také Celestina jakoby mezi řečí zmíní o Kalistově vzhledu, urozenosti a vybraných způsobech. Melibea

nakonec tedy dává příslib, že modlitbičku napíše, ale že si pro ni má Celestina přijít ve vší tajnosti až druhý den. Na což Melibejina služebná Lukrecie reaguje následovně:

LUCRECIA: (¡Ya, ya, perdida es mi ama! Secretamente quiere que venga Celestina; fraude ay; ¡más le querrá dar que lo dicho!). (IV, 168).

(LUKRECIE (stranou): Ach, ach, ztracena je moje paní! Ve vší tajnosti chce, aby přišla Celestina? Podvod je to! Jistě jí bude chtít dát víc, než co řekla. (IV, 143)).

V závěru rozhovoru se Melibea Celestině omlouvá za svůj hněv a tím, co dodává, potvrzuje předchozí Lukreciina slova:

MELIBEA: Más haré por tu doliente, si menester fuere, en pago de lo sofrido. (IV, 169).

(MELIBEA: Udělám ještě víc pro tvého nemocného, bude-li třeba, za to, cos vytrpěla. (IV, 144)).

S dobrou zprávou o Melibejině souhlasu s její další návštěvou spěchá Celestina rovnou za Kalistem, cestou potkává Sempronia, který se jí ptá na výsledky práce. Odpověď je následující:

CELESTINA: [...] No pensé yo, hijo Sempronio, que assí me respondiera mi buena fortuna. De los discretos mensajeros es hazer lo que el tiempo quiere, assí que la calidad de lo hecho no puede encobrir tiempo dissimulado. (V, 174).

(CELESTINA: [...] Nemyslela jsem, synu Sempronio, že by mi osud takhle vyšel vstříc. Zásadou rozvážných vyjednávačů je dělat to, co přináší okamžik. Stejně nemůže sebelepší výkon nahradit propáslou příležitostí. (V, 151)).

Celestina přičítá Melibejinu kladnou odpověď příznivému osudu a šikovnému využití příležitosti. O svém zaříkadle k Plutonovi se ani slovíčkem nezmiňuje.

Když Celestina dorazí za Kalistem, vypráví mu, jak její rozhovor s Melibeou probíhal. Melibejino prvotní rozhořčení a hněv prezentuje jako dobré znamení, o čemž Kalisto značně pochybuje, ale Celestina mu to vysvětlí následovně:

CELESTINA: [...] Pues ¿a qué piensas q yva allá la vieja Celestina, a quien tú demás de tu merecimiento, magníficamente galardonaste? sino âblandar su saña, a sufrir su accidente, a ser escudo de tu ausencia, a recibir en mi manto los golpes, los desvíos, los menosprecios, desdenes que muestra aquéllas en los principios de sus requerimientos de amor, para que sea después en más tenida su dádiva. Que a quien máss quieren, peor hablan, y si assí no fuesse, ninguna diferencia avría entre las públicas, que aman, a las escondidas donzellas, si todas dixiessen sí a la entrada de su primer requerimiento, en viendo que de alguno eran amadas. (VI, 179).

(CELESTINA: [...] Co si myslíš, proč tam vlastně šla stará Celestina, kterou jsi nad její zásluhu velkolepě odměnil, než aby ztišila její hněv, vydržela její rozmar, byla ti v tvé nepřítomnosti ochranným štítem, schytala do svého pláště rány, nepřízeň, podceňování, pohrdání, jaké projevují takové dívky, když se před nimi začne mluvit o lásce, aby pak bylo jejich oddání více ceněno? Protože čím více koho milují, tím hůře o něm mluví. A kdyby tomu tak nebylo, nebyl by žádný rozdíl mezi veřejnými děvčaty k milování a těmi slečnami pod dozorem, kdyby všechny řekly ano hned na první požádání, když by viděly, že je někdo miluje. (VI, 158)).

Když se Kalisto Celestiny ptá, jak se vůbec dostala do domu Melibejiných rodičů, jakou záminku pro vstup si vymyslela, odpoví mu:

CELESTINA: Vender un poco de hilado, con que tengo caçadas más de treynta de su estado, si a Dios ha plazido, en este mundo, y algunas mayores. (VI, 180).

(CELESTINA: Prodat trochu příze, čímž jsem ulovila na tomhle světě více než třicet děvčat jejího postavení, podle Boží vůle, a některé i větší než ona. (VI, 160)).

Z této její odpovědi se ovšem nedá vyvodit, zda příze, kterou prodala těm předchozím dívkám, byla také očarovaná jako v případě Melibey. Jedno je však zřejmé, Celestina jakožto správná kuplířka má vždy připravený nějaký zdánlivě počestný důvod k návštěvě slečen z bohatých rodin. Snad je to tím, že se Celestině podařilo přesvědčit už tolik dívek z vyšších kruhů, že si je od samého začátku téměř jistá úspěchem i v Melibejině případě. Navíc dívčino rozčilení ji v této její domněnce utvrzuje:

CELSTINA: [...] mientras más vascava, más yo me alegrava, porque más cerca estava el rendirse y su caída. (VI, 182).

(CELESTINA: [...] Čím více vyváděla, tím více jsem se veselila, protože tím bližší bylo její vzdání a podlehnutí. (VI, 163).

I přes slibné novinky, které donesla Celestina, se jde Kalisto pro jistotu pomodlit za úspěch vyjednávání ke svaté Magdaleně, která je, jak známo, patronkou prostitutek. Je dílem autorovy ironie, že právě svatá, která se vymanila ze světa prodejné lásky, má napomoci, aby se slušná dívka dala na scestí:

CALISTO: [...] Dacá mis ropas, yré a Madalena; rogaré a Dios aderece a Celestina y ponga en corazón a Melibea mi remedio, o dé fin en breve a mis tristes días. (VIII, 219).

(KALISTO: [...] Přines mi šaty, půjdu k Magdaleně. Budu prosit Boha, aby pomáhal Celestině a vložil můj lék Melibeji do srdce, nebo aby udělal krátký konec mým smutným dnům. (VIII, 213)).

Brzy se však čtenář dozvídá, že Kalisto se strachuje zbytečně, protože Melibea je do něj už zamilovaná. Stalo se tak ještě před tím, než do jejího domu přišla Celestina se svou očarovanou přízí. Lásku ke Kalistovi přiznává ve svém monologu v desátém dějství, jako její příčinu uvádí mladíkův pohled:

MELIBEA: [...] ¿Y no me fuera mejor conceder su petición y demanda ayer a Celestina quando de parte de aquel señor cuya vista me cativó me fue rogado, y contentarle a él, y sanar a mí, [...] (X, 238).

(MELIBEA: [...] Nebylo by mi bývalo lépe, vyhovět včera žádosti a naléhání Celestiny, když mě prosila z pověření toho pána, jehož pohled mě zajal, a vyjít vstříc jemu a vyléčit sebe [...] (X, 237)).

A dokonce i z jiné části tohoto monologu vyplývá, že se do Kalista zamilovala již při jejich setkání tváří v tvář a ne až po Celestinině zprostředkování. To je patrné z pasáže, kde se ptá Boha, jak má skrýt svoji touhu:

MELIBEA: [...] Pero ¿cómo lo podré hazer, lastimándome tan cruelmente el ponçoñoso bocado que la vista de su presencia de aquel cavallero me dio? ¡O género femenino, encogido y frágile! ¿por qué no fue tembién a las hembras concedido poder descubrir su congoxoso y ardiente amor, como a los varones? Que ni Calisto biviera quexoso ni yo penada. (X, 238-239).

(MELIBEA: [...] Ale jak to budu moci dělat, když mě tak krutě sužuje to jedovaté uštknutí, které mi způsobili pohled a přítomnost toho kavalíra? Ó pokolení ženské,

ostýchavé a křehké! Proč nebylo také ženám dovoleno, aby mohly odhalit svou bolestnou a vroucí lásku, jako mužům? Pak by si ani Kalisto nestěžoval, ani já bych netrpěla. (X, 237)).

Po tomto monologu je zřejmé, že Celestinin úspěch nespočívá v žádném zaklínadle, ale ve schopnosti pracovat se slovy, a to nejen její, ale i Melibejině. Jelikož při druhé schůzce s kuplířkou je to právě mladá slečna, kdo přejímá iniciativu, pokládá otázky a žádá odpovědi. Zároveň se ale snaží zachovat si tvář cudnosti a morálnosti předstíráním neznalosti původu svého trápení, své „nemoci“, jak to sama nazývá. Staví tak Celestinu do pozice doktora, který má určit druh nemoci. Kuplířka diagnostikuje lásku a jako součást „léčby“ začne hovořit o Kalistovi, načež se Melibea opět rozčílí, zřejmě ještě v rámci předstírání cudnosti, poté omdlí a když se probere, je už zase naprosto klidná a podává následující vysvětlení:

MELIBEA: Quebróse mi honestidad, quebróse mi empacho, afloxó mi mucha vergüenza. Y como muy naturales, como muy domésticos, no pudieran tan livianamente despedirse de mi cara que no llevassen consigo su color por algún poco de espacio, mi fuerza, mi lengua, y gran parte de mi sentido. O pues ya, mi nueva maestra, mi fiel secretaria, lo que tú tan abiertamente conoces en vano trabajo por te lo encobrir. (X, 245).

(MELIBEA: Praskla má čest, praskla má ostýchavost, uvolnil se můj přílišný stud, a poněvadž mi byly vrozeny, poněvadž byly u mne zdomácnělé, nemohly se mi jen tak lehce vytrazit z obličeje, aby s sebou nevzaly na krátkou chvílku i jeho barvu, mou sílu moji řeč a velkou část mých smyslů. Ó má dobrá pomocnice, má věrná důvěrnice, marně se ti snažím utajit, co tak jasně víš. (X, 246-247)).

Přestože tedy Celestina nenapomohla Melibeji se zamilovat, na následném vývoji situace má své přičinění, jelikož dívku v její lásce podporuje. Ujišťuje ji, že schůzka s Kalistem je správná věc, a dokonce nabízí praktická řešení konkrétních problémů:

MELIBEA: ¡[...] haz de manera como luego le pueda ver, si mi vida quieres!

CELESTINA: Ver y hablar.

MELIBEA: ¿Hablar? Es imposible.

CELESTINA: Ninguna cosa a los hombres que quieren hazerla es imposible.

MELIBEA: Dime cómo.

CELESTINA: Yo lo tengo pensado; yo te lo diré. Por entre las puertas de tu casa. (X, 246-247).

(MELIBEA: [...] Zařid', abych ho mohla co nejdřívě spatřit, záleží-li ti na mém životě.

CELESTINA: Spatřit i promluvit s ním.

MELIBEA: Promluvit? To je nemožné.

CELESTINA: Nic není nemožné lidem, kteří to chtějí udělat.

MELIBEA: Řekni mi jak.

CELESTINA: Přemýšlela jsem o tom a řeknu ti to: skrze vrata tvého domu. (X, 248-249)).

Bez Celestininy podpory a praktických rad by tedy možná zůstalo jen u platonické lásky, jelikož Melibea by se nejspíš neodvážila s Kalistem sejít nebo by alespoň nevěděla, jak to nenápadně zorganizovat.

Když Celestina oznamuje Kalistovi Melibejin souhlas se schůzkou, Semproniovi a Parmenovi se to nechce líbit. Zdá se jim podezřelé, že by se dívka tak snadno a rychle nechala Celestinou přemluvit:

SEMPRONIO: No sea ruydo hechizo, que nos quieren tomar a manos a todos; cata, madre, que assí se suelen dar las çaraças en pan embueltas, porque no las sienta el gusto.

PÁRMENO: Nunca te oý dezir mejor cosa; mucha sospecha me pone el presto conceder de aquella señora, y venir tan aýna en todo su querer de Celestina, engañando nuestra voluntad con sus palabras dulces y prestas, por hurtar otra parte, [...] (XI, 252).

(SEMPRONIO: Jen aby to nebyl planý humbuk, aby nás jenom nechtěli mít všechny v hrsti! Dej pozor, máti, protože takhle se obyčejně přimíchává jed do chleba, aby ho chuť nepocítla.

PARMENO: Nikdy jsem tě neslyšel říci nic lepšího. Velké podezření ve mně vzbuzuje rychlý souhlas té paní a to, že ve všem vychází tolik vstříc Celestinině prosbě; možná, že klame naši pozornost svými sladkými slovy připravenými uškodit na druhé straně, [...] (XI, 258)).

Podezření obou sluhů se však ukážou být planá, jelikož Melibea při schůzce vyzná svou lásku i přímo Kalistovi:

MELIBEA: Señor Calisto, tu mucho merecer, tus stremadas gracias, tu alto nascimiento han obrado que, después que de ti ove entera noticia, ningún momento de mi corazón te partiesses, y aunque muchos días he pugnado por lo dissimular, no he podido tanto que, en tornándome aquella mujer tu dulce nombre a la memoria, no descubriese mi desseo [...] Las puertas impiden nuestro gozo, las quales yo maldigo y sus fuertes cerrojos y mis flacas fuerças, que ni tú estarías quexoso ni yo descontenta. (XII, 261-262).

(MELIBEA: Pane Kalisto, tvá velká záslužnost, tvůj vrcholný půvab, tvůj vysoký rod způsobily, že od té doby, kdy jsem o tobě všechno zvěděla, nevzdálil ses ani na chvíli z mého srdce. A i když jsem mnoho dní usilovala, abych to zakryla, neměla jsem tolik síly, když mi ta žena znovu přivedla na paměť tvé sladké jméno, abych

neodhalila svou touhu [...] Vrata brání našemu štěstí a já jim zlořečím i jejich pevným závorám a svým chabým silám, protože jinak by sis ani ty nestěžoval, ani já bych nebyla nespokojená. (XII, 270)).

Láska, kterou dívka cítí, je očividně láskou tělesnou, jelikož vyžaduje fyzické blízkosti s milovanou osobou. Navrhuje proto další schůzku, tentokrát v sadu. Celestinina práce je u konce, Melibea už ví, jak s tímto rodícím se vztahem naloží i jak ho bude utajovat, už se o to umí postarat sama.

Na schůzce v zahradě s ní Kalisto jedná způsobem, který je vhodný spíše pro lehké dívky než pro vznešené a ctnostné slečny z lepších rodin. Jeho řeč je sice ještě místy jako ze sentimentální literatury, ovšem jeho chování nikoli:

CALISTO: [...] Perdona, señora, a mis desvergonçadas manos, que jamás pensaron de tocar tu ropa, con su indignidad y poco merecer, agora gozan de llegar a tu gentil cuerpo y lindas y delicadas carnes.

MELIBEA: Apártate allá Lucrecia.

CALISTO: ¿Por qué, mi señora? Bien me huelgo que estén semejantes testigos de mi gloria. (XIV, 285).

(KALISTO: [...] Odpusť, paní, mým nestoudným rukám, které se pro svou nehodnost a malou zásluhu nikdy nenadály, že se budou dotýkat tvého oděvu; teď je jim dopřáno dostat se k tvému půvabnému tělu a jemné a hebké pleti.

MELIBEA: Jdi odsud Lukrecie.

KALISTO: Proč, paní moje? Velmi mně lahodí, že tu jsou podobní svědkové mé slávy. (XIV, 302)).

Tím, že Melibea posílá Lukrecii pryč, dává souhlas k tomu, co od ní Kalisto žádá. Ovšem když je pak po všem, když je její panenství a s ním i její čest nenávratně ztracena, najednou svého činu lituje. Jeden z Kalistových sluhů, Sosia, to komentuje dosti ironizujícím způsobem:

MELIBEA: ¡O mi vida y mi señor! ¿cómo has quisido que pierda el nombre y corona por tan breve deleyte? [...] ¡O traydora de mí, cómo no miré primero el gran yerro que se seguía de tu entrada, el gran peligro que sperava!

SOSIA: (Ante quisiera yo oírte esos milagros; todas sabés essa oración después que no puede dexar de ser hecho; ¡y el bovo de Calisto que se lo escucha!). (XIV, 286).

(MELIBEA: Ó můj živote a pane můj! Proč jsi chtěl, abych ztratila své jméno a panenský věnec pro tak krátké potěšení? [...] Ó já věrolomnice, proč jsem neviděla předem ten velký hřích, který šel za tvým vstupem, to velké nebezpečí, které mě čekalo?

SOSIA: Tyhle výklady jsem měl od tebe slyšet předtím! To znáš celou tuhle modlitbu, až když už se nedá nic odčinit! Že to ten hlupák Kalisto poslouchá! (XIV, 303-304)).

Sosiova kritika je na místě, jelikož těžko můžeme Melibeji po jejím předchozím jednání ještě věřit, že opravdu netušila, co jí při schůzce s Kalistem hrozí. I mladý šlechtic ve svém monologu, kde vzpomíná na společně prožitou noc, zmiňuje zřejmý rozpor mezi Melibejiným slovy, kterými ho odháněla, a jejími činy, kterými ho v jeho počínání podporovala:

CALISTO: [...] aquellos desvíos sin gana, aquel "apártate allá, señor, no llegues a mí", aquel "no seas descortés" que con sus rubicundos labrios vía asonar, aquel "no quieras mi perdición" que de rato en rato proponía; aquellos amorosos abraços entre palabra y palabra; aquel soltarme y prenderme; aquel huyr y llegarse, aquellos açucarados besos; aquella final salutación con que se me despidió [...] (XIV, 292-293).

(KALISTO: [...] tu vynucenou nelibost, to „jdi odtud, pane, nepřibližuj se ke mně“; ono „nebuď nezdvořilý“, které jsem slyšel znít z jejích rudých rtů; to „nechtěj mou zkázu“, které občas pronešla; ta milostná objetí mezi

dvěma slovy, to, jak mě pouštěla a hned zase chytala, jak utíkala a hned se zas vracela, ty cukrové polibky, ten konečný pozdrav, kterým se se mnou rozloučila. [...] (XIV, 310-311)).

Při jedné z dalších schůzek nabádá Melibea Kalista, aby s ní jednal jinak, stěžuje si, že s ní vůbec nezachází něžně a že jí trhá šaty. Kalisto jí na to odpoví dosti nevybíravým způsobem, který už nikterak nenapodobuje poetickou dvorskou mluvu:

MELIBEA: Holguemos y burlemos de otros mil modos que yo te mostraré; no me destroces ni maltrates como sueles. ¿Qué provecho te trae dañar mis vestiduras?

CALISTO: Señora, el que quiere comer el ave, quita primero las plumas. (XIX, 323-324).

(MELIBEA: Potěšme se a zažertujme si tisíci jinými způsoby, které ti ukáži; jen mě neotrhávej ani se mnou špatně nezacházej, jak to máš ve zvyku! Co z toho máš, že mi ničíš šaty?

KALISTO: Kdo chce ptáka jíst, paní, nejdříve ho oškube. (XIX, 353)).

Toto je jeden z momentů knihy, kdy Kalisto ve své promluvě přirovnává Melibeu k věci, jindy zase naopak o Melibejiných věcech mluví jako by byly přímo ona. Zdá se, že mu obě roviny splývají a že ve výsledku snad má Melibeu za věc nebo ještě hůř, za něco „k snědku“.¹¹¹

Později v noci je z ulice slyšet nějaký hluk, a proto Kalisto ve spěchu odchází. Vyleze na žebřík, po němž se do Melibejiny zahrady dostal, ale spadne z něj a zabije se. Melibea po jeho smrti nechce už dále žít, ale ještě před

---

¹¹¹ DEYERMOND, A. “«El que quiere comer al ave»: Melibea como artículo de consumo.” In *Estudios románicos dedicados a prof. Soria Ortega*. Granada: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Granada, 1985, s. 291-301.

spácháním sebevraždy vysvětluje příčinu svého zoufalého rozhodnutí Pleberiovi. Nelituje ani tolik Kalistovy smrti jako spíše ztráty zdroje svého tělesného potěšení:

MELIBEA: Mi bien y plazer todo es ydo en humo; mi alegría es perdida; consumióse mi gloria. [...] tan poco tiempo posseýdo el plazer, tan presto venido el dolor [...] ¿Cómo no gozé más del gozo? (XIX, 327-328).

(MELIBEA: Mé blaho a potěšení, všechno odešlo jako dým! Má radost je ta tam! Skončila má sláva! [...] Tak pozdě začala má radost, tak brzo přišla bolest! [...] Proč jsem se nemohla těšit déle tím potěšením? (XIX, 356-357)).

Svou sebevraždou Melibea čtenářům potvrzuje, že podlehnout tělesné lásce a dopustit, aby naše činy řídila vášně, nikdy nevede ke šťastným koncům. I Pleberio, Melibejin otec, v závěrečném monologu proklíná takový druh lásky, který nemá žádný řád, přináší jen bolest a zkázu a jenž zavinil smrt jeho dcery. Přesně před takovou láskou varovali středověcí křesťanští autoři ve svých naučných traktátech.

Celestina sice v knize provádí zaklínadlo, ale Melibea se zdá být o své lásce ke Kalistovi přesvědčena ještě předtím, než na ní stihne být vůbec použito, což je pádný důvod k tomu domnívat se, že i bez užití kouzel by se děj vyvíjel obdobně.

5.3. Proč se v díle neuvažuje o manželství jako o možném řešení?

Většina kritiků soudí, že důvod, proč se v *Celestině* v žádné chvíli nepomýšlí na manželství mezi Kalistem a Melibeou, je ten, že je mezi nimi společenský rozdíl. Ovšem dílo samotné tuto domněnku nijak nepotvrzuje, ba naopak, několikrát v něm vidíme ujištění, že oba mladí lidé jsou urození a bohatí a že jsou si tudíž rovni. Všechny vedlejší postavy o nich o obou mluví jako o vysoce postavených

a zámožných lidech. A i jak sám Kalisto říká Parmenovi, důvodem, proč potřebuje prostředníka, aby ho seznámil s Melibeou, není rozdílné společenské postavení, ale vrozená plachost, jeho i Melibejina:

CALISTO: [...] quando hay mucha distancia del que ruega al rogado, o por gravedad de obediencia, o por señorío de estado, o esquividad de género, como entre esta mi señora y mí, es necesario intercessor o medianero [...] (II, 134).

(KALISTO: [...] když je velký odstup mezi tím, kdo prosí, a tím, kdo je prošen, buď pro úctu, nebo společenské postavení, nebo pro vrozenou plachost jako mezi mou paní a mnou, je zapotřebí zprostředkovatele či prostředníka, [...] (II, 102-103)).

Jiný důkaz toho, že jsou si Melibea a Kalisto svým postavením rovni, přichází v devátém jednání. Areusa nechápe, co Kalisto na Melibeji vidí, když jediné, co ji dělá krásnou, je její bohatství a její šaty, a diví se, proč nechce jiné dívky, které by mohl mít snáz. Sempronio jí odpovídá takto:

SEMPRONIO: [...] Y aunque lo que dizes concediesse, Calisto es cavallero, Melibea hijadalgo; assí que los nascidos por linaje escogidos búscanse unos a otros. Por ende no es de maravillar que ame antes a ésta que a otra. (IX, 229).

(SEMPRONIO: [...] A i kdyby tomu tak bylo, jak říkáš, Kalisto je kavalír, Melibea šlechtična: a tak se lidé urozeného rodu navzájem vyhledávají. Proto není divu, že miluje spíš tuhle, než kterou jinou. (IX, 224)).

Kalisto ani Melibea o manželství v žádné chvíli neuvažují, k naplnění jejich touhy jim stačí tajné schůzky v zahradě. Avšak Melibejini rodiče by si přáli Melibeu provdat, probírají to spolu v šestnáctém jednání. Samozřejmě by museli vybrat

někoho vhodného svým společenským postavením. Konkrétní jméno ovšem neuvádějí, takže se čtenář nedozví, zda by i Kalisto připadal v úvahu nebo ne. S nápadem začít vybírat ženicha přichází otec, Pleberio, a Alisa jakožto správná poslušná manželka to komentuje následovně:

ALISA: [...] Pero como esto sea officio de los padres y muy ajeno a las mujeres, como tú lo ordenares, seré yo alegre, y nuestra hija obedecerá, según su casto bivar y honesta vida y humildad. (XVI, 303).

(ALISA: [...] A protože tohle je záležitost otců a velmi cizí ženám, budu mít radost, když to zařídíš, a naše dcera poslechne, jak se dá očekávat podle jejího cudného chování a počestného života i pokory. (XVI, 324-325)).

Alisin přístup k dané záležitosti naprosto odpovídá dobovým konvencím, správná manželka nemá mnoho mluvit a má se podříditi vůli svého muže. To samé se očekává i od vzorné dcery, přesně tak, jak to sama Alisa říká.

Tento rozhovor mezi Pleberiem a Alisou vyslechne Lukrecie a okamžitě varuje svoji paní. Ta jí odpovídá, že už vše ví, a dodává:

MELIBEA: ¿Quién es el que me ha de quitar mi gloria, quién apartarme mis plazerres? [...] déxenme mis padres gozar dél si ellos quieren gozar de mí. No piensen en estas vanidades ni en estos casamientos, que más vale ser buena amiga que mala casada; déxenme gozar mi mocedad alegre si quieren gozar su vejez cansada [...] no quiero marido, no quiero ensuziar los nudos del matrimonio, no las maritales pisadas de ajeno hombre repisar [...] (XVI, 303-304).

(MELIBEA: [...] Kdo mě chce zbavit mé slávy? Kdo mě chce odloučit od mých radostí? [...] Ať mě nechají moji rodiče těšit se s ním, chtějí-li se těšit se mnou. Ať nemyslí na takové marnosti ani na takové sňatky: protože lépe je

býti dobrou milenkou než špatnou manželkou. Ať mě nechají těšit se radostnému mládí, chtějí-li se těšit ze svého znaveného stáří [...] Nechci manžela, nechci pošpinit svazky manželství ani pošlapávat manželské stopy cizího muže [...] (XVI, 325-326)).

Melibea tedy manželství nepřipouští, raději chce být „dobrou milenkou než špatnou manželkou“. Ovšem Melibea má, zdá se, dosti pokroucené představy o lásce, jelikož by Kalista klidně nechala, aby byl jejím kuplířem:

MELIBEA: [...] haga y ordene de mí a su voluntad. Si passar quisiere la mar, con él yré; si rodear el mundo, lléveme consigo; si venderme en tierra de enemigos, no rehuyré su querer. (XVI, 304).

(MELIBEA: [...] Ať se mnou dělá a jedná podle své vůle. Kdyby chtěl přeplout moře, půjdu s ním; kdyby chtěl zjezdit svět, ať mě vezme s sebou; kdyby mě chtěl prodat v zemi nepřátel, nevyhnu se jeho záměru. (XVI, 326)).

Jestliže Melibea dokáže o svém milém uvažovat jako o potenciálním kuplíři, není příliš vzdálena od postojů nevěstek ke svým rufiánům. Ještě naposledy je tedy autorem naznačena jistá souvislost mezi Melibejiným milostným světem a světem placené tělesné lásky, kterou nabízejí prostitutky.

Ke skutečnosti, že není v díle možnost manželství zmíněna, bychom měli kromě možných vysvětlení vyplývajících ze samotného textu knihy, přičíst i fakt, že v dřívějších dílech pojednávajících o dvorské lásce se o sňatcích taktéž neuvažovalo.

6. Vliv *Celestiny* na pozdější literaturu

6.1. Vliv *Celestiny* všeobecně

Jen málo děl světové literatury dosáhlo takového úspěchu jako *Celestina*. Rojasovi současníci si knihu velmi oblíbili, důkazem toho jsou nejen četná vydání *Komedie*, ale také brzký vznik její rozšířené varianty - *Tragikomedie*. *Celestina* měla, soudě podle počtu vydání, opravdu velký čtenářský ohlas. Odhaduje se, že jen v 16. století jich bylo více než sto, podobný zájem v té době vzbuzovaly snad jen rytířské romány. Kniha si získala čtenáře i mimo Španělsko, ještě v tomtéž století byla přeložena do italštiny, francouzštiny, angličtiny, portugalštiny, němčiny, holandštiny, hebrejštiny a latiny. Zájem o *Celestinu* pokračoval i na začátku 17. století, až kolem roku 1630 začalo nových vydání ubývat.

Dílo vyvolalo také rozporuplné komentáře řady spisovatelů a intelektuálů 16. století, mimo jiné i Juana de Valdése a Juana Luise Viveše. Někteří shledávali *Celestinu* morálně pohoršujícím dílem, jehož četba by mohla být nebezpečná. Například Juan Luis Vives ji ve svém díle *Instrucción a la mujer cristiana* zařazuje spolu s *Amadísem* a jinými rytířskými romány mezi knihy, které mladým slečnám zakazuje číst. Nicméně inkvizice ji nikterak necenzurovala až do roku 1632, kdy na index přidala některé Kalistovy věty o Melibejině božskosti proto, že je považovala za rouhání. Až koncem 18. století, když už se pomalu blížil konec svaté inkvizice, byla *Celestina* indexem z února 1793 zařazena mezi zakázané knihy.¹¹²

Celestina ale vedle čtenářského ohlasu a kritiky vzbudila i pozitivní zájem autorů následujících generací, jimž sloužila za zdroj inspirace. Ovlivnila španělskou literaturu v širokém rozsahu. Byla napsána celá řada takzvaných pokračování: *Segunda Celestina* od Feliciano de Silvy, *Tragicomedia de*

---

¹¹² Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 17-31.

Lisandro y Roselia od Sancha de Muñón, *Tercera Celestina* od Gaspara Gómeze de Toledo a další. Ve Španělsku i za jeho hranicemi vzniklo mnoho přímých imitací, z nichž vyniká zejména ta od Pedra Manuela de Urrey a ta od Portugalce Jorgeho Ferreiry de Vasconcelos. Za zmínku stojí také vliv, který měla *Celestina* na Juana del Encinu v jeho posledních eklogách, na dílo *Barca do infierno* od Gila Vicenteho, na komedii *Himenea* od Torrese Naharry a na některá díla Lope de Ruedy a Juana de la Cuevy. *Dorotea* od Lope de Vegy taktéž vykazuje četné shodné rysy s *Celestinou*, podobně jako několik Cervantesových příkladných novel a jednoaktovek. Částečně inspirovala i bezpočet komedií zlatého věku, jako například *El anzuelo de Fenisa*, *El arenal de Sevilla* nebo *El rufián Castrucho* od Lope de Vegy.¹¹³

Ještě větší význam než pro konkrétní díla měla *Celestina* pro vznik nových literárních možností, které se časem rozvinuly v rozličné proudy. Byla velkým přínosem v oblasti tematiky jako takové a také v přístupu k ní, ať už se jednalo o témata nová či tradiční. Někdy se nám souvislost s *Celestinou* může zdát diskutabilní, jako v případě gracióznů komedie zlatého věku, jejichž chování a jednání má sice předlohu v Rojasových postavách sluhů, na rozdíl od nich však neztvární věrohodně společenskou a lidskou stránku konkrétní situace, ale spíše se proměňují v jistý konvenční typ. Jindy naopak určitá odnož literatury - kupříkladu pikareska - přebírá zcela viditelně značnou část Rojasova dědictví, a to nejen po stránce literární, ale v celém jeho lidském rozsahu. Dále rozvíjí protřelost a drzost, kterou oplývá už služebnictvo v *Celestině*, a zapojuje ji do dobového společenského kontextu.¹¹⁴

Jak ve své knize o mezihrách říká Eugenio Asensio, význam *Celestiny* pro literaturu je hned dvojího druhu:

---

¹¹³ Cf. ALBORG, J. L. *Historia de la literatura española I-IV*, vol. I. Ed. cit., s. 613-614.

¹¹⁴ Cf. *Ibid.*, s. 614.

Rojasovo dílo ovlivnilo divadlo i román dvojm způsobem. Zaprvé jako studnice typů, situací a námětů, jako privilegovaná skutečnost, která chce být obměňována a přetvářena. Zadruhé - a to je ta nejdůležitější lekce - jako podnět pro analogické výtvoř, jako neklamný důkaz toho, že zhýralci a ničemové mohou být materiálem pro brilantní literaturu, jejíž repertoár se už nenacházel v knihkupectvích, nýbrž na náměstích a trzích, kde čekal na pozorovatele, který by se ho chopil a zpracoval ho. Záporný hrdina platil stejně dobře jako ten kladný. Z nízkých vrstev společnosti, z „podsvětí“, vyskakovala na povrch stvoření uhnětená ze samé špatnosti, chamtivosti a přetvářky, ne jako druhé housle svých pánů, ale jako hlavní protagonisté. Tato inspirace přinesla mnohem lepší výsledky než pouhá imitace.¹¹⁵

6.2. Vliv *Celestiny* v souvislosti s prostitucí

Tragikomedie přinesla nejenom termín „celestina“ pro označení dohazovaček, ale také termín „celestineska“, jenž zahrnuje veškerou literaturu, která s knihou souvisí (adaptace, imitace a pokračování), ať už je psaná veršem, vyprávěcí formou či dialogizovaná. Z veršovaných adaptací stojí za zmínku například *Égloga de Calisto y Melibea* (1513) Ximéneze de Urrey. Co se pokračování týče, vzhledem k tomu, že postava *Celestiny* byla v originále zabita, musí ji Feliciano de Silva ve svém díle *Segunda Celestina* (1534) oživit, aniž by tušil, že ji Gaspar Gómez v knize *Tercera parte de la Tragicomedia de Celestina* (1536) znovu nechá usmrtit. A dále

---

¹¹⁵ “La obra de Rojas ha influenciado el teatro y la novela doblemente. Primero como cantera de tipos, situaciones y motivos, como realidad privilegiada que se ambiciona remedar y variar. Segundo –y es la lección más trascendental– como acicate de creaciones análogas, como prueba fehaciente de que el roto y el maleante podían ser materia de una brillante literatura cuyos repertorios se encontraban no en las librerías, sino en la plaza y el mercado, aguardando al observador que los cogiese y transfigurase. El antihéroe valía tanto como el héroe. Del mundo inferior, del subsuelo de la sociedad saltaban a la plena luz del arte criaturas amasadas de vileza, concupiscencia y engaño, no como mero coro de los amos, sino ocupando con aplomo el centro del tablado. Esta incitación ha sido más fértil en resultados que la simple imitación”. ASENSIO, E. *Itinerario del entremés desde Lope de Rueda a Quiñones de Benavente inéditos de D. Francisco de Quevedo*. Madrid: Gredos, 1965, s. 30.

tu máme bezpočet imitací, některé ovlivněné sentimentální fikcí, jako *Penitencia de amor* Ximéneze de Urrey, jiné čistě celestineskní: *Comedia Thebayda*, *Comedia Seraphina*, *Tragicomedia de Lisandro y Roselia*, *Tragedia Policiana*, *Comedia Florinea*, *Comedia Ypólita*, *Comedia Selvagia*, *Comedia Doleria*, *Comedia Tesorina*, *Comedia Tidea*, *Comedia Vidriana*, *Comedia Eufrosina*, *La Lena*, *Auto de Clarindo*, atd.

Kromě výše jmenovaného žánru se téma prostituce a kuplířství objevuje i v pikaresce s ženskými představitelkami, a to především v knize Francisca Delicada *La lozana andaluza*. A také v jedné z mála Lope de Vegových próz, *Dorotee*, vystupuje postava Gerardy, která má s Celestinou mnoho společných rysů.¹¹⁶

6.2.1. Imitace

Obecně řečeno, všechny ty komedie, tragikomedie a tragédie, které *Celestinu* napodobují, nedosahují zdaleka jejích kvalit, tedy alespoň co se týče vykreslení postav spojených s prostitucí a kuplířstvím. Svůj zájem soustředí především na příběh milenecké dvojice či dokonce dvojic (*Comedia Selvagia* nebo *La Lena*). Navíc bývá jejich děj mnohem častěji než v originále prokládán různými verši, filozofickými a teologickými myšlenkami či příběhy z Bible nebo z antické literatury, což ho značně zpomaluje. Také se u nich poměrně běžně setkáme s multiplikací vedlejších postav: sloužících (šlechtice i vznešené paní), rufiánů, tajných prostitutek a dokonce i kuplířů. Ne vždy však více znamená lépe, při takovém počtu není možné věnovat dostatečnou pozornost všem postavám, vykreslit každou do detailu, tím se z postav z nízké sociální vrstvy opět stávají pouhé kulisy.

Někteří autoři nejen znásobují původní postavy, ale dokonce i přidávají nové: *Comedia Seraphina* nemravného sluhu

---

¹¹⁶ Cf. LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Ed. cit., s. 31-32.

a záletnou stařenu, *Tragedia Policihana* a komedie *Tesorina* a *Vidriana* zase několik rolníků, zahradníků a pastýřů, *Comedia Tesorina* disponuje navíc ještě šiřlavým mnichem a černoškou, *Comedia Thebayda*, *Tragicomedia de Lisandro y Roselia*, *Tragedia Policihana* a *Comedia Florinea* zapojují do děje nevázané páže, které při domlouvání milostných schůzek svého pána nezapomíná ani na ty své, *Comedia Selvagia* přidává zakrslého Risedeña a *La Lena* pedanta Inocencia. Některá díla po vzoru antické komedie vkládají postavy, které rozuzlují zápletku: Galindo a Filotimo v díle *Comedia Eufrosina*, věrní sluhové v díle *Tragedia Policihana*, rodiče mladé dámy v dílech *Comedia Tidea* a *Comedia Tesorina*, cizinec Cratino, který umožňuje anagnorizi v díle *Comedia Selvagia*. Tyto nové postavy bývají větřinou žertovného charakteru a figurují ve spoustě příhod, které s hlavní dějovou linií mají sotva něco společného a které se svou obscénností snaží kompenzovat nudnou rétoričnost zamilované dvojice z lepší společnosti. Velmi výmluvným důkazem toho, že imitace a jiná díla inspirovaná *Celestinou* nebyly schopny docenit střízlivou strukturu originálu, je až do omrzení se opakující scéna - snad jediná, která nemá pro vývoj děje *Tragikomédie* vážnějšího významu - kdy si sluhové, lehké děvy, povaleči a podobné existence vychutnávají hostinu v kuplířčině domě, viz *Comedia Ypólita*, *Segunda Celestina*, *Comedia Florinea*, *Comedia Selvagia*, *Comedia Doleria* a *Dorotea*.¹¹⁷

6.2.2. Postavy v imitacích

Co se Kalista týče, větřina imitátorů ho svým čtenářům představuje již zamilovaného, aniž by vysvětlila, jak vlastně jeho láska začala. Jen imitace s tragickým koncem (*Penitencia de amor*, *Tragedia Policihana*, *Tragicomedia de Lisandro y Roselia*) a několik málo z těch se šťastným koncem (*Comedia Eufrosina*, *Comedia Selvagia*, *La Lena*) popisují první setkání

---

¹¹⁷ Cf. LIDA DE MALKIEL, M. R. *La originalidad artística de La Celestina*. Ed. cit., s. 240-242.

mladé dvojice, v porovnání s originálem však redukuje vliv náhody, vytvářejí buržoaznější prostředí a vypouštějí symbolický podtext - mladíkova vznešená slova opěvující dívčinu krásu už nejsou ozvěnou rytířské epiky.¹¹⁸

Postava Melibey byla imitátory zjednodušena a přiblížena konvenčnějším typům. Hlavní hrdinky jsou více „ženské“, považujeme-li za ideál ženy představitelky sentimentální fikce, nerozhodují se, nejednají, jenom přemítají o svých rozporuplných citech, rozpolceny mezi povinností a vášní. Také Melibejina počáteční podezřívavost a následná přetvářka byly autory eliminovány, protože nebyly v souladu s idealizovaným obrazem mladé dámy. Hrdinky imitací si sebou nejsou tak jisté jako Melibea, jsou méně arogantní a nejsou ani tak nedočkavé. Změny Melibejina chování v průběhu děje působily autorům nepřekonatelné těžkosti a většina proto zvolila cestu, která byla kompatibilnější s tehdejší společenskou morálkou. Imitace s tragickým koncem (*Penitencia de amor*, *Tragicomedia de Lisandro y Roselia*, *Tragedia Policiana*), *Comedia Seraphina* a *Comedia Ypólita* nezmiňují sňatek hlavních představitelů jako možné rozuzlení, aniž by, stejně jako originál, vysvětlily proč. Ostatní imitace končí manželstvím, jelikož to byla jediná možnost jak zobrazit hlavní hrdinku v dobrém světle.¹¹⁹

Postava Celestiny byla pro imitátory ještě větším oříškem, v originále totiž dosahuje takové dokonalosti, že zastihuje i oba protagonisty. Aby mohli autoři imitací kuplířku vůbec zapojit do děje, vypustili přirozenou vzájemnou přitažlivost mladého páru. Většina z nich navíc místo vášnivé tělesné lásky zvolila raději jiný cit, který byl v souladu se společenskými normami, a dopřála milencům šťastného konce, ačkoli v takových případech se přítomnost kuplířky stala poněkud nadbytečnou. Některé z komedií si tuto nesrovnalost uvědomovaly, a proto roli dohazovačky eliminovaly a nahradily ji sluhy (*Comedia*

---

¹¹⁸ Cf. *Ibid.*, s. 244.

¹¹⁹ Cf. *Ibid.*, s. 457-461.

Seraphina, Comedia Ypólita, Comedia Tesorina, Comedia Vidriana) nebo ji alespoň zredukovaly a nechaly pracovat zároveň i sluhy (*Comedia Thebayda, Comedia Eufrosina, Comedia Doleria*). Velká část imitací však postavu pro její komičnost zachovala i přesto, že se pro vývoj děje stala naprosto postradatelnou. Z imitací s tragickým koncem zachovávají tradiční schéma, kdy protagonisté okusí zakázané vášně díky kuplířčině pomoci, díla *Penitencia de amor, Tragedia Policiiana* a *Tragicomedia de Lisandro y Roselia*.

Celestinino čarodějnické umění, stejně jako jiná její povolání, je v některých imitacích zachováno jako součást popisu prostředí (*Segunda Celestina, Comedia Tidea, Comedia Eufrosina, Comedia Selvagia*), v jiných nahrazuje psychologický vývoj hlavní hrdinky (*Auto de Clarindo, Tragicomedia de Lisandro y Roselia, Tragicomedia Policiiana, Comedia Florinea*). Zdá se, že *Tragedia Policiiana* je v tomto ohledu ze všech imitací tou nejméně povedenou. Nehledě na to, že oplývá naprosto nepotřebnými postavami a příhodami, si totiž zřejmě nevěděla rady s vytvořením zápletky, a tak ke svedení hlavní hrdinky využívá kromě kuplířčina přesvědčování zároveň i magie a nápadníkovy dopisy. Oproti tomu *Comedia Eufrosina* má volbu jasnou, prostředníkem nedovolené lásky je hrdinčina sestřenice, jelikož rozdíl ve společenském postavení hlavních představitelů neumožňuje, aby se mladík o dívku otevřeně ucházel, ani aby za ní poslal kuplířku.¹²⁰

Kuplířka není ve všech imitacích zobrazena stejně, v některých je zároveň tajnou prostitutkou. Tuto novinku zavádí *Comedia Thebayda* svojí dohazovačkou Franquilou, která je na rozdíl od Celestiny mladá, krásná a chodí dobře oblečená. I děj se od originálu dosti odlišuje: vzkazy své bývalé paní doručuje Franquilla z čisté náklonnosti a často ji vidíme řešit si své vlastní milostné zápletky. Zdá se, že autor se odchýlil od originálu, aby mohl hromadit peprné

---

¹²⁰ Cf. *Ibid.*, s. 245-247.

sexuální příhody. A z toho samého důvodu se této varianty, kdy je sama kuplířka sexuálně aktivní, rádi přidrželi i další imitátoři (*Comedia Florinea, La Lena*). V jiných imitacích se zase liší tím, že ve svém povolání není ani zdaleka tak úspěšná jako Celestina (*Segunda Celestina, Comedia Selvagia, Comedia Eufrosina*).¹²¹

Mnohé imitace popisují hříšnou minulost kuplířky podrobněji než originál. Žádná z nich si však neuvědomuje, že Celestina opěvuje úspěchy svého mládí ve chvílích, kdy potřebuje některou z ostatních postav přemluvit k jistému činu, a proto tato díla kupí lascivní příhody bez hlubšího významu, jen pro prostý popis tělesného požitku. Tento rys je nejvíce patrný v případě mladých dohazovaček, které zároveň provozují tajnou prostituci.¹²² A Rojas přitom zmínku o požitku vkládá do úst pouze staré kuplířce, zatímco ani Elicie ani Areusa o něčem takovém nehovoří, z děje víme, že mají milence a že s nimi spí, ale detaily neznáme.

Souhrnem by se dalo říci, že imitátory sice nadchla postava kuplířky, ale jen jako zdroj komična či lechtivých scén. Zcela opomněli její prvotní funkci - svým jednáním posouvat děj kupředu. Toto privilegium často navrátili sluhům a milostným dopisům.

Ještě méně prostoru než dohazovačce je v imitacích ponecháno lehkým děvám. V originále je jim zcela evidentně věnováno více pozornosti než rufiánovi, v imitacích je tomu přesně naopak. *Comedia Thebayda*, kde se tajná prostitutka na scéně objevuje pouze jednou, je extrémním případem, ale i v ostatních imitacích, snad kromě díla *Tragedia Policiana*, převažuje výskyt rufiánů nad výskytem lehkých děv. Také v ději přebírají funkci tajných prostitutek a přidávají se po bok sluhům a kuplířce. Snad proto, že pro hlavní zápletku děje ztrácejí na významu, neobjevuje se v imitacích nic podobného

---

¹²¹ Cf. *Ibid.*, s. 573-575.

¹²² Cf. *Ibid.*, s. 577.

Rojasovým detailním popisům a rozlišení Elicie a Areusy, jen v díle *Comedia Selvagia* se vyskytují letmé zmínky. Není nutné zdůrazňovat, že charakterový popis je ještě chudší - všechny jsou vychytralé, chamtivé, urážlivé a lascivní. Jejich úloha se v imitacích omezuje na dokreslení atmosféry kuplířčina domu. Jako čtenáři jsme svědci pouze toho, jak přijímají milence, ukrývají je nebo se s nimi loučí. Smyslné scény podobné té, kdy Parmeno získá Areusu, se v imitacích vyskytují často, na rozdíl od *Tragikomedie* však nejsou plánovány téměř od samého začátku příběhu a ani nemají význam pro jeho další vývoj.¹²³

6.2.3. *La Lozana andaluza*

Dílo Francisca Delicada nelze považovat za jednu z imitací, ačkoli je v něm vliv *Tragikomedie* silně patrný. V knize *La Lozana andaluza* chybí ústřední dvojice milenců z lepších vrstev, místo nich je hlavní postavou již od začátku příběhu žena z nízké společnosti, tím se dílo odlišuje jak od imitací, tak od *Celestiny*. V základních rysech se protagonistka podobá kuplířce z díla *Comedia Thebayda*. Stejně jako Franquilla ani Lozana nerozvíjí na scéně žádné dohazovačské umění, místo něj jsou čtenáři svědky jejích milostných pletek. Obě postavy jsou krásné mladé dívky, původně milenky obchodníka, které se oddají sexuálním hrátkám s mladým sluhou, jenž je při prvním setkání doprovází po městě (páže Amintas Franquilu, pikaro Rampín Lozanu), a obě díla tyto hrátky detailně popisují. Dalším shodným rysem je, že Lozana se poddává jedině mužům, kteří jsou prohnanější než ona, podobně jako Franquilla rufiánovi Galteriovi.¹²⁴ Vzhledem k tomu, že Lozanu nevidíme praktikovat dohazovačství, mohli bychom vedle prostituce považovat za její hlavní povolání také

---

¹²³ Cf. *Ibid.*, s. 686-688.

¹²⁴ Cf. *Ibid.*, s. 573-574, poznámka č. 37.

léčitelství, mastičkářství a spravování panenských blan, což byly i Celestininy vedlejší zdroje obživy.¹²⁵

6.2.4. *Dorotea*

Přestože je námětem autobiografický příběh, drží se *Dorotea* střídmosti *Celestiny* mnohem lépe než její přímé imitace a začleňuje do děje zdatelně méně nadbytečných scén. Pokud jde o postavy, našlo by se několik takových (Felipa, Ludovico, César), jejichž přítomnost je z uměleckého hlediska zcela arbitrární, ačkoli v Lopeho skutečné historii zajisté měly své místo. Děj je do jisté míry spojením reminiscence na jednu básníkovu mladickou lásku, která neskončila právě příjemně, a literární fikce. Kuplířka Gerarda se zdá být spíše literární poctou, kterou Lope skládá *Celestině*, než postavou důležitou pro vývoj děje. Na její čarodějnické umění jsou dělány posměšné narážky, a když hrdince nabídne, že pro ni získá dona Fernanda, je odmítnuta.

Děj *Dorotey* se liší jak od *Celestiny*, tak od jejích imitací. Lope nevypráví celou historii jednoho krátkého vzplanutí vášní, ale snaží se sledovat skutečný příběh a ilustrovat některé etapy vývoje jedné lásky, která už zažila více krizových momentů a která začala dávno před první scénou dramatu.¹²⁶ Svojí formou se naopak dílo *Celestině* velmi podobá, jelikož jde o dialogizovanou prózu, neboli, jak to nazývá sám Lope, o „děj v próze“.¹²⁷

---

¹²⁵ Cf. *Ibid.*, s. 579.

¹²⁶ Cf. *Ibid.*, s. 243-248.

¹²⁷ BĚLIČ, O., FORBELSKÝ, J. *Dějiny španělské literatury*. Ed. cit., s. 78.

7. Závěr

Není nikterak snadné s tak velkým odstupem času, jaký dělí naši přítomnost od doby vzniku *Celestiny*, odhadnout, jak působila na tehdejší čtenáře. Abychom se mohli snáze oprostit od dnešního pohledu na dílo a vžít se do prostředí přelomu 15. a 16. století, bylo nutné k naší práci připojit poměrně obširný sociologicko-historický úvod. *Celestina* jakožto literární fikce sice realitu odráží pouze nepřímo, ale i přesto odhaluje některé charakteristiky dobového života na základě volby jistých prvků a způsobu jejich zpracování. Zachycuje tužby a frustrace společnosti prostřednictvím emocí, přání a cílů postav knihy. Mohli bychom namítnout, že nemusí jít nutně o přání a pocity celé společnosti, že mohou být úplně smyšlené nebo jen čistě autorovy (ačkoli i cítění jednoho člověka je platné a hodnotné). Tomu však protiřečí popularita, jíž dílo dosáhlo.

Čtenáři se rádi identifikují s jistými aspekty děl: s postavami, s jejich problémy a pocity, s prostředím, atp. Jsme přesvědčeni, že právě vykreslení problematiky tělesné lásky, kuplířství a prostituce, dodalo v očích čtenářů základnímu příběhu zamilované šlechtické dvojice na zajímavosti a dílu další rozměr - méně vznešený, méně idealizovaný, bližší reálnému světu, a proto věrohodnější. Věříme, že po přečtení této práce, jsou styčné body *Celestiny* se skutečností o něco patrnější. Pasáž z Alfonsova zákoníku *Las siete partidas*, různé úřední vyhlášky a nařízení, ale také notářské a soudní záznamy, zpracované a okomentované povětšinou španělskými historiky a literárními kritiky, nám umožnily vytvořit si jistou představu o prostředí prostituce a o možnostech, které se ženám v dané době naskýtal. Rojasovo dílo tuto představu nevyvrací, ba naopak ji potvrzuje, jak dokazuje naše práce založená na podrobném rozboru postav a klíčových situací díla. Ve smyšlených postavách i přes všechnu

jejich osobitost jasně poznáváme některé reálné typy lidí vyskytující se v tehdejší společnosti, a sice: dva rozdílné druhy tajných prostitutek (Elicie, Areusa), postarší kuplířku, která dříve sama bývala lehkou děvou (Celestina), mladou bohatou slečnu, jež se nechá svést na scestí (Melibea), její služebnou, která jí milostné zážitky závidí a která tak trochu s prostitucí koketuje (Lukrecie), a také rufiána, jenž je pověstný tím, že se účastní kdejakých pouličních šarvátek (Centurio). Přesně takových lidí jsou dobové dokumenty plné. Obdobné postavy se sice vyskytují i v některých dřívějších literárních dílech, ale nikdy ne v takové koncentraci a v tak propracovaném a provázaném kontextu, jak ostatně uvádíme v kapitole číslo tři, kdy hovoříme o literárních zdrojích *Celestiny*.

Stále v souvislosti s ženským světem, ale již poněkud dále od tématiky prostituce, je skutečnost, že v *Celestině* posouvají děj kupředu vždy jen ženy. Díky svému vztahu s Elicíí zná Sempronio Celestinu, a tak ji Kalistovi může s klidným srdcem doporučit jako úspěšnou dohazovačku. Parmeno má zpočátku proti staré kuplířce výhrady, ale poté, co mu zařídí noc s Areusou, už nic nenamítá. Melibea přistoupí na schůzku s Kalistem díky svým vášním a díky Celestininu přemlouvání. Areusa s Elicíí chtějí pomstít smrt Celestiny a svých milenců, a proto přemluví rufiána Centuria, aby Kalista zabil. Po Kalistově smrti se Melibea rozhodne ukončit svůj život sebevraždou. Z pohledu katolické morálky by se mohlo zdát, že autor se snaží naznačit, že každá žena je dcerou pramáti Evy a že v ní tedy dřímá hřích, jehož následky si po jeho spáchání odnáší i ženino okolí. A kdo ví, možná to opravdu autorův záměr byl. Důležitější je ale příklad, který tento ojedinělý jev ženského protagonismu poskytuje pozdější literatuře. *Celestina* tedy obohacuje spektrum možných hlavních hrdinů děl o ženské postavy, a to jak z vyšších, tak

i z nižších vrstev, tedy lépe řečeno ze samého dna lidské společnosti.

Ačkoli se *Celestina* nechala inspirovat mnoha literárními vzory, její bohaté a živoucí vykreslení nízkého světa prostituce s její pavoučí sítí, která zasahuje i do světa „vznešeného“, a přidělení úlohy vytváření zápletek a posunu děje ženám je něčím novým a neotřelým. Tak novým, že si s tím, jak jsme již uvedli v kapitole věnované dílům *Celestinou* inspirovaným, dlouho nevěděla rady ani pozdější literatura. Vzniklo sice mnoho pokračování a imitací, ale žádná z nich nedokázala vytvořit tak věrohodnou literární mikrosociální společnost nevěstek, kuplířek a na nich závislých dalších postav. Většina autorů se o to snad ani nepokoušela, jelikož svoji pozornost soustředili pouze na hlavní zamilovanou šlechtickou dvojici a postavy z nízkých vrstev použili jen jako kulisu nebo jako zdroj komična. Některá díla se sice zaměřila na postavy z nízké společnosti, ovšem s naprosto převažujícím důrazem na lechtivé scény.

Celestina je zajímavá zvláštní kombinací typizace s konkretizací, kdy je nám některá z postav ústy těch ostatních popsána v souladu s konvenční představou o daném typu člověka, ale sama se pak zachová překvapivě osobitě, často v rozporu s předchozím popisem. Například Melibea, již všichni považují za nedosažitelnou cudnou mladou dámu, nejen že vůbec svolí ke schůzce s Kalistem, ale navíc ji k tomu ani nemusejí moc přemlouvat. Zatímco Areusa, kterou lidé mají za „polovičnou nevěstku“, si svou pověst hlídá lépe než Melibea. I Celestina si chce uchránit svou pověst důvěryhodné kuplířky, a proto se i přes jisté pochybnosti vydá přemlouvat Melibeu, ostatní však věří tomu, že tak činí jen kvůli slušnému zisku. A podobně je tomu i s ostatními postavami. Princip kontrastu se zdá být pro autora důležitý už v samotné základní myšlence: zobrazení světa „vznešeného“ (Kalisto, Melibea, její rodiče) a světa nízkého (kuplířka, tajné prostitutky, sluhové, rufiáni),

a promítá se i do jazyka díla. Můžeme v něm snadno rozeznat dvě protilehlé stylistické roviny: vzletný humanistický styl, v ústech většiny postav až nepřirozený, a jadrný lidový jazyk užívající mnoha pořekadel a přirovnání. Zvláštní ale je, že užití toho či onoho jazykového stylu se nezdá být závislé na společenské úrovni postavy, která promlouvá, ale na situaci, v níž se nachází.

Největší kouzlo *Celestiny* však tkví v její vyváženosti. Je v ní, jak bylo výše zmíněno, zastoupen jak svět „lepší“ společnosti, tak i té nízké. Postav není málo, ale ani jich není příliš mnoho na to, aby každé z nich nemohl být věnován dostatečný prostor nějak osobitě se projevit. Skutečnost, že z původního názvu, v němž figurovala jména Kalisto a Melibea, bylo dílo časem přejmenováno na *Celestinu*, dokazuje, že kniha nemá žádného evidentního protagonistu, který by ostatní postavy odsunul do pozadí. Navíc je tím zároveň i prokázáno, že svět nízký může být stejně tak dobrým dějištěm literární fikce jako svět „vznešený“. A to vše aniž by autor sklouzával k přílišným vulgárnostem nebo nadměru prokládal děj lechtivými scénami, jako je tomu v některých dílech *Celestinou* inspirovaných.

8. Resumé

8.1. Resumen : La prostitución en *La Celestina* y su contexto sociológico

El objetivo del presente trabajo es establecer una relación entre el tema de la prostitución tal y como aparece en los antecedentes literarios de *La Celestina*, la vivacidad que adquiere en la obra de Fernando de Rojas y cómo nos lo describen los documentos históricos (los ordenamientos reales y demás textos legales, los textos oficiales que proceden de unas institucines socialmente reconocidas y los archivos judiciales). Para así, consecuentemente, poder restituir a la obra el sentido e importancia que debió de tener para el público contemporáneo del autor.

Con el abismo de tiempo que separa la actualidad de la época en la que fue escrita *La Celestina*, adivinar cómo veían y entendían la obra sus primeros lectores no es una tarea nada fácil. Hay que separarse del punto de vista actual y para ello es imprescindible sumergirse en la historia. Por eso hemos ofrecido al lector de la presente exposición una información básica histórico-social sobre los siglos XV y XVI a manera de introducción.

Toda una serie de textos denotan directamente la conducta individual al contemplarla desde el ámbito de la colectividad social con la intención de orientarla, de recomendar o de reprimir tal o cual comportamiento. Los textos legales, así como los textos oficiales, expresan las normas de conducta que se espera que sigan los miembros de la sociedad de una época dada, conforme a lo que se considera justo y correcto para esa sociedad. Los documentos pertenecientes a los archivos judiciales anotan los fallos de los individuos, la realización concreta de unas conductas juzgadas como delictivas en relación con las leyes y sancionadas como tales. Los dos

grupos de textos nos han servido de referencia para nuestra introducción histórico-social, puesto que los consideramos fuentes fidedignas de la realidad de aquella época.

A continuación hemos comparado *La Celestina* con obras literarias consideradas por los estudiosos como sus fuentes de inspiración, para así poder entender mejor el impacto que debió provocar sobre el lector tardomedieval. La relación entre las obras de ficción y la realidad es solo indirecta, aunque sí pueden revelarse los deseos y frustraciones de una sociedad a través de la representación de los personajes y sus emociones, aspiraciones y peripecias. En el capítulo dedicado a los antecedentes literarios hemos revelado, mediante la confrontación de *La Celestina* con obras precedentes, la originalidad de ésta a la hora de tratar el tema del amor carnal y del mundo de la prostitución.

Nuestro objetivo principal a la hora de llevar al cabo la presente exposición ha sido un detallado acercamiento a la obra en general, y al tema de la prostitución allí presentado, en particular. Teniendo en cuenta lo expuesto en los párrafos anteriores, hemos intentado poner de relieve el ámbito en que aparecen las meretrices ficticias y compararlo con el ambiente de la verdadera prostitución tardomedieval. Así, hemos considerado el papel y la importancia del mundo bajo dibujado en *La Celestina* que debió de tener para los lectores coetáneos del autor. Dicha importancia queda comprobada también por el hecho de que el antiguo nombre de la obra *Comedia de Calisto y Melibea* (o *Tragicomedia de Calisto y Melibea*) fue reemplazado por el título *La Celestina*, y de que, por alusión a Celestina, personaje de dicha obra, se empezó a emplear el término "celestina" como sinónimo a la palabra "alcahueta", o sea, mujer que concierta una relación amorosa.¹²⁸

Por consiguiente, hemos dedicado el mayor espacio al análisis del texto mismo de *La Celestina*, de los personajes

---

¹²⁸ http://buscon.rae.es/draeI/SrvltConsulta?TIPO_BUS=3&LEMA=celestina

y su manera de actuar en las situaciones planteadas en el libro. Siendo el tema del presente trabajo la prostitución, nos hemos centrado en las microsociedades femeninas. Hemos cogido las mujeres una por una -Celestina, Elicia, Areúsa, Lucrecia y Melibea- y hemos examinado minuciosamente sus réplicas, lo que dicen sobre ellas los demás personajes y las situaciones en las que aparecen. A base de la información obtenida de este análisis las hemos podido adscribir fácilmente a tal o cual tipo de persona que aparecía en los documentos oficiales y legales anteriormente estudiados.

Celestina cumple los requisitos para ser una alcahueta y a la vez una puta vieja, es decir, que, según ciertas alusiones en el texto, podría pensarse que de joven practicaba la prostitución. En Elicia fácilmente reconocemos una ramera joven, tiene varios amantes y vive con Celestina en su casa, está claro que va encaminada hacia el mismo futuro que la vieja alcahueta. Areúsa es también una prostituta, pero de diferente tipo, mujer enamorada lo llamaban en aquel entonces. Tiene su propia casa y vive en relativo lujo, porque sus amantes aunque pocos son de mejor nivel social. Lucrecia y Melibea no son a priori unas prostitutas, pero están en cierta conexión con las otras y, además, o bien practican el amor carnal (el caso de Melibea), o bien les gustaría hacerlo (el caso de Lucrecia, criada de Melibea).

Lo asombroso en cuanto a *La Celestina* no es solamente el hecho de que aparezcan personajes del bajo mundo, como la alcahueta, las prostitutas, los rufianes y los criados, sino también la extraordinaria importancia que el autor les otorga -aunque no hay que olvidar que esto ya está en la comedia humanística y elegíaca. Es especialmente generoso sobre todo con la plantilla de los personajes femeninos, porque son precisamente las mujeres quienes aportan a la obra su irrepetible dinámica, ellas son las que deciden y actúan.

Hemos hecho tanto hincapié en ciertos puntos que la obra tiene en común con la realidad coetánea del autor, sobre todo en los concernientes al bajo mundo en general y al campo de la prostitución en particular, porque estamos convencidos de que es uno de los aspectos claves que deslumbran el éxito de *La Celestina*, puesto que le proporcionan una gran credibilidad. El autor ha sabido recoger y seleccionar elementos dispersos de la realidad fáctica y literaria y los ha articulado de manera que recrean un universo autosuficiente, cuyos elementos ofrecen una perfecta coherencia que asegura la dinámica de la obra.

Del éxito que ésta logró entre los lectores no quedan dudas, puesto que ha sido comprobado no solo por la cantidad de ediciones que de ella se hicieron, sobre todo en los siglos XVI y XVII, sino también por el impacto que tuvo sobre la literatura posterior. De no haber sido una obra acertada, no tendría lógica que los autores dedicaran tantas fuerzas para imitarla, inventar sus continuaciones o usar elementos y aspectos celestinescos en sus propias historias ficticias.

A la literatura posterior a *La Celestina* también hemos dedicado un capítulo de esta exposición. Había que ver los campos de influencia que ejerció esta obra sobre otras ficciones para hacerse una idea completa sobre su valor literario. Y es de extrañar, que las imitaciones y continuaciones, aunque copian y retocan muchos aspectos de la obra original, casi siempre olvidan el más importante: la profundidad e individualidad que tienen los personajes del bajo mundo. Parece que la literatura necesitó casi un siglo entero para asimilar la innovación que planteó la obra de Rojas.

Por los motivos de la extensión del trabajo nos hemos visto obligados a dejar de lado las cuestiones problemáticas y los misterios que envuelven *La Celestina* y de los que se han ido ocupando numerosos estudiosos en aproximadamente

los últimos cien años sin que llegaran a unas respuestas irrefutables. Nos referimos a las cuestiones de la autoría, del establecimiento de la fecha exacta en la que fue terminada la obra, de la motivación y del propósito de la obra.

Por último hay que mencionar que nos hemos basado, como fuente de la información para este trabajo, ante todo, en la edición de Dorothy S. Severin de *La Celestina* y en la traducción de la obra al checo hecha por Eduard Hodoušek. De literatura secundaria nos han servido numerosos artículos de revistas, actas de congresos y monografías dedicadas a la literatura o historia tardomedieval o protorenacentista.

La mayoría de los materiales los hemos encontrado en la Biblioteca Nacional Española, en la que realizamos nuestra investigación gracias a los permisos concedidos por la Universidad Carolina de Praga y también gracias a la aprobación de las autoridades de la biblioteca misma.

8.2. Resumé: Prostituce v *Celestině* a její společenský kontext

Cílem této rigorózní práce je nastínit souvislosti mezi tématem prostituce tak, jak ho ztvárňují literární předchůdci *Celestiny*, živostí, která je mu v Rojasově díle propůjčena, a způsobem, jakým ho popisují oficiální historické dokumenty, abychom pak následně mohli lépe pochopit význam a důležitost, kterou dílo mělo pro publikum své doby.

S tak velkým odstupem času, jaký dělí naši přítomnost od doby vzniku *Celestiny*, není nikterak snadné odhadnout, jak knihu chápali tehdejší čtenáři. Je třeba oprostít se od dnešního pohledu na dílo, a za tím účelem je nezbytné vnořit se do historie. Proto čtenáři této práce v úvodu nabízíme základní sociologicko-historické informace o 15. a 16. století.

Dále srovnáváme *Celestinu* s literárními díly, která jsou učenci považována za její zdroje inspirace, abychom tak lépe pochopili dojem, který v pozdně středověkém čtenáři zajisté vyvolávala. Vztah mezi realitou a díly fikce je jen nepřímý, ačkoli prostřednictvím postav, jejich pocitů, cílů a peripetií mohou být odhaleny tužby a frustrace reálné společnosti. V kapitole věnované literárním předchůdcům *Celestiny* zjišťujeme, že tato kniha v porovnání s dřívějšími díly pojednává o tělesné lásce a o světě prostituce velmi originálním způsobem.

Největší část práce je věnována detailnímu rozboru díla, zejména tedy pasáží spojených s tématem prostituce. Jednu po druhé analyzujeme všechny důležité ženské postavy díla: *Celestinu*, *Elicii*, *Areusu*, *Lukrecii* a *Melibeu*. Na základě získaných poznatků přiřazujeme postavy tomu či onomu typu ženy, o kterých pojednávaly zákoníky či úřední dokumenty: kuplířka, tajná prostitutka, metresa, služebná či vznešená mladá dívka lehčích mravů. Zároveň získáváme i detailní popis

smyšleného prostředí a porovnáváme ho se skutečným světem prostituce v pozdním středověku.

Na základě předchozího výzkumu obohaceného o srovnání díla s jeho imitacemi a pokračováními si dovoluujeme posoudit, jakou úlohu a význam měl pro tehdejší čtenáře nízký svět popsany v *Celestině*. Dosah vlivu této knihy ostatně potvrzuje i fakt, že původní název *Komedie o Kalistu a Melibeji* byl změněn na *Celestinu* a že díky jedné z hlavních postav tohoto díla se termín „celestina“¹²⁹ začal používat jako synonymum pro „kuplířku“, tedy pro ženu, která zařizuje milostná dostaveníčka.

---

¹²⁹ http://buscon.rae.es/draeI/SrvltConsulta?TIPO_BUS=3&LEMA=celestina

8.3. Abstract: The prostitution in "The Celestine" and its social context

The objective of this work is to outline the connection between prostitution as it is impersonated by the literary predecessors of "The Celestine", vivacity, which it gains in Rojas' piece, and the way it is described in the official historical documents. So that we can understand the significance and importance it had for the audience at that time.

With such a large abyss of time, that divides our presence from the times of "The Celestine", it is not easy to guess how the early readers understood the book. We must get rid of today's perspective, and for this purpose it is necessary to plunge into the history. Therefore, we offer to the readers of this thesis a short introduction with basic sociological and historical information about the 15th and 16th century.

Further we compare "The Celestine" with literary works that are regarded by savants as its source of inspiration, to understand better the impression that this book certainly aroused in the late-medieval readers. The relationship between reality and works of fiction is only indirect, though aspirations and frustrations of a real society can be revealed by means of the characters, their feelings, goals, and difficulties. In the chapter dedicated to the literary predecessors of "The Celestine", we disclose that this book, in comparison with previous works, deals with the physical love and the world of prostitution in a very original way.

The largest part of this thesis is dedicated to a detailed analysis of the work of Rojas, especially to the passages related to the topic of prostitution. We interpret one by one all the important female characters of the book: Celestina, Elicia, Areúsa, Lucrecia and Melibea. On the basis of the observations we made, we can assign the characters to one

or another type of women that are treated in law-books or official documents: procuress, secret prostitute, fancy woman, maid or a noble young girl of lighter morals. At the same time we obtain a detailed description of the fictional background and compare it with the real world of prostitution of the late Middle Ages.

On account of the previous research enriched by comparison of the book with its imitations and continuations, we would like to qualify the role and importance that the low world described in "The Celestine" had for the early readers. Significance of the influence of this book is confirmed by the fact that the original name was changed to "The Celestine" and that, thanks to one of the main characters of this work, the term "celestina"¹³⁰ started to be used as a synonym of "procuress", i.e. of a woman who arranges assignations.

---

¹³⁰ http://buscon.rae.es/draeI/SrvltConsulta?TIPO_BUS=3&LEMA=celestina

9. Keywords

Palabras clave: *Celestina, Fernando de Rojas, Salamanca, prostitución, Baja Edad Media, siglos XV y XVI, mujer medieval, alcahueta, ramera encubierta, mujer enamorada, criada, manceba, esposa.*

Klíčová slova: *Celestina, Fernando de Rojas, Salamanca, prostitute, pozdní středověk, 15. a 16. století, středověká žena, kuplířka, tajná prostitutka, metresa, služebná, milenka, manželka.*

Keywords: *Celestina, Fernando de Rojas, Salamanca, prostitution, the late Middle Ages, 15th and 16th century, medieval woman, procurress, secret prostitute, mistress, maid, lover, wife.*

10. Bibliografie

- ABRIL-SÁNCHEZ, J. "Una familia de meretrices: prostitutas públicas y privadas, cortesanas, rameras y putas viejas en *La Celestina*". *Celestinesca*, 2003, núm. 27, s. 7-24.
- ALBORG, J. L. *Historia de la literatura española I-IV*, vol. I. Madrid: Editorial Gredos S. A., 2ª edición, 1970.
- ASENSIO, E. Itinerario del entremés desde Lope de Rueda a Quiñones de Benavente, inéditos de D. Francisco de Quevedo. Madrid: Gredos, 1965.
- BARBERA, R. E. "A Harlot, A Heroine". *Hispania*. Walled Lake: American Association of Teachers of Spanish and Portuguese, 1965, vol. 48, núm. 4, s. 790-799.
- BATAILLON, M. *La Célestine selon Fernando de Rojas*. Paris: Librairie Marcel Didier, 1961.
- BĚLIČ, O., FORBELSKÝ, J. *Dějiny španělské literatury*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 45.
- BRACKETT, J. K. "The Florentine Onestà and the Control of Prostitution, 1403-1680". *Sixteenth Century Journal* XXIV/2 (1993). Kirksville, Missouri: The Sixteenth Century Journal Publishers Inc., s. 273-300.
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *Důmyslný rytíř don Quijote de la Mancha*. Praha: Svoboda, 1982.
- CERVANTES SAAVEDRA, Miguel de. *El ingenioso hidalgo Don Quijote de La Mancha*. Madrid: Edimat Libros, S. A., 2005.
- Códigos antiguos de España, I*. Ed. M. Martínez Alcubilla. Madrid: J. López Camacho, Impr., 1885, Partida VII.XXII.II, Códigos 650.
- DEYERMOND, A. D., "Divisiones socio-económicas, nexos sexuales: la sociedad de *Celestina*". *Celestinesca*, VIII, 2 (1984), s. 3-19.
- DEYERMOND, A. "«El que quiere comer al ave»: Melibea como artículo de consumo." In *Estudios románicos dedicados*

- a prof. Soria Ortega. Granada: Secretariado de Publicaciones de la Universidad de Granada, 1985, s. 291-301.
- DEYERMOND, A. "Female Societies in *Celestina*". In *Fernando de Rojas and Celestina: Approaching the Fifth Centenary*. Madison: I. A. Corfis and J. T. Snow (eds.), 1993, s. 1-33.
- DILLARD, H. *La mujer en la Reconquista*. Madrid: Nerea D. L., 1993.
- DUBY, G. "Los 'jóvenes' en la sociedad aristocrática de la Francia del noroeste en el siglo XII". In *Hombres y estructuras de la Edad Media*. Madrid: Siglo XXI, 1978.
- GARCÍA HERRERO, M. del C. "Las mujeres en Zaragoza en el siglo XV". *Cuadernos de Zaragoza* 62. Zaragoza: Ayuntamiento de Zaragoza, 1990, s. 282-298.
- GARCÍA LÓPEZ J. *Historia de la literatura española*. Barcelona: Ediciones Vicens-Vives, S. A., 2003.
- GILMAN, S. *La España de Fernando de Rojas: panorama intelectual y social de "La Celestina"*. Madrid: Taurus, 1978.
- HALLER, J. *Český slovník věcný a synonymický*, vol. II. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969.
- LACARRA, M. E. *Cómo leer La Celestina*. Madrid: Ediciones Júcar, 1990.
- LACARRA, M. E. "El fenómeno de la prostitución y sus conexiones con 'La Celestina'". In *Historias y ficciones: coloquio sobre la literatura del siglo XV*. Valencia: Universitat de València, 1992, s. 9-34.
- LACARRA, M. E. "La evolución de la prostitución en la Castilla del siglo XV y la mancebía de Salamanca en tiempos de Fernando de Rojas". In *Fernando de Rojas and Celestina: Approaching the Fifth Centenary*. Madison: I. A. Corfis and J. T. Snow (eds.), 1993, s. 33-79.

- LACARRA, M. E. "Los paradigmas de hombre y de mujer en la literatura epicolegendaria medieval castellana". In *Estudios históricos y literarios sobre la mujer medieval*. Málaga: Diputación Provincial de Málaga, Servicio de Publicaciones, D. L., 1990, s. 9-34.
- LIDA DE MALKIEL, M. R. *Dos obras maestras españolas: El Libro de buen amor y La Celestina*. Buenos Aires: Eudeba, 2ª edición, 1968.
- LIDA DE MALKIEL, M. R. *La originalidad artística de "La Celestina"*. Buenos Aires: Eudeba, 1962.
- LÓPEZ BELTRÁN, M. T. "La accesibilidad de la mujer al mundo laboral: el servicio doméstico en Málaga a finales de la Edad Media". In *Estudios históricos y literarios sobre la mujer medieval*. Málaga: Diputación Provincial de Málaga, Servicio de Publicaciones, D. L., 1990, s. 119-132.
- LÓPEZ BELTRÁN, M. T. *La prostitución en el Reino de Granada a finales de la Edad Media*. Málaga: CEDMA, 2003.
- MENÉNDEZ Y PELAYO, M. *Orígenes de la novela*, vol. III. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1943.
- MOORE, R. I. *La formación de una sociedad represora. Poder y disidencia en la Europa occidental*. Barcelona: Crítica, 1989.
- NEUMANN, S. K. *Dějiny ženy*, vol. III. Praha: Melantrich, A. S., 1932.
- PERIS, M. C. "La prostitución valenciana en la segunda mitad del siglo XIV", *Revista d'Història Medieval*, 1990, núm. 1, s. 179-199.
- RIPA, C. *Baroque and Rococo Pictorial Imaginery*. Nueva York: Dover, 1971.
- ROJAS, F. de. *Celestina*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění, 1956.
- ROJAS, F. de. *La Celestina*. Edición de Dorothy S. Severin. Madrid: Cátedra, 4ª edición, 1990.

- ROSSIAUD, J. *La prostituzione nel Medioevo*. Roma-Bari: Editori Laterza, 1995.
- RUIZ, J. *Kniha pravé lásky*. Praha: Odeon, 1979.
- SAN PEDRO, D. de. *Cárcel de amor*. Ed. de K. Whinnom. Madrid: Clásicos Castalia, 1971.
- SERRANO Y SANZ, M. *Apuntes para una Biblioteca de Escritoras Españolas, desde el año 1401 al 1833*, vol. II. Madrid: Sucesores de Rivadeneyra, 1903-1905. (Původní citát z: *Razón y forma de la galera y casa Real, que el Rey nuestro señor manda hazer en estos Reynos, para castigo de las mugeres vagantes, ladronas, alcahuetas y otras semejantes*, compuesta por la madre Magdalena de S. Geronymo, fundadora de la casa de Probación de Valladolid. En Valladolid, año de 1608).
- SNOW, J. T. "Celestina's Claudina". In *Hispanic Studies in Honor of Alan Deyermond: a North American Tribute*. Madison: Advisory Board of the Hispanic Seminary of Medieval Studies, 1986, s. 257-277.
- VÁZQUEZ GARCÍA, F., MORENO MENGÍBAR, A. *Poder y prostitución en Sevilla*, vol. II. Sevilla: Universidad de Sevilla, 1996.
- VIVES, J. L. *Instrucción de la mujer cristiana*. Madrid: Signo, 1936.

Elektronické dokumenty:

Heslo „celestina“. Diccionario de la lengua española. Vigésima segunda edición. [online]. [cit. 2010-08-27].

Dostupné z:

http://buscon.rae.es/draeI/SrvltConsulta?TIPO_BUS=3&LEMA=celestina